

173242

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MİLLİ MÜCADELE SÜRECİNDE UYGULANAN
PROPAGANDA YÖNTEMLERİ VE ATATÜRK'ÜN
PROPAGANDACI KİŞİLİĞİ**

HAZIRLAYAN
No : G - 23437
Bayram KÜÇÜKOĞLU

173242

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARIBIYIK

DIYARBAKIR
2005

ÖZET

Milli Mücadele, bir milletin bütün varlıklarıyla savaştığı, dünyada bir benzeri olmayan bağımsızlık mücadelesidir. Bu mücadelede, fiziki kuvvetlerin yanında, bugün teknolojik gelişmelerle, daha etkin hale gelen propagandanın da yeri büyüktür. Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin başında, aynı zamanda bir propaganda savaşını ustalıklı uygulaması Türk milletinin en büyük şansı olmuştur.

Bu çalışmada, öncelikle Mondros Mütakeresi'nden sonraki Anadolu'daki halkın bulunduğu Sosyo-Psikolojik ortam ve işgalcilerin durumu ortaya konulmuştur.

Müteakip bölümlerde Milli Mücadele tarafların uyguladığı propagandalar örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu hususta özellikle Meclis'in ilk açıldığı günlerde kurulan, İrşad Encümeni ve Anadolu Ajansı'nın kurulması propaganda açısından çarpıcı örneklerdir. Yine İstanbul ve Anadolu basınının mücadele boyunca ortaya koydukları tavırlar son derece dikkat çekicidir.

Son bölümde Mustafa Kemal'in bu konudaki dehası kişilik özellikleri de belirtilerek açıklanmıştır. Yine Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün propagandaya yönelik çalışmaları da ortaya konmuştur.

ABSTRACT

The Independence war occurred in our country is a peerless struggle in which all the members of the nation defended their country with all their national pride. In this struggle, aside with the physical base, the place of propaganda, which now has become much more important with the technological development, was very important and had played a very important role throughout the war. Mustafa Kemal Atatürk's attitude towards making propaganda was the Turkish People's luck, because from the very beginning of the independence war, Atatürk practiced propaganda. The war occurred both in the battle fields and also in every part of country.

In this study, the situation after the Mondros cease-fire and the social-economical situation which the common people faced and also the situation of the occupying forces was examined.

In the subsequent sections, the propaganda practiced by both sides throughout the National Struggle was studied. From this aspect especially the foundation of "İrsad Council" and the Anatolian Agent are two striking examples of propaganda practices done. Also the attitude of Istanbul and Ankara presses throughout the war were very remarkable.

In the last section, Atatürk's great ability on making propaganda was explained aside with his personal characteristic. Also Atatürk's practises on propaganda during the Republic Period was studied.

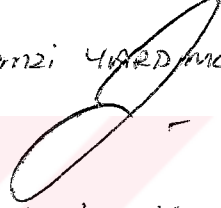
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARIBIYIK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Remzi YARDIMCI

Üye : Yrd. Doç. Dr. Bedrettin KOLAK

Üye :

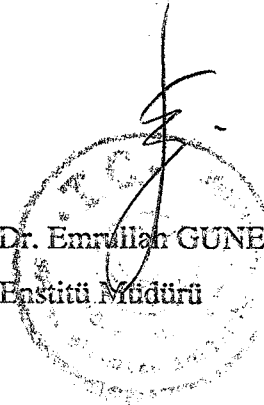
Üye :

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Prof. Dr. Emrullah GÜNEY
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan propaganda, barış dönemlerinde olduğu kadar savaşlarda da etkin bir argüman olarak kullanılmıştır. Savaş tarihi içerisinde apayrı bir yeri olan Milli Mücadele'nin, başlangıcından sonuna kadar Propagandanın en etkin şekilde kullanıldığını görüyoruz.

Milli Mücadele'yi bu yönüyle inceleyerek, bir savaşta propagandanın ne kadar etkili olabileceğini ortaya koymak istedim. Bu çalışmayı yaparken, Cumhuriyet Tarihinde temel eserleri incelemenin yanında, birinci elden kaynak bulabileceğim Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'na giderek, yetkililerin de yardımına bu konudaki kaynakları tetkik etme imkanı buldum. O döneme ait genelge, tamim, fetva ve yazışmalar ile yazılı basında çıkan haberlerden, propagandaya çok güzel örnek sayılabilecekler, bu çalışma içerisine dahil edilmiştir.

Gerek Ulusal Güçlerin ve gerekse İşgal Kuvvetlerinin, bu konuyla ilgili, dönemin imkanları çerçevesinde, bütün güçleriyle mücadele ettikleri örneklerden anlaşılmaktadır. İstanbul Hükümeti'nin tavrının da, ya işgalcilere boyun eğmek ya da onarılarla birlikte karşı propagandayı bizzat sürdürmek yönünde olduğu görülmektedir. Neticede Türk Ulusu M.Kemal Atatürk'ün önderliğinde girdiği bu topyekün mücadelede bir anlamda propaganda savaşını da kazanmıştır.

Tez çalışmalarında; konunun belirlenmesinden başlayarak, kaynaklara ulaşmamda, kaynakların incelenmesi ve istifadesinde her türlü desteği veren, tecrübeleri ve kişiliği ile yol gösterici olan Tez Danışmanım, Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARI BİYİK hocama en içten şükranlarımı sunmayı borç bilirim.

Eylül 2005

Bayram KÜÇÜKOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iii.
ABSTRACT	iv.
TUTANAK	v.
ÖN SÖZ	vi.
İÇİNDELİKER	vii.
KISALTMALAR	x.
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELENİN TOPLUMSAL AÇIDAN

DEĞERLENDİRİLMESİ	11
1. Ülkenin Genel Manzarası Türk Halkının Durumu	11
2. İşgal Kuvvetlerinin Durumu	18
2.1. İngilizler	19
2.2. Fransızlar	21
2.3. İtalyanlar	22
2.4. Yunanlılar	23
3. Azınlıkların Faaliyetler	27
3.1. Ermeniler	27
3.2. Rumlar	31

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELEDE UYGULANAN PROPAGANDALAR	33
1. İşgal kuvvetlerinin propagandaları.....	33
2. İstanbul Hükümetinin Propagandaları	36
3. Ulusal Güçlerin Propagandaları	51
3.1. Propaganda Hizmetlerinin İlk Örgütlenmesi	60
3.2. Anadolu Ajansı	63
4. Azınlıklar ve Zararlı Cemiyetlerin Propagandaları.....	73
4.1. Milli Varlığa Düşman cemiyetler	73
4.2. Azınlıkların Kurdukları Cemiyetler	75
5. Basında Milli Mücadele.....	77
5.1. İstanbul Basınında Milli Mücadele.....	79
5.1.1. Akşam Gazetesi	80
5.1.2. Atı-İleri	81
5.1.3. Yeni Gün	82
5.1.4. Vakit	82
5.1.5. Peyam-ı Sabah	82
5.1.6. Alemdar	84
5.1.7. Türkçe İstanbul	85
5.2. Anadolu Basınında Milli Mücadele.....	86
5.2.1. İrade-i Milliye (Sivas)	87
5.2.2. Hakimiyet-i Milliye (Ankara)	88
5.2.3. Yeni Gün (Ankara)	89
5.2.4. Açıksöz (Kastamonu)	89
5.2.5. Yeni Adana (Adana)	90
5.2.6. Öğüt (Afyon)	90
5.2.7. Albayrak (Erzurum)	91
5.2.8. Diğer Gazeteler	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL'İN PROPAGANDACI KİŞİLİĞİNİN	
MİLLÎ MÜCADELEYE KATKISI	92
1. Mustafa Kemal'in Liderliğinin Rolü	92
2. Mustafa Kemal'in örgütleyiciliği	96
3. Mustafa Kemal'in Milli Mücadelede Ordu ve Milleti Psikolojik Olarak Savaşa Hazırlaması	100
4. Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Döneminde Propaganda Uygulamaları	114
SONUÇ	123
(i) BİBLİYOGRAFYA	126
EKLER	131

Kısaltmalar

- AA..... Anadolu Ajansı.
AAMD.....Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi.
ATASE A..Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi.
ATBD.....Askeri Tarih Belgeleri Dergisi.
AÜSBF..... Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
AÜTİTE....Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
BTİD.....Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.
C.....Cilt.
D.....Dosya.
F.....Fihrist.
HTD.....Harp Tarihi Dergisi.
HTVD.....Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.
İBÜ.....İstanbul Bilgi Üniversitesi.
K.....Klasör.
S.....Sayı.
s..... Sayfa.
TDK.....Türk Dil Kurumu.
TTK.....Türk Tarih Kurumu.
v.....Vesika

GİRİŞ

Milli mücadele dönemi; Türk Milletinin varlığını kanıtlaması, koruması, geliştirmesi zorunluluğu karşısında; Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde milli hudutlar içerisinde, millet egemenliğine dayanan, kayıtsız şartsız, tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurma amacıyla giriştiği ve evre evre devam ettirdiği mücadeleleri, savaşları, zaferleri, barış ve nihayet yeni devletin kuruluşunu içerisine alan tarihi döneme denir. Bu dönem zaman kesiti olarak Kasım 1918-29 Ekim 1923 tarihleri arasında geçen olayların, hareketlerin ilişkilerin iç ve dışta yapılan mücadelelerin bütünüdür.¹

Türk Milletinin, Milli Mücadele başlangıcında bulunduğu psikolojik ortama bakıldığında; yeni bir savaşa yeltenmek bir yana, bunu düşünecekleri şiddetle karşı koyma eğiliminde olduğu söylenebilir. Maddi imkansızlıkların ve fiziki şartların olumsuzluğunun yanında yıllardır süregelen savaşların ve bunun geride bıraktığı kayıpların manevi çöküntüsü bu yöndeki girişimleri engelleyen temel nedenlerin başında geliyordu.

Milli mücadele, böyle bir ortamda başlamıştı ve gerçekte, bir milletin var olması veya yok edilmesi mücadelesiydi. Bu sebeple ve özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla Türk Milletinin varlığı ve gelişmesi için ele alınmamış, değinilmemiş, çözümler getirilmemiş, hemen hemen hiçbir konu, hiçbir sorun yoktur. Meclis, Türk toplumunun siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel bütün hayatına ve geleceğine ilişkin esaslar ve ilkelere koymuş, bunların bir kısmını uygulamış, bir kısmını da gelecek nesillere bırakmıştır. Uygulamada çeşitli yoksulluklar, imkansızlıklar amacın kutsallığı sonucunda yok edilmiş ve hedefe ulaşılmıştır. Gelişen süreçte millet, vatanını, imparatorluğunu, kaynaklarını ve hayatını işgal eden düşmanı yurt topraklarından atmayı ilk hedef olarak kabul etmiştir. Fakat hiçbir zaman bu hedefle bağımlı kalmamıştır. "Düşman nasıl olsa yenilecek ve yok edilecek inancı " Milli

¹ ÖKTE, Ertuğrul Zekai, "Milli Mücadele Döneminde Propaganda Hizmetlerinin Örgütlenmesi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (BTDD), Mart 1987, S.2, s.15.

Mücadeleci'nin çok doğal gördüğü bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Millet orduları, Başkomutan'ın emir ve yönetiminde nasıl olsa zafere erişecektir, düşüncesini hiç yitirmemiş, aksine zamanla çatışmış, bir an önce bekientisinin gerçekleşmesini istemiştir. Büyük Millet Meclisinde en önemli çatışmalar bu konularda olmuştur. Bunun yanında, sağıktan eğitime, yurdun imarına, bağımsız bir milli ekonomi kurulması düşüncesinden soysan konulara kadar bütün sorunlara çözümler aranmıştır.

“Çocuklarımız eğitimsiz kaimasın düşman nasıl olsa yenilecektir bu sebeple bütün öğretmenlerin askerlik görevleri tecil edilsin” görüşünü savunan öğretmenlerini terhis ve askerlikten tecil eden Büyük Millet Meclisi tarihin nadir örneklerindendir. Meclis, yeni bir devletin kuruluşuna adım adım yaklaşıırken bu devletin ancak gelişmesiyle var olabileceği, asırlar süren düşmanlıkların da ancak güçlü olmakla dostluklara dönüşebileceğini daha ilk günlerde anlamıştır.”²

Bir kumandan için, harbin yalnız fen ve sanat kısmıyla uğraşp, ruhsal yönünü ihmal etmek, çok ağır bir hatadır. Harp idaresi yalnız sanattan, madî hesaplardan ibaret değildir. Tarihte tanınmış en büyük kumandalar ancak ordularının maneviyatını yüksek tutmaları sayesinde zafer kazanmışlardır. İnsan denilen harp malzemesini bir savaşa sürükleyebilmek, ancak onun ruhunu ele geçirmekle mümkündür. Özellikle, harp vasıtalarının dehşeti arttıkça, orduda maneviyat unsuru daha fazla bir önem arz etmektedir.

Milli Mücadelenin en dikkat çekici taraflarından biriside, savaşın başından sonuna kadar tüm tarafların, kendi askerine, halkına, düşman askerlerine ve dünya kamuoyuna değişik araçlarla propaganda yaparak, psikolojik baskı oluşturma çabalarıdır. Türk Milletinin bu konuda en büyük şansı M. Kemal gibi bir dehanın mücadelenin başında bulunmasıdır.

Savaş süresince, başta Anadolu insanına olmak üzere, düşmana, İstanbul Hükümetine ve dünya kamuoyuna, Mücadelenin haklılığı ve gerekliliği ile zaferin kazanılacağı yönündeki inancı sürekli olarak iletmiştir. Tüm umutların tükendiği ve bir

² ÖKTE, a.g.e., s.15.

bozgun havasının esmeye başladığı Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrasında bile O, soğukkanlılığını korumuş ve çevresine umut aşılamıştır.

Savaşın kazanılıp ülkenin yeniden imar edilmeye başladığı yıllarda tüm dünyaya savaş istemediğini açık bir dille ifade ederken, yakın zamanda özgürlük mücadelesi verilen işgalci güçlere karşı da yeniden dostluk mesajları veriyordu.

Çanakkale Muharebelerinde ölen Anzak askerlerinin ailelerine hitaben 1935 yılında yaptığı konuşmadaki, bugün bile hala etkisini sürdüren şu ifadeler tam bir propaganda örneğiydi;

“Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Göz yaşarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.”

Bu hem Kurtuluşun sonra çağdaşlaşmayı ve evrensel değerleri yakalamak, aynı zamanda Batı’yla ve hatta eski düşmanlarla kompleksiz ilişki kurmak arzusunun bir ifadesi olurken³ hem de Atatürk’ün hedef kitlelerin hassasiyetlerinin değerlendirilmesi konusundaki isabetliliğinin, bir diğer anlamda propagandacı kişiliğinin çarpıcı bir örneği olarak ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten, 2003 yılı içerisinde ülkemizi ziyaret eden Yeni Zelanda’nın kadın başbakanının, Atatürk’ün kişiliğinin yüceliğine vurgu yaptıktan sonra yukarda geçen ifadelerin kendi okullarında, tarih kitaplarının başında yer aldığını söylemesi ve her yıl binlerce Avustralya ve Yeni Zelanda vatandaşının Çanakkale yarımadasını ziyarete gelmesi bunu doğrular niteliktedir.

³ TANÖR Bülent, Kurtuluş Kuruluş, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002, s.246.

Dünyanın bir ucunda nedenlerini dahi tam olarak bilmeden hiç tanımadıkları ancak savaşmaları gerektiğine inandırılan bu insanların torunları yıllar sonra aynı coğrafyanın toplumuna sempati duyabiliyorlardı. İşte propagandanın gücü de buradaydı. Sonuçları yıllar sonra ortaya çıkabildiği gibi, etkileri yine çok uzun yıllar devam edebiliyordu.

Günümüzde daha sistematik uygulanması ve bu konuda yazılı kaynakların da artmasıyla sanki yeni keşfedilmiş gibi algılanabilecek propagandanın insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir ve hemen hemen tüm savaşlarda kullanılmıştır. M.Ö.4.yy.da yaşamış, ünlü Çinli düşünür ve savaş uzmanı Sun Tzu “ Düşmanı savaşmadan yenmek ustalığın doruk noktasıdır”⁴ derken propagandanın önemine dikkat çekmektedir.

Kurtuluş savaşında da, taraflar karşılıklı propagandalarıyla düşmanın maneviyatını bozmak yönünde çalışmışlardır. İşgalciler özellikle dönemin gelişmiş teknolojisine sahip olmakla, başta Türk halkı olmak üzere Türk askeri, kendi askerleri ve dünya kamuoyunu etkilemede daha avantajlı bir durumdadır. Son derece sınırlı kaynaklar ve imkansızlıklar içerisinde varoluş mücadelesine giren Türk Milleti, Mustafa Kemal’in dehasıyla propaganda alanında da istisnai örneklerle düşmanı alt etmeye çalışmıştır. Türk’ün haklı mücadelesinin dünyaya anlatılması ve halkın doğru habere en kısa zamanda ulaşmasını sağlamak amacıyla, daha meclisin açılmadığı bir anda, Anadolu Ajansı’nın kurulması bu konudaki nadir örneklerdendir.

İşte bu çalışma, günümüz dünyasında ülkeler arasında, her alanda süregelen mücadelenin argümanlarından birisi olan propagandanın, önemini vurgulamak ve Kurtuluş Savaşı sürecinde, propaganda uygulamalarını örnekleriyle ortaya koyarak savaşa etkisini belirtmek, yine mücadeleden önderliğiyle Türk Milletinin muzaffer olarak çıkmasını sağlayan yüce Atatürk’ün, bu yöndeki dehasını tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

⁴ SUN, Tzu, Savaş Sanatı, (Çev. Sibel ÖZBUDUN), Anahtar kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s.39.

Milli mücadele sürecinde propagandanın ne boyutta ve ne şekilde yapıldığına geçmeden, propagandanın tanımı ve önemini kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Propaganda kelimesi, Latince “Propagare” kökünden gelmektedir. Bu “Yeni fidanlar elde etmek üzere toprağı ekmek “ anlamındadır. İlk olarak Roma Katolik Kilisesi tarafından sosyolojik manada kullanılmış ve “Fikirler yayılması “ deyiminde ifadesini bulmuştur.⁵ Protestan ve reformunun etkilerini azaltmak için papa XV GREGORY, devamlı faaliyet gösterecek olan iyi organize edilmiş bir teşekkülün kullanılacağını ve bu teşekkülün Katolik inançlarını barışçıl bir tutum ile yayacağını açıklamış, bunun bir sonucu olarak da 22 Haziran 1600 yılında “Saca Congregatio De Propaganda Fide” adıyla bir teşekkül kurmuştur. Bu kuruluş, Roma Katolik Kilisesinin resmi organı olarak yeni dünyada Katolik dinini yaymakla ve aynı zamanda içte de Katolik dinini daha kuvvetlendirmekle görevlendirilmişti. Böyle bir organın faaliyete geçmesi sonucu, kilise adamlarınca yürütülmekte olan dini propaganda artık merkezileştirilmiş ve tamamen papalığın eline geçmiştir.⁶

Türk Dil Kurumu sözlüğünde Propaganda; “Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetme ve yayma amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma.” şeklinde tanımlanmaktadır.⁷

Oxford sözlüğü “Propaganda” kelimesini, “Bir fikre veya harekete taraftar kazandırmak amacı ile düzenlenen programların bütünü”⁸ olarak tarif etmektedir.

Propaganda “Bir şahsın veya bir grubun, diğer grupların davranışlarını, herhangi bir durumda propagandacının arzuladığı şekilde reaksiyon göstermesinin sağlamak gayesiyle , her çeşit muhaberat aracı kullanarak kontrol altına almaya veya değiştirmeye bilerek teşebbüs etmek”⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Propaganda fikrinin esprisi “bilerek teşebbüs etmek” ifadesinde yatmaktadır. Propagandayı propaganda olmayandan ayıran en önemli husus burasıdır.

⁵ BROWN,J.A.C., “Beyin Yıkama”,Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1973, s.9

⁶ QUALTER, H.Terence , “Propaganda ve Psikolojik Harp” , Waterloo Üniversitesi , 1973, s.5.

⁷ Türk Dil Kurumu sözlüğü, Ankara, 2004,

⁸ BROWN,a.g.e., s.9.

⁹ QUALTER,a.g.e., s.5.

Kurtuluş Savaşının kahramanlarından Kazım Karabekir İstihbarat isimli kitabında Propagandayı ve önemini şöyle anlatıyor;

“ Propaganda; Savaşta ve barışta dikkatli bakışları başka tarafa çevirmek, dostu kuvvetli, düşmanı zayıf göstermek, düşman halkını ve ordusunu fikri olarak bozmak için yapılan maksatlı yanlış söylenmelerdir. Bir ülke halkı ne kadar cahil olursa propagandanın tesiri o kadar kolay ve hızlı olur.

...Barışta propaganda ile neler yapıldığına biz iyi bir örnek oluşturuyoruz. Siyasi, iktisadi, dini, ahlaki, sihihi olarak bizi içten çürütecek, tembelliğe sevk edecek yüzlerce atasözü olarak kabul edilen sözler var. Özellikle buharın icadıyla iktisat dünyasındaki büyük değişimden ve mikrobun keşfiyle sağlık dünyasındaki büyük yeniliklerden sonra bizi makineden uzaklaştırmak, mikroplardan arındırmamak için sinsice düşünülmüş, dehşet verici propagandalar vardır. Bunlar en ücra köylerimize kadar nüfuz etmiştir. Bizi tembelliğe, sağlığı korumaya riayetsizliğe, direncimizi kırmaya yönelik neier varsa düşman propagandasıdır.

Örnek olarak sağlık için; ‘Akarsu kir tutmaz’, ‘Bit yiğitte bulunur’, ‘Mikrop benim gibi oluncaya kadar ben dağ gibi olurum.’ gibi...

İktisat ve ahlak için; ‘Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.’, ‘Her iş bitti de iş buna mı kaldı?’, ‘Adam sende, geç olsun da güç olmasın.’, ‘Akşamın hayrı sabahın şerrinden fenadır.’, ‘Evvelimiz Şam, ahirimiz Şam.’, ‘Devlet malı deniz, yemeyen domuz.’, ‘Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.’ gibi...

...Bu tür zehirli propagandalar, senelerce fikirleri çürütmüştür. Balkan Seferi’nden önce ‘Sofya’dan Seianik’e doğru’ isimindeki Bulgar Genelkurmayı’nın yayımladığı kitap bazı fikirleri o yöne çekmiştir. Balkan Harbi’nden önce Balkan siyasetinden emin olmamakımız için yapılan propagandalar; Bulgar ordusunun Şumnu muntukasındaki hazırlıkları, istinkam manevraları yapılacak tarzındaki propagandalar bizi gafil avlamıştır. Devletlerin ‘Sonuç ne olursa olsun statüko korunacak.’ propagandaları harbe girmeyi teşvik etmiştir. Birinci Dünya Harbi’nden önce Almanların çıkardığı ‘Tevall-i-Mülk’ isimli eser bir çok manevralara bile etki etmiştir. Eserin içinde bilinmesi mümkün bazı olaylardan sonra Türkler genei harbe girerlerse Mısır’ı kazanacakları, Almanların galip gelecekleri ayrıntılarıyla yazılıyordu. O zamanki Matbuat (Basın)

Müdürü bile buna inanmıştı.”¹⁰

“Düşman tarafına devamlı yanlış haber yaymak, halkın ve ordunun maneviyatını bozmak için direnci kırıcı haberler vermek, tarafsızlara karşı kendini kuvvetli ve adli düşman zayıf ve barbar göstererek kamuoyunu devamlı tarafımıza kazanmak önemli propaganda taktikleridir. İstihbarat odaları, resimli albümler, gazeteler, ajanslar, özel haberleşmeler bu konudaki vasıtalar, özellikle tarafsız ülkelere gazeteci ve gazetelerin satın alınması önemlidir.(Birinci Dünya Harbi'nden önce Beyoğlu'nda Fransız ve Alman gazeteleri propaganda konusunda birbirleriyle yarışmışlardır.)

Hatta mümkünse düşman gazetesine yem olarak yanlış bilgi verilmesi faydalıdır. Harpte her iki tarafta bu vasıtalar sonuna kadar uğraşmıştı. Fakat İngiliz propagandası hepsine baskın çıktı. İngilizler bize karşı; Araplara mektup yazdırarak, dilenci kılığında kişiler göndererek, çadırlar kurdurarak zayıf oldukları zaman kuvvetli, kuvvetli iken zayıf olduklarını, çekilmekte olduklarını yayarak çekilme hareketleri yaparlardı. Dicle ve Fırat Gurupları bu yanıltma taktiğinin ateşine yandı. Suriye cephesinde mahsus düşürülmüş bir posta çantasındaki haritanın işaretleri ordu komutanı, Liman Von Sanders'i yanıltarak yanlış tertibat almaya sevk etti.”¹¹

Propagandada en önemli hususlardan birisi de kamuoyu kavramıdır. Bu nedenle, kamuoyunun ne olduğu ve nasıl oluştuğu konusunda açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Kamuoyu çok çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. En genel tanımıyla kamuoyu, "Tartışmalı bir konuda ifade edilen fikirler, görüşler, kanaatlerdir." Diğer bir tanıma göre de kamuoyu "Anlaşma veya ayniyet derecesine bakmaksızın muayyen bir mesele hakkında açıklanan ferdi görüşlerin toplamıdır.”¹²

Kamuoyunun günlük dildeki anlamı ile siyaset bilimindeki teknik anlamı arasında büyük fark vardır. Günlük konuşma dilinde kamuoyu denince, "Tüm halkın veya en

¹⁰ TEKİN, Emrullah, Gizli Harp İstihbarat, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 61.

¹¹ TEKİN, a.g.e., s. 62.

¹² MERAY, Seha, Halk Efkarı ve Yoklaması, S. B. F. Dergisi, 1954 C. IX, Sayı : 3, s. 7.

azından halk çoğunluğunun adeta doğuştan sahip oldukları ve görülmeyen bir gücün dürtüsü ile eriştikleri, doğru yolu bilen ve gösteren ve hükümeti her an denetlemek için bekleyen toplu bir kanaatine atıf yapılmaktadır."

Oysa çağdaş teknik anlamında kamuoyu, "Tartışmalı bir kamu sorunu hakkında görüşlerini duyuran, ifade eden bireylerin ve grupların kanaatleridir; bunlar genel nüfusu oranla çoğunluk da olabilir, azınlıkta da kalabilir."¹³

Kamuoyunun oluşumu genellikle üç tabakalı bir piramide benzetilmektedir.

Piramit tabanını meydana getiren alt ve en geniş tabakada halk yığınları yer alır. Bu yığınlar kamuoyu açısından pasif bir özelliğe sahiptir. Çünkü birçok kamu sorunları karşısında ilgi ve bilgi dereceleri düşüktür. Diğer bir deyişle bu grup, sağlam ve yerleşmiş biçimde hiç bir şey bilmeyenler çekirdeğidir. Amerika'da bu tabakanın yetişkin nüfusun % 75-90 nını içine aldığı öne sürülmektedir.

Piramidin orta tabakasını, "ilgiliiler" "ilgili azınlık" denen "aktif" halk grubu meydana getirir. Bu tabakanın özelliği, iç ve dış politikanın oluşu sürecine ilgi duyması, bu sürece katılmasıdır. Amerikan toplumunda bu aktif halk grubunun yetişkin nüfusun %10-25'ini oluşturduğu söylenmektedir.¹⁴

Piramidin tepesinde ise "kamuoyu yaratıcıları" denen fertler ve gruplar bulunur. "Kamuoyu yaratıcıları, toplum içinde çok küçük bir grubu teşkil etmekle beraber, kamuoyunun hem kapsamı hem de oluşturulması bakımından çok önemli bir rol oynarlar. Kamuoyu, yani hem pasif halkın hem aktif halkın sahip oldukları ve ifade ettikleri kanaatler, çekiukla, kamuoyu yaratıcılarının önce kendi kafalarında şekillendirdikleri, sonra toplum içinde dolaşıma sunarak etrafa yaydıkları kanaatlerdir."¹⁵

Yapılan araştırmalar kamuoyunun bağımsız bir değişken şeklinde kendiliğinden oluşmadığını, "dışardan yöneltilen kanaatlerin baskısı altında ve onlara bağımlı olarak varolan, beliren veya oluşan bağımlı bir değişken olduğunu" göstermektedir.

¹³ SEZER, Duygu, Kamuoyu ve Dış Politika, Ankara, 1972, s. 24.

¹⁴ SEZER, a.g.e., s. 78.

¹⁵ SEZER, a.g.e., s. 79.

Kanaatleri biçimlendiren unsurlar, bireyin kişisel özellikleri ile ilgili unsurlar ve bulunduğu çevre ile ilgili unsurlar olarak ikiye ayrılabilir.

Kanaatleri biçimlendiren, bireyin kişisel özellikleri ile ilgili unsurlar, onun hayatı boyunca edindiği "tavırlar" dır. "Bireyin bir sembolü, bir nesneyi veya çevresindeki dünyanın bir yönünü elverişli veya elverişsiz bir biçimde değerlendirmesi ön eğilimi olarak tanımlanan ve uyum sağlayan, benliği koruyucu, değer ifade edici ve bilgi edinici fonksiyonu olduğu bildirilen tavırların bireyin kanaatlerini yakından etkilediği görüşü yaygındır. Yaşantıları boyunca depoladıkları, hem zihinsel hem duygusal yönleri olan bu ön eğilimlerin yardımlarıyla bireyler karşılaştıkları durumlarda ne gibi bir davranış göstermelerinin uygun olduğunu saptarlar.¹⁶

Başka bir deyişle, sezgiler, kalıplar, önyargılar, ön eğilimler gibi unsurlar, özellikler, piramidin tabanındaki yığınlara mensup bireyin kanaatini oluştururlar.

Kanaatlerin oluşup biçimlenmesinde diğer bir unsurun, teknik araçların da büyük rolü vardır; Gazete, radyo, televizyon, film, dergi, kitap, afiş, sergi... Kitle haberleşme araçları da denen bu teknik araçlar büyük kitlelere bol, çeşitli ve çabuk haber sağlamakta, fertlerden çok uzaklarda geçen olayları onların gözleri önüne getirmektedir. Bu araçlar, olayları veriş, yorumlayış şekli ile kamuoyunun şu veya bu yönde oluşmasında çok önemli etkiye bulunmaktadır.

G. Burdeau'ya göre, "Kamuoyu hareketini doğuran, pek tabii, basındır; hatta kamuoyunu uyarmak, uzmanlar hariç, kimsenin farkında olmadığı şu veya bu problem üzerine dikkatleri çekmek bir gazetecinin asıl görevidir." J. Kayser de, gazeteler doğarken, ortadan kalkarken, sahip ve eğilim değiştirirken kamuoyuna danışılmadığı gözleminden hareketle, kamuoyunun basını etkilemediğini, aksine kamuoyunu basının oluşturduğunu ileri sürer; "Demek ki, kamuoyu temsilcisi gibi güzel bir ünvana sahip olmak için Lamennais'in vaktiyle kullandığı bir deyimle, altını olmak, çok altına sahip

¹⁶ SEZER, a.g.e., s. 20.

olmak yeterlidir."¹⁷

Basının kamuoyunu etkileme, oluşturma rolü güncei haberleri nakletmek gazetenin en önemli görevidir; sonra, olayları yorumlamak, değerlendirmek görevi gelir. Böylece, "gazeteler insanlara ne düşüneceklerini göstermede fazla başarılı olmasalar bile, ne hakkında düşüneceklerine yol göstermede üstün derecede başarılı olmaktadır. Kitle haberleşme araçları, büyük kitlelere kendi kafalarındaki dünyanın dışında varolan fakat farkında olmadıkları dünyanın çok çeşitli unsurları ve yönleri hakkında aktardıkları bilgi ve sembollerle onlara en azından bilmedikleri olaylar hakkında anlam kazandırır, onların bu konularda kanaat sahibi olmasına yardım ederler."¹⁸

¹⁷ AKYÜZ, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, TTK.Basımevi, Ankara, 1988., s.10:

¹⁸ SEZER, a.g.e., s. 30.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELENİN TOPLUMSAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Ülkenin Genel Manzarası ve Türk Halkının Durumu

Milli Mücadele sürecinde uygulanan propaganda yöntemlerine geçmeden, Milli Mücadelenin ne olduğunu, nasıl cereyan ettiğini, o dönemde başta Türk halkının sosyo-psikolojik durumu olmak üzere, bütün tarafların durumunun ortaya konulmasının faydalı olacağını düşünüyorum.

Mondros Ateşkes anlaşmasının imzalanması ve bu anlaşmanın uygulanışı sonucu, İstanbul Saray ve Hükümetinin aciz kalması, düşman emellerinin gerçekleşmesine imkan kazandırmıştır. Azınlıkların aşırı davranışları, İtilaf Devletlerinin kuvvetlerinin mütareke hükümlerini açıkça ihlal etmeleri, Wilson prensiplerini hiçe saymaları, haikta büyük üzüntüler yaratmaktaydı. Halk en tabii ve meşru hakkı, yaşamak hakkından mahrum edilmiş, can, mal, ırz ve namus güvenliği kalmamıştı.

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığında o günlerde ülkenin genel durumunu şu şeklide tasvir etmektedir;

"Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu grup, I. Dünya Savaşında yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafa zedelenmiş, şartları ağır, bir ateşkes anlaşması imzalamış, Büyük Savaşın uzun yılları boyunca, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek memleketten kaçmışlardır. Saltanat, Hilafet mevkiini işgal eden Vahdettin, soysuzlaşmış, şahsını ve yalnız tahtını koruyabileceğini hayal ettiği yeni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki kabine; aciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber kendilerini koruyabilecek bir duruma razı.

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

İtilaf Devletleri, Ateşkes Anlaşmasının hükümlerine riayete lüzum görmüyorlar. Birer bahane ile, itilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da, Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antalya ve Konya'da İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, yabancı subay ve memurları ile özel ajanlar faaliyette. Nihayet, 15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletlerinin muvafakatiyle Yunan Ordusu İzmir'e çıkartılıyor.

Bundan başka, memleketin her tarafında, Hristiyan azınlıklar gizli veya açıktan açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökmeye çalışıyorlar.

Sonradan elde edilen güvenilir bilgi ve belgelerle iyice anlaşılmıştır ki, İstanbul Rum Patrikhane'sinde kurulan Mavri Mira Heyeti, illerde çeteler kurmak ve idare etmek, gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmakla meşgul Yunan Kızılhaç'ı ve Resmi Göçmenler Komisyonu, Mavri Mira Heyetinin çalışmalarını kolaylaştırmakla görevli. Mavri Mira Heyeti tarafından yönetilen Rum okullarının izci teşkilatları, yirmi yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşunu tamamlıyor.

Ermeni Patriği Zevan Efendi de, Mavri Mira Hey'eti ile birlikte çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tıpkı Rum hazırlığı gibi ilerliyor. Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde örgütlenmiş olan ve İstanbul'daki merkeze bağlı bulunan Pontus Cemiyeti hiçbir engelle karşılaşmadan kolaylıkla ve başarıyla çalışıyor."¹⁹

Görülen manzara son derece ümitsiz ve vahim bir durumdadır. Yine M. Kemal'in Nutuk'ta durumun açıklamasına şöyle devam ediyor;

"Düşman devletler, Osmanlı devlet ve memleketine karşı maddi ve manevi saadınıya geçmişler, Onu yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve Halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde, başsız kalmış olan millet, karanlıklar ve

¹⁹ ATATÜRK, M. Kemal, Nutuk, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.5-6.

belirsizlikler içinde olup bitecekleri bekiemekte, felaketin dehşet ve ağırlığını kavramaya başlayanlar, bulundukları çevreye ve alabildikleri etkilere göre kendilerince kurtuluş çaresi saydıkları tedbirlere başvurmakta... Ordu, ismi var cismi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar, I. Dünya Savaşı'nın bunca çile ve güçlükleriyle yorgun ve vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle yürekleri kan ağlıyor; gözleri önünde derinleşen karanlık ve felaket uçurumu kenarında beyinleri bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul...''²⁰

O dönemde İstanbul'daki perişan hali Şevket Süreyya Aydemir şu ifadelerle açıklamaktadır;

"Çileli harp yılları bu İstanbul'u yiyip bitirmiştir. Harbe giden ve harpten dönebilen Müslüman İstanbullu şehrinde, semtinde ve evinde ancak açlık, perişanlık, işsizlik ve bunların tesiri altında bütün o eski geleneklerinin çözülüşünü görmüştür.

Analar, babalar çökmüştür. Sandıklar, kilerler boşalmıştır. Kızlar, kardeşler, hayatın sillesi altında bunalarak tanınamayacak haliere gelmişlerdir. İşgal ise kocaman bir haysiyet yarısı gibi, bütün İstanbul'u gittikçe irinleyen pıhtılarıyla sarmaktadır. Dullar, sakatlar, sokaklarda aç dolaşan terhis edilmiş askerler, hala siperlerdeki lime, lime elbiseleriyle dolaşan eski yedek subaylar, işsiz, vazifesiz, ne yapacağını, nereye gönderileceğini bilmeyen birlikleri lağvolanmış muvazzaf zabitler, İstanbul'un sokaklarını tıklım tıklım doldururlar. İstanbul'un havasında esen, sadece hüsrân, hayal kırıklığı, ümitsizlik, kin ve iniltidir." ²¹

Prof. Tayyip Gökbilgin'in dile getirdiği bir diğer örnek de keza İstanbul'da cereyan etmiştir;

"Nisan başında Rum eşkıyalarının vahşeti İstanbul dolaylarına kadar yayılmıştı. Bilhassa Kartal, Pendik ile buralara bağlı Olay Bağı Yayla köyleri civarında menfur cinayetler işledikleri görüldü. O civarda hayvan otlatmakta olan iki Türk kızı, bu eşkıyalar tarafından dağa kaldırılmış, 14 yaşında İsmail adında bir çocuk on beş

²⁰ ATATÜRK, a.g.e., s.8.

²¹ AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam, Mustafa Kemal (1881 - 1919), C, 1., İstanbul, 1963, s. 330, 331.

yerinden, 12 yaşında Recep oğlu Mustafa 18 yerinden, 10 yaşında bir çocuk da dört yerinden bıçaklanmış ve parça, parça kesilmek suretiyle öldürülmüşlerdi."²²

İzmir'de de durum pek farklı değildir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında feci sahneler yaşanmaktadır;

"İzmir'in işgali pek çok facialarla tamamlanmıştı. Hakarete tahammülü edemeyen Askerlik Şubesi Reisi Fethi bey, "Hukuku Beşer" gazetesi sahibi Hasan Tahsin Recep, tüccardan Bakırcıade Hafız Beyler ile otuzdan fazla yüksek rütbeli subay şehit; gümrükteki mallar ve şehirdeki bazı mağaza ve dükkanlar tamamen yağma edilmişti."²³

İzmir'in işgali ve Yunan katliamını İngiliz yazarı Lord Kinross da şöyle dile getiriyordu;

"Yunanlılar böylece İzmir'e geçit resmi yapar gibi "Yaşasın Venizelos" diye bağırarak girdiler. Silahlarını çatıp etrafında sevinçten dansettiler. Şehirdeki bütün sivil Rumlar sokağa dökülmüş, Müslümanlara küfür yağdırıyorlardı. O sırada bir kaza kurşunu patladı. Arkasından da silahlar atılmaya ve kan dökülmeye başladı. Tüm birlikleri beyaz bayrak çekerek bir nakliye gemisine bindirilmek üzere elleri başlarının üstünde rıhtımda yürütüldüler, Rumlar güruh halinde peşlerinden giderek erlere yuh çekiyor, sopalarla vuruyor, başlarındaki fesleri paralıyorlardı. Fesini başından çıkarıp çiğnemeyi reddeden bir Türk Albayını vurup öldürdüler. Vali de tutuklanmış, evlerinden çekilip alınan şehir eşrafiyla beraber sırtına süngü dayatılarak rıhtımda yürümeye zorlanmıştı. Bunun arkasından bütüştün azgına dönen Yunan askerleri yüzlerce Türk'ü şehit ettiler."²⁴

Fransız işgalinde, Adana'da geçen olaylar da insanlığın yüzünü kızartacak, kitle halinde yok etme projesine dayanıyordu. Anlatılan olay bunlardan sadece biridir;

Lejyonların coşkuniukları ve fena muameleleri dolayısıyla evvele İskenderun'da

²² GÖKBİLGİN, M. Tayyip, Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine, C. I, Ankara, s. 60, 61.

²³ GÖKBİLGİN, a.g.e., s. 87.

²⁴ KINROSS Lord, Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu, C. 1., İstanbul, 1966, s. 249.

ve sonra Belen'de çarpışmalar oldu. 1 Ocak 1919'da izinli giden Ermeni müfrezeleri Özerli'de baskına uğradılar. Ölenlerin intikamını alacağız diye Ermeni kamavorları (fedailer) ellerine gelen Türkleri öldürmeye teşebbüs ettiler. Nitekim 10 Ocak 1919'da Kehyaoğlu (Şehitlik) civarındaki Abdo ağının çiftliğini Ermeni askerleri bastılar. Abdo ağa ile 14 işçiyi şehit ettiler. 10 Şubatta Ermeniler Türk dükkanlarını yağma ettiler. 25 Şubatta sarraf Ahmet efendinin Saracan mahallesindeki evi, komşusu Agop ile Ermeni fedailer tarafından gece talan (yağma) edildi. Mücevheratını almak için zavallı adamı delik deşik etmişlerdi. 4 Mart 1919'da Delal Mustafa efendi, oturduğu Delal Ahmet bağlarındaki evinde öldürülmüş olarak bulundu.²⁵

Adana dışında diğer ilçe ve köylerde de aynı feci sahnelere rastlanıyordu. Katliam olaylarına Adana ve dolaylarında Fransız işgalinin sonuna kadar rastlanmaktadır. Hayatından bezen Türkler canlarını kurtarmak için Toroslara, dağlara kaçmışlardır. Bu olay halk dilinde "kaç kaç" diye anılmaktadır. Ermeni Komitecilerinin Türkleri tahkir ve dövmeleri, fırsat buldukları anda öldürmeleri, işgal idaresinin buna göz yumması, Adana'nın ileri gelenlerinin kitle halinde tevkif edilerek sürgüne gönderilmiş olması artık bıçağı kemiğe dayamış, yer yer bu bölgede çete savaşlarının başlamasına sebep olmuştu.²⁶

Wilson prensiplerini hiçe sayarak Mondros Mütarekesinin imzalanması ve bu Mütareke hükümlerinin haksız uygulanması, Türk Milletinin milli izzeti nefisini incittiği gibi, can, mal, ırz ve namus gibi; en başta gelen haklarından da mahrum olan bir milleti, ayağa kaldırmaya ve direnmeye zorluyordu. Dava, Türk Milletinin var olma veya yok olma davası idi.

Yer yer mitingler ve gösteriler yapıldı. Mahalli kurtuluş çareleri aramak üzere Türk Milleti teşkilatlanmaya başladı. Siyahlar giymiş genç bir Türk kadını, Halide Edip (Adıvar) Sultanahmet meydanında yüz binlere sesleniyordu;

"Kardeşlerim, yurttaşlarım, gecenin en karanlık olduğu ve hiç bitmeyecek

²⁵ ENER, Kasım, Çukurova'nın işgali ve Kurtuluş Savaşı, İstanbul, 1963 s. 15 .

²⁶ ENER , a.g.e., s. 16.

sanıldığı zaman, gün doğuşunun en yakın olduğu zamandır.”²⁷

O günlerin heyecanı ile İsmail Hâbib, haksızlığa karşı direniyordu.;

“Biliyoruz ki ölmek için ölümü göze alan bir milletin nasibi yaşamaktır ve onlar da bilsin ki, ölen milletlerin dirildiği devirde dipdiri bir millet öldürülemez”.

Burada önemli noktalardan birisi de; Millet ve ordunun, Padişah ve Halife'nin hainliğinden haberdar olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı asırların kökleştirdiği din ve gelenek bağları dolayısıyla da içten bağlı olmasıdır. Millet ve ordu bir yandan kurtuluş çaresi düşünürken bir yandan da yüzyıllardır süregelen bu alışkanlık dolayısıyla, kendinden önce, yüce hilafet ve saltanat makamının kurtarılmasını ve dokunulmazlığını düşünmektedir.²⁸

Bu ruh hali içerisinde halkın işgal güçleri karşısındaki çaresizliği de dikkat çekicidir. Haik o derece yığın ve umutsuzdur ki işgalcilerin rahatsızlık duymayacağı bir çözüm yolundan başka alternatif düşünebilecek durumda değildir. Nitekim M. Kemal bunu şöyle açıklamaktadır;

“...Diğer önemli bir noktayı da belirtmek gerekir. Kurtuluş çaresi ararken İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek temel ilke olarak kabul edilmekte idi. Bu devletlerden yalnız biri ile bile başa çıkılamayacağı kuruntusu hemen bütün kafalarda yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında, koskoca Almanya, Avusturya - Macaristan varken, hepsini birden yenip yerlere seren İtilaf kuvvetleri karşısında, yeniden onlarla çatışmaya varabilecek durumlara girmekten daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı. Bu zihniyette olan yalnız haik değildi; özellikle seçkin ve aydın denenen insanlar böyle düşünüyordu.”²⁹

Bu şartlar altında kurtuluş çareleri üç temel görüşte yoğunlaşıyordu.

Birincisi, İngiliz Mandasını istemek,

İkincisi, Amerikan Mandasını istemek,

²⁷ ADIVAR, Halide Edip, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul, 1962, s.27.

²⁸ ATATÜRK, a.g.e., s.13.

²⁹ ATATÜRK, a.g.e., s.13.

Bu iki türlü karar sahipleri, Osmanlı Devleti'nin bir bütün halinde korunmasını düşünenlerdir. Osmanlı topraklarının çeşitli devletler arasında bölüşülmesi yerine, İmparatorluğu tek bir devletin koruyuculuğu altında bulundurmaya tercih edenlerdir.

Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmaktır. Söz gelişi, bazı bölgeler kendilerinin Osmanlı Devleti'nden koparılaacağı görüşüne karşı ondan ayrılmama tedbirlerine başvuruyordu. Bazı bölgeler de, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılacağını ve Osmanlı ülkesinin bölüşüleceğini oldu bitti kabul ederek, kendi başarılarını kurtarmaya çalışıyordu.³⁰

Bu kararların sağlıklı çözüm yolları olmadığı açıktı. Gerçekte, Osmanlı Devleti tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı.

M. Kemal bu durumda tek kararın "Milli egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!" olduğunu ifade ediyordu³¹.

Bu kararın dayandığı mantığı da şöyle açıklıyordu;

"Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istikiale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak konumundan yüksek bir davranışa layık görülemez.

Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de, bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başarılarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimai verilemez. Halbuki, Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!...

O halde, ya istiklal ya ölüm!"

³⁰ ATATÜRK, a.g.e., s.14.

³¹ ATATÜRK, a.g.e., s.14.

2. İşgal Kuvvetlerinin Durumu

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile itilaf Devletleri Anadolu'yu yer yer işgal etmişlerdir. 3 Kasım 1918'de Musul İngilizler tarafından işgal edilmiş, 4 Kasım 1918'de bir Fransız alayı Doğu Trakya'ya gelerek Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu ele geçirmiştir. 6 Kasım 1918'de ise, Dickson komutasında bir İngiliz savaş gemisinin İzmir limanına gelişi, Rumlar tarafından karşılanması, Aya Fotini kilisesin de Yunan bayrağının çekilişine şahit olunmuştur.

Ateşkes Antlaşmasının hükümlerine ve uygulanışına en sert bir şekilde tepki gösteren Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin İskenderun'u ele geçirmelerine karşı çıkarak, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya, "İskenderun'a çıkacak İngilizlere ateş emri verdiğini" telgrafila bildirmiştir. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafına, müracaat vukuunda şehrin boşaltılmasını ve teslimini, memleketin selameti sayan bir telgraf göndermiştir.

9 Kasım 1918'de İskenderun bir İngiliz müfrezesi tarafından, keza aynı tarihte yine İngilizler Çanakkale Boğazının iki tarafını Seddülbahir ve Kumkale'ye kuvvet çıkararak işgal etmişlerdi. 12 Kasım 1918'de, İngiliz generali Clark Mustafa Kemal Paşanın görevi devrettiği 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya, "Osmanlı kıt'aları 14 Aralık 1918 ögie vaktinden önce Pozantı batısına çekileceklerdir." anlamındaki notasını vermişti. 13 Kasım 1918 de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinin teşkil ettiği 61 parçadan oluşan itilaf Devletlerinin filosu İstanbul'a geldi.³²

Donanma, Dolmabahçe önünde demirlemişti. Bir heyet amiral gemisine giderek gelenlere, "Osmanlı Hükümeti adına hoş geldiniz" der.³³ Buna karşılık aynı gün Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığından ayrılarak İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, kendini çok üzen bu olay karşısında, yaverine sadece, İtilaf Devletleri donanması için, "geidikleri gibi giderler" ifadesini kullanır.³⁴

³² KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi (1918 - 1938), Ankara, 1973, s.1-6.

³³ GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, Osmanlıların Son padişahı Vahiddin Mütareke Gayyasında, İstanbul, 1969, s. 59 (Seiahattin Tanseel tarafından zikredilmiştir. Mondros'tan Mudanya'ya kadar, C. I, Ankara, 1973, s. 62.)

³⁴ İslam Ansiklopedisi, Atatürk, Güz 10, s. 730.

Bu donanmadan gerekli yerlere 35.000 kişilik bir kuvvet çıkarıldı. Bunlardan 200 kişi Beyoğlu bölgesindeki kışlalarla, yabancı oku, hastane gibi müesseselere ve bazı otel ve özel binalara yerleştiler. Diğerleri ise, Boğazın Rumeli yakasına yayıldılar. İstanbul'a itilaf Devletlerinin ordu birliklerinin yerleşmesi birçok yolsuzluklara yol açmış, mesken dokunulmazlığı ve aile mahremiyeti tecavüzlere uğramıştır. İstanbul'a itilaf kuvvetleri çıktıktan sonra şehrin asayışı bozulmuş, Türk polisinin ve jandarmasının sözü ve hükmü geçersiz olmuştu. Türk bayrağına hakaret edilmekte, Türk subayları sokak ortalarında tevkif edilerek götürülmekte, Türk evlerine zorla girilmekte idi. Gerçekte İtilaf Devletleri, "işgal" sözünü kullanmaksızın, getirebildikleri askeri kuvvetlerle İstanbul'u fiilen işgal etmişlerdi.³⁵

İstanbul'un işgalinden sonra, itilaf Devletleri komutanı, bir yazısı ile İtilaf kuvvetlerinin yeter derecede korunması için, Osmanlı zabıtasının idaresini de fiilen eline aldığını bildirir. Bu yazıdan sonra, İstanbul'da güvenlik ve düzenlik itilaf makamlarının emir ve kumandasına bırakılır. İstanbul'a yerleşen İtilaf Devletleri, Osmanlı Devletinin de kıyılarını kontrol altına alırlar. Doğu Karadeniz limanlarının kontrolü İngilizlerin, Batı Karadeniz limanları ile Mersin ve İskenderun limanlarının kontrolü Fransızların, Ege ve Akdeniz limanlarının kontrolü de İtalyanların sorumluluğuna bırakılır. Nisan ve Mayıs 1919'da Ege ve Akdeniz kıyılarında da işgaller başlar. İşgalci ülkelerin durumlarına sırayla baktığımızda;

2.1. İngilizler

İstanbul ve çevresini işgal eden İngilizler, İstanbul Hükümeti'ni kontrolleri altına aldıkları gibi, Anadolu ile olan bağlantıyı da kesmişlerdi. Halkın moralini bozmak için birtakım propagandalara da başvurmaktaydılar. Adapazarı Askeri Polis Şubesi memurlarından birisinin tespitine göre İngilizler, gemilerle Haydarpaşa'ya asker, silah, ve cephane indiriyorlar; bunları zırhlı trenlere koyarak Bostancı yönüne gönderiyorlardı. Bostancı'dan gemilere yükleyerek aynı cephane silah vs.yi Haydarpaşa Limanı'na

³⁵Genel Kurmay Harp Tarihi Dergisi (HTD), Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Taibikati, Ankara, 1962, s. 122 - 126.

indiriyorlardı. Böylece halka, İstanbul'a devamlı silah, cephane ve asker çıkartmakta oldukları şeklinde bir izlenim vermeye çalışıyorlardı.³⁶

İngilizler, İstanbul'dan İzmit, Adapazarı'na kadar olan bölgede, çeşitli yerlere asker göndererek kontrolü sağlamaya çalışıyorlardı. Ermeşe ve civarına dört yüz kadar İngiliz süvarisinin, gelmesiyle birlikte, bu bölgedeki Türk çetelerin dağıldığı görülmektedir.³⁷ Yine her istasyona bir veya iki manga asker bırakarak tren hatlarını ve İstasyonları da kontrol altında tutmaktaydılar.

İngilizlerin, İstanbul Hükümeti'nin yaptığı bazı işlere müdahale ettiklerini de görüyoruz. Hükümet İzmit Mutasarrıflığı'na Fikri Bey'i, Polis Müdürlüğü'ne de bir Ermeni'yi tayin etmişse de, İngilizler bunu kabul etmemişler ve eski mutasarrıf İbrahim'i yerinde bırakmışlardır.³⁸ İngilizler kendi politikalarına daha yakın olan Damat Ferit'i sadrazam yapmaya çalışmaktadırlar. Nitekim, Kuvayı Milliye'ye karşı fazla sertlik yanısı olmayan Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni düşürerek yerine Damat Ferit'i geçirmeyi başarmışlardır. Bunun için padişah ile samimiyeti olan Papaz Frew'u kullanmışlardır.³⁹

İstanbul'da şehre hakim durumda olan İngilizlerin, halka çok baskı yaptıkları görülmektedir. Silah arama bahanesi ile halk tedirgin edilmektedir. İngilizler, Türklerin "kuvve-i maneviyelerini" kırmak için azınlıkların taşkınlıklarına müsaade etmekte, hatta teşvik etmektedirler. Örneğin, azınlıklardan ve zengin tüccardan olan İpranusyan, Değirmenciyan, Aşciyan ve Kömürciyan bir gemiye Ermeni bayrağının çekilmesini istemişlerdir. İngilizler ise birçok Ermeni'nin katıldığı tantanalı bir merasimle bayrağın çekilmesine yardım etmişlerdir.⁴⁰

İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyenlere güçlükler çıkaran İngilizler, müracaatta bulunanları uzun süre güneş altında bekleterek cezalandırmaktadırlar. Yine deniz yolu ile geçmek isteyenler de Anadolu Kavağı'nda İngiliz ve Osmanlı memurları

³⁶ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 7.

³⁷ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 16.

³⁸ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 18.

³⁹ ATASE Arşivi, K. 690, D. 148, F. 13-2.

⁴⁰ ATASE Arşivi, K. 691, D. 150, F. 3.

tarafından kontrole tabi tutulmaktadırlar. Burada görevli Türk polislerinin gizlice Kuvayı Milliye lehinde büyük yardımlarda bulundukları söylenmektedir.⁴¹

İngilizler, Anadolu'daki asker ve halkı tereddüde düşürmek için bol paralar vererek Anadolu'ya ajanlar da göndermektedirler. İngilizler ajan olarak hem Türkleri, hem de azınlıklardan özellikle Ermeni ve Rumları kullanmışlardır. Anadolu'da oluşturulan İngiliz ajan şebekelerinin çoğunun başında Ermeniler vardır. Milli Hükümet adına İstanbul'da faaliyette bulunan istihbarat birimlerinin aidiği habere göre, İngilizlerin Anadolu'da kurdukları ajan şebekeleri Tokat, İle, Samsun, Hozat, Eğin, Divriği, Kangal, Sivas ve buralara yakın olan çevre yerlerde yoğun olarak faaliyette bulunmaktadır.⁴²

2.2. Fransızlar

İstanbul'un bazı yerlerinde Fransızların da askerleri bulunmaktadır. İşgalin ilk günlerinde Rami Kışiası'nda çok sayıda askerleri varken, daha sonra bunların sayısını azaltarak sadece muhafız askerler bırakmışlardır. Diğerlerini büyük vapurlara bindirerek, Akdeniz'e göndermişlerdir.

Yine Boğaz'ın Anadolu kıyısında bulunan askerlerini de çekerek, yerlerini Yunanlılara terk etmişlerdir. Boğaz'da yalnız Anadolu Kavağı'nda 100-150, Paşabahçe'de 300-400 ve Çubuklu'da üç tabur bırakmışlardır.⁴³ 1921 yılı Şubat ayında 3000 kadar Fransız askeri Türkiye'ye doğru yola çıkarılmıştır. Bunların geliş sebebi gizli tutulmaktadır. Bunlar için Boğaz'da birer bölük alabilecek yalıları, Babıali Caddesi'ndeki oteller ayrılmıştır.⁴⁴

⁴¹ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 17.

⁴² ATASE Arşivi, K. 955, D. 17, F. 17.

⁴³ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 104.

⁴⁴ ATASE Arşivi, K. 690, D. 148, F. 13-2.

2.3. İtalyanlar

Birinci, Dünya Harbi devam edenken İtilaf Devletleri kendi aralarında bazı gizli antlaşmalar yapmışlar ve Osmanlı ülkesini paylaşmayı planlamışlardı. Savaşın İttifak Devletleri aleyhine sonuçlanması üzerine, Osmanlı Devleti de İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'ni imzalamak mecburiyetinde kalmıştı. Mütareke hükümlerine ve daha önce yapılan gizli paylaşma planlarına göre, İtilaf Devletleri paylarına düşen bölgeleri işgale başladılar. Bu antlaşmalarda İtalyanlara Anadolu'nun güneybatı kısımları vaat edilmişti. İtalyanlar da kendi paylarına düşen bu yerleri, diğer işgal devletleri gibi işgale başladılar. 1919 yılı başından itibaren Marmaris'e çıkan İtalyanlar, daha sonra Antalya, Konya, Burdur, Muğla çevresini işgal ettiler.

İşgal ettikleri yerlerde halkın tepkisini ve direnişini azaltmak veya yok etmek için, hemen hemen işgalin başından sonuna kadar yumuşak davranmayı tercih ettiler. Halkı kendilerine bağlamak ve işgal ettikleri yerlerde kolayca yerleşebilmek için gayet planlı, düzenli birtakım metotlar uyguladılar, önce asayiş i ihlal ederek, halkın mevcut otoriteye olan güvenini sarstılar. Daha sonra ise asayiş i temin etmek bahanesiyle işgalleri gerçekleştirdiler. Halka iyi davranmak ve onlara sıhhi malzeme yardımı yapmak suretiyle kendilerine bağlamak metodunu uyguladılar. Yine halkın zirai ihtiyaçlarını temin maksadıyla tohumluk ve kredili zirai aletler vererek ekonomik açıdan da kendilerine bağlamaya çalıştılar.⁴⁵

Bu şekilde halkla iyi ilişkiler kuran İtalyanlar, kısa zamanda arzulan doğrultusunda başarı elde etmeyi becerdiler. Bir kısım halk bu aldatmacalara kanarak, İtalyan himayesini istemek üzere çeşitli yerlerde İtalyan işgal komutanlıklarına müracaat ederek, himaye talebinde bulunmaya başladılar. İtalyan hamiliğini talep ederek karşılığında "himaye vesikası" alma işi giderek yaygınlaşmaya başladı.⁴⁶ 19 Ağustos 1920'de, Denizli Askeri Polis Şubesi'nin bildirdiğine göre, Karacasu kazası ve Acıbadem halkı da İtalyanlardan himaye talebiyle "Kuvayı İşgaliye Kumandanlığı"na başvurmuşlardır. Bu başvuru karşılığında İtalyanların verdiği resmi damgalı ve

⁴⁵ KÖSTÜKLÜ, Nuri, Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu, Askeri Tarih Bülteni, S. 27, Ağustos 1989, Ankara, 1989, s. 113.

⁴⁶ KÖSTÜKLÜ, a.g.e., s. 118.

İtalyanca yazılmış belge ele geçirilmiş ve teşebbüste bulunanlar hakkında gerekli araştırma yapılmaya başlanmıştır. ⁴⁷ Karacasu eşrafı tarafından İtalyanlardan belge talebinin gerekçesi, "Yunan vahşet ve mezaliminden, vikaye" edilmek olarak gösterilmiştir. Yakalananlar yapılan sorgulamalarında, "İzmir'le münasebetleri olduğundan, Yunanlıların tasallutundan kurtulmak için" böyle bir yola başvurdıklarını söylemişlerdir. Ancak TBMM Hükümeti, işgal güçlerinden himaye isteğinde bulunanlara karşı çok katı davranmıştır. Bu gibilerin tutuklanarak İstiklal Mahkemelerine gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Çünkü tavizkar davranıldığı takdirde, bu tarz davranışların önüne geçmek mümkün olmayacaktır. ⁴⁸

2.4. Yunanlılar

Yunanlılar, İtilaf Devletlerinin kendilerine tanıdıkları hakları elde etmek üzere 22 Haziran 1920'de altı tümenlik bir kuvvetle üç yönden Anadolu içlerine doğru ileri harekate geçtiler. Yunanlılar üç tümen ile iki koldan Akhisar-Soma yönünde, iki tümenle Salihli yönünde, bir tümen ile de Aydın cephesinde taarruza geçtiler. Yunanlıların Akhisar-Soma yönünde harekete geçen kuzey yolu, yavaş, yavaş ilerleyerek 30 Haziran 1920'de Balıkesir'e girdi. Balıkesir'e giren Yunanlılar, bütün dükkan, han ve evleri arayarak silahları toplamışlardır. Balıkesir ve köylerinden topladıkları bu silahları ise trenle İzmir'e göndermişlerdir. Şehirde, halka dikkate değer bir zorbalık, bir fenalık yapamamışlarsa da, köylerde insanları dövmüşler ve işkence yapmışlardır. Ellerine geçirdikleri hayvanları Bandırma ve İzmit Limanlarından, gemilere yükleyerek götürmüşlerdir. ⁴⁹

Bu arada İngilizler, 25 Haziran'da Mudanya'yı topa tutarak işgal ettiler ve 2 Temmuz 1920'de de Bandırma'ya asker çıkardılar. Amaçları, Bursa bölgesindeki Türk birliklerini meşgul etmek, 56. Tümen'in cepheye yardıma gitmesine engel olarak, Yunanlılara yardım etmektir. Gerçekten de 56. Tümen Balıkesir bölgesindeki 61. Tümen'in yardımına koşamamıştır. ⁵⁰ Yunanlıların amacı, Türkleri aniden bastırıp,

⁴⁷ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 10.

⁴⁸ KÖSTÜKLÜ, a.g.e., s. 119.

⁴⁹ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 6.

⁵⁰ TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. III, Ankara, 1978, s. 158-159.

Bursa'nın doğusunda yeniden tertiplenmelerine meydan vermemekti. Türk kuvvetlerinin Bursa'yı boşaltmaları üzerine Yunanlılar, 8 Temmuz'da burayı işgal ettiler.⁵¹

Bursa'nın doğusunda Selöz-Paşa Yayiası-Dimboz-Aksu-Teşvikiye hattında yerleşen Yunanlılar, daha sonra yapacakları İnönü-Eskişehir yönündeki hareket için hazırlıklara başladılar.

Askeri Polis Teşkilatı'nın Bursa'ya gönderdiği bir memuru şu olayı raporunda üzüntü ile yazmaktadır ; "... Bursa Valisi Ziver Bey bir merasim sırasında konuşurken, artık Yunanlılarla dost ve kardeş olduklarından, kendileri ile iyi geçinmenin lüzumundan bahsetmiştir. Daha sonra konuşan Yunan işgal kuvvetleri Komutanı; ' Biz hiçbir zaman Türkleri kardeşliğe kabul etmeyiz. Bu kardeşliği Harb-i Umumiden evvel icra etmeyi istemediniz, bu gün tazyik altında kardeş olduğunuzu söylüyorsunuz. Yunanlılarla Türkler hiçbir zaman kardeş olamazlar...' şeklinde gayet zıt bir konuşma yapmıştır. Bundan ahali-i islamiye pek müteessir olmuştur."⁵²

Bursa ve çevresinde Yunanlıların zulüm ve işkenceleri konusunda Askeri Polis Teşkilatı ajanları bazı tespitlerde bulunmuşlardır. Ajanların bildirdiğine göre Yunanlılar, Yenişehir ve çevresinde ele geçirdikleri yerlerde, hükümet konağını, bölge komutanlığını, telgraf ve Düyun-ı Umumiye dairelerini, ayrıca bütün çarşıdaki dükkanları tamamen soymuşlar ve sonra yakmışlardır. Evleri soyarak, eşyalarını otomobil ve öküz arabalarıyla, bilinmeyen yere sevk etmişlerdir. Hırsızlık ve soygunculuğu o derece ileri götürmüşlerdir ki on dokuz köyün eşya ve hayvanlarını, hatta tavuklara varıncaya kadar gasp ederek köyleri yakmışlardır. Sokaklarda ve evlerde ele geçirdikleri Müslüman erkek ve kadınların yüz paralarını dahi almışlar, birçok kız ve kadının ırz ve namuslarını lekelemişlerdir. Köylerde ve kasabalarda bütün camileri kirleterek, kilim ve halılarını gasp etmişler ve Kur'an-ı Kerim'i ayaklar altına alarak çiğnemişlerdir. Telgraf direklerini testere ile kesip, yollara devirerek engeller yapmışlardır. Yenişehir'den 300 kadar öküz arabası dolusu eşyayı alarak götürmüşlerdir. Yine aynı çevreden 500 kadar insanı esir edip yanlarında götürdükleri görülmüştür. Yunan askerleri ile beraber Derbent, Marmaracık, Selöz, Susurluk, Demirtaş, Tepeciğe

⁵¹ ATATÜRK M. Kemal, Nutuk, C. II, Ankara, 1984, s. 315.

⁵² ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 82.

ve Bursa'nın diğer köylerinden gelen Hristiyan kadınların eşya toplayıp götürdükleri görülmüştür.⁵³

Anadolu'da 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile başlayan Yunan yayılmacılığı hızla devam ederken, zulüm ve işkenceier de Yunanlıların imha politikasının birer parçası olarak her geçen gün artıyordu. Ve Yunan idaresine geçen her Türk toprağında, hemen o gün göç başlıyor, geride harabelerden başka bir şey kalmıyordu Yunanlıları Anadolu'nun işgaline teşvik eden İngilizler bile, yapılan zulüm ve işkencelere dayanamamışlar ve "tahkik komisyonları" kurdurarak bu olaylara bir son vermek iluzumunu hissetmişlerdir. İşte bu amaçla Eylül 1920'de, bir İngiliz Heyeti'nin Yunan işgali altındaki bölgeleri geçerek yerli halka, Yunanlıların zarar verip vermediklerini araştırdıkları ve ihtiyar heyetlerinden belgeler istedikleri, tespit edilmiştir. Tahkik komisyonları, Yunanlıların İslâm köylerinde bütün harmanlara, bağ ve bahçelerinin ürünlerine el koyduklarını, köyleri yaktıklarını, halkı göçe tabi tuttuklarını ve boşalan köylere Hristiyanları yerleştirdiklerini yerinde görerek, raporlar düzenlemişlerdir.

İngilizler, tahkik komisyonları aracılığı ile olayları araştırır, çözümler ararken Türkler de boş durmamışlardır. Yunanlıların zulüm ve işkenceleri çeşitli gazetelerle ve beyannamelerle Türk halkına duyurulmaya çalışılmıştır. Ancak, olayların önemini kavrayamayan bir kısım halk, bu yayınların propaganda olduğuna veya abartılmış olduğuna inanmaktadır. Hatta bunlar, olayların doğruluğuna inanan bir kısım halkın, fikir ve düşüncelerinde de şüpheler uyanmasına sebep olmuşlardır.

İşgalci güçlere karşı halkın tepkisini ve direnme gücünü kıracak olan bu tarz düşünce ve fikirlerin zararını önlemek için bazı tedbirler düşünülmüştür. Bu önlemler arasında, kaza ve nahiyeleiden teşkil edilecek heyetler vasıtasıyla Yunanlıların yaptıkları işkence, zulüm ve tahribatı yerinde göstermek de vardır. Bunun "... efkar ve maneviyat üzerinde pek mühim tesirler hasıl edeceği..." düşünülmüştür. Ayrıca ajanların, Yunan işkence ve zulmü ile ilgili gönderdikleri istihbarat raporlarının da beyanname şeklinde düzenlenerek yayımlanması ve böylece halkın aydınlatılması yoluna gidilmiştir. Yine Yunan zulüm ve işkencesini belgeleyip icap eden yerlere

⁵³ ATASE Arşivi, K. 687, D. 14, F. 16-2.

göndermek ve halka göstermek üzere, işgal altındaki, yakılıp, tahrip edilen yerlere, fotoğraf çekecek, memurlar da gönderilmiştir.⁵⁴ Böylece olayların gerçeğini göremeyerek, Milli Mücadele'ye karşı çekimser duranların fikir ve düşüncelerinin değişmesi sağlanacak, işgalcilere karşı milli birlik ve beraberlik pekiştirilecekti.

Tüm bunlara rağmen, Anadolu'ya çıkarılan Yunan işgal kuvvetlerinin önceleri moral durumları iyi iken, savaş uzadıkça moral durumlarının bozulmaya başladığı görülmektedir. Askerlerin çoğunun yaşları küçüktür ve yapılan Türk propagandasından dolayı maneviyatları oldukça bozuktur, öyle bozuktur ki, bir Yunan küçük zabiti (astsubayı): "... bir muharebe sırasında 3500 kişilik Yunan kuvvetine karşı savunmada bulunan bir bölük Türk kuvvetinin, beş dakika daha sebat etmesi halinde Yunanlıların önemli bir hezimete uğrayacaklarının muhakkak olduğunu..." söylemektedir. Askerlerinin, gösterdikleri bu gevşeklik üzerine alayın, subayları ve tümen komutanı tarafından cezalandırıldıkları öğrenilmiştir.⁵⁵ Morali bozuk olan asker, savaşmak istememekte ve memleketlerine dönmek istemektedirler. Bursa Cephesi'nde bulunan 6. Alay'da moral bozukluğu had safhada olup, askerin bir kısmı firar ederken bir kısmı da isyan etmiş ve "biz harp etmeyeceğiz" diye alay komutanına üç el ateş etmişlerdir. İsyan edenler vapurlara bindirilerek cepheden çekilmiş ve yerlerine 3. Alay'a bağlı birlikler getirilmiştir. ⁵⁶ Yine Bursa'da bulunan Yunan jandarmaları da savaşmak istemediklerinden, maaş verilmediğini bahane ederek kaçmışlar ve bunların yerine Girit'ten 500 Yunan Jandarması getirilmiştir.

Savaştan bıkan Yunan askerleri, "... çetelerin kesmeyeceğini bilseiler, silah atmayıp teslim olacaklarını..." söylemektedirler.⁵⁷ İzmir ve çevresinde de Yunan ordusunun iç durumu ve morali iyi değildir. Demirci ve Alaşehir çevresindeki birliklerde de düzensizlik baş göstermiş, isyan ve firar olayları çoğalmıştır. Firar edenlerin şiddetle cezalandırılıp, hatta idam edilmelerine rağmen, firarların önüne geçilememiştir. ⁵⁸

⁵⁴ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 136.

⁵⁵ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 11.

⁵⁶ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 76.

⁵⁷ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 78.

⁵⁸ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 100.

Yunanlıların Anadolu'ya gelişlerini büyük bir coşku ile karşılayan ve yüzyıllardır askerlik yapmayan, Tanzimat Fermanı'ndan sonra bedel ödeyerek bundan kaçınan ancak, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Türklere karşı Yunan ordusuna gönüllü yazılan yerli Rumlar bile firar etmeye başlamışlardır. Yerli Rumlardan meydana gelen birliklerden firar edenlerin sayısı, günden güne artmakta ve bir defada doksan-yüz kişilik gruplar halinde firar ettikleri görülmektedir.⁵⁹ Çünkü ticarete alışık ve savaştan uzak duran Rumlar savaş gibi zorluklara alışık değildirler.

Askeri Polis memurları İngilizlerin desteğinde Anadolu'yu işgale başlayan Yunan ordusunda, zamanla İngiliz aleyhtarlığının başladığını tespit etmişlerdir. Burada savaş şartlarının zorluğu, imkansızlıkların rolü büyük olmakla beraber, Bolşeviklik propagandasının, da önemli rolü vardır. Bir kısım Yunan askeri, hem Bolşeviklik propagandası yapmakta hem de İngiliz aleyhtarlığını körüklemektedirler. Bu askerler, "...İngilizlerin rahat ederek, kendilerinin onlar için ölmeyeceklerini ve İngilizlerin jandarması olmayacaklarını..."⁶⁰ söyleyerek memleketlerine dönmek istemektedirler. Bir Yunan subayı, kendilerinin olmayacak olan bu topraklar için ölmek istemediklerini ancak, ana vatanlarına yapılacak taarruzlara karşı koymaya hazır olduklarını söylemiştir.⁶¹ Ancak, sıradan askerlerin bile anladığı bu gerçekleri, Yunan siyasetleri ve ordu komutanları, bozguna uğratarak Anadolu'yu terke mecbur oldukları zaman anlayabilmişlerdir.

2. Azınlıkların Faaliyetleri

2.1. Ermeniler

Mütarekeden sonra Ermeniler, Anadolu'da ideallerini gerçekleştirme yolunda faaliyetlere girişmişlerdir. Bu faaliyetleri sırasında Rumlarla, Yunanlılarla, İngilizlerle ve diğer işgal güçleriyle iş birliği yapmışlardır. Kuvayı Milliye aleyhinde Ermeniler, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde İngiliz ve Yunanlılar adına propagandalarla halkın kafasını karıştırarak morallerini bozmaya çalışmışlardır. Mesela her türlü takip ve

⁵⁹ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 51, 121.

⁶⁰ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 51,

⁶¹ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 29,

araştırmadan uzak Konya ve civarında bazen gizli, hatta bazen açıkça düşmanlıklarını sergilemişlerdir. Çarşıda, pazarda ve evlerde halk arasında dolaşan birçok asılsız haberlerin kaynağı Ermenilerdir.

Sadece erkekler değil, Ermeni kadınlar da bohçacı kılığında ticaret amacıyla, Müslümanların evlerine girip çıkmakta ve Türk kadınlarını da aldatmaktadır. Doğrudan Yunan birliklerine katılarak hizmet edemeyen Ermeniler, propaganda ve casusluk yaparak hizmet etmeye çalışmaktadırlar.⁶² Konya'da propaganda ile uğraşan Ermeniler, Doktor Markaryan'ın evinde toplanmaktadırlar. Toplantılardan sonra Ardavast isimli ermeni murahhası, Akşehir, Karaman ve diğer kazalarda dolaşarak propagandaya devam etmektedir. Müslüman ahaliyi "yeis ve tereddüde" düşürebilmek için akia hayale gelmeyecek yalanlar uydurmaktadırlar. Örneğin, İtalyanların Bozkır'a geldiği, Abdülhamit'in oğlunun Ankara'yı kuşattığı, Yunanlıların zaferler kazandığı, dolayısıyla barıştan başka çare olmadığı gibi söylentiler, bu yalanlardandır.⁶³ Bunların propagandaları çoğu zaman olumsuz tesirlerini göstermekte ve askerlik şubelerince askere yollanmak istenen erler ve yakalanan firariler, isyan ederek dağılmaktadırlar.⁶⁴

Bu bölgede Ermeni Katolik Papazı Ohannes, çok açık bir şekilde propagandasına devam etmekte ve alenen Ankara Hükümeti için "bu hükümet kağıt hükümeti, paçavra hükümeti! Fransa Hükümeti'ne kurban olunuz." diyebilmektedir. Papazın bu söz ve propagandasına karşı kimse bir şey diyemediği gibi, bazı Türkler de onunla sık sık temasta bulunmaktadır. Nevşehir eski Kaymakamı Nedim Bey, papazla görüşmelerin başında gelmektedir. Papaz Ohannes ile birlikte çalışan Seferzade Şevket, Milli Hükümet'e muhalif olan Yozgat'taki Çapanoğulları'yla da mektuplaşmaktadır.⁶⁵

Çeşitli bölgelerde yaşayan Ermenileri tahrik etmek amacıyla bazı şehir ve kasabalarda, Ermenilerin sürüldüğü, zulüm yapıldığı yolunda propaganda broşürleri dağıtmaktadırlar. Mesela Kütahya Ermenilerinin "tehcir" edildiğinden bahseden

⁶² ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 22.

⁶³ ATASE Arşivi, K. 693, D. 157, F. 2-3

⁶⁴ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 94. Nevşehir Askerlik Şubesi'nin topladığı ve cepheye yolladığı askerler Ermeni Papazı Ohannes ve onun yerli iş birlikçisi Seferzade Şevket'in faaliyetleri sonucu isyan ederek muhafızlardan kurtularak kaçmışlardır.

⁶⁵ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 94.

yüzlerce mektubu, Kütahya devecileri aracılığı ile deve semereleri arasında Bursa'ya sevk etmişlerdir. Bu mektupların Ermenilere dağıtıldığını, Bursa'da bulunan askeri polis memuru bizzat tespit etmiştir.⁶⁶

Ermeniler Anadolu'da bulundukları bölgelerde, Kuvayı Milliye aleyhine propaganda yapmakla birlikte, bölgeleriyle ilgili işgal güçlerinin işine yarayacak bilgileri de onlara ulaştırmaktadırlar. Hatta işgal bölgelerinden daha içerilere girerek, milli ordu hakkında bilgi toplamaya çalışmaktadırlar.⁶⁷

Anadolu'nun bazı yerlerinden birçok Ermeni, çeşitli yol ve araçlarla Ermenistan'a yardım için göç etmektedirler. Ermenilerin bu göçünü batılı gazeteler de desteklemekte ve Kuvayı Milliyecilerin saldırıları karşısında, Ermenistan'ın yalnız bırakılmaması, çağrısında bulunmaktadırlar.⁶⁸ Bu çağrıya uyarak 5 Eylül 1920'de İtalyan bandıralı Jan vapuru ile Zonguidak'a gelen 172 Rum ve Ermeni gönüllüsü, Batum'a gitmek üzere hareket etmişlerdir. Bu gönüllülerin bir kısmı askeri kıyafetli, bir kısmı ise çeşitli elbiseler giymiş durumdadırlar.⁶⁹ Yine Askeri Polis'in tespitlerine göre seksen kadar Ermeni genci bir Fransız vapuru ile İnebolu'dan Trabzon'a gitmek üzere 27 Eylül 1920'de ayrılmışlardır. Buradan da Erivan'a gitmek üzere Batum'a hareket etmişlerdir.⁷⁰

Güney bölgelerimizden deniz yolu ile Ermenilerin Ermenistan'a göçlerine büyük ölçüde Fransızlar yardım etmektedirler, Kilikya'dan İstanbul'a getirilen Ermeniler oradan da Ermenistan'a seyretilmektedirler.⁷¹

Ermenistan Başbakanı Hadisyan, Avrupa ülkelerini dolaşarak kamuoyu oluşturmaya çalışmakta ve Türkiere karşı kullanmak üzere bazı konularda yardım talebinde bulunmaktadır. Birçok konuda Ermeni Hükümeti'ne yardım vaadinde bulunan Batılılar, Hadisyan'ın asker, para, erzak ve mühimmat ile ilgili isteklerinden asker ve para isteğine olumsuz cevap vermişlerdir. Bunların Ermeniler tarafından kendi

⁶⁶ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 71-1.

⁶⁷ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 31.

⁶⁸ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 104.

⁶⁹ ATASE Arşivi, K. 691, D. 150, F. 9-1

⁷⁰ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 69.

⁷¹ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 104.

aralarında çözümlenmesini, ancak mühimmat ve erzak yardımıyla bulunabileceklerini bildirmişlerdir. Venizelos, Ermenistan başbakanına büyük vaatlerde bulunarak ;

"...Ermenistan için lazım olan yerler temin edilmedikçe, askerlerini geriye çekmeyeceğini ve behemehal (mutiaka) bu hususu temine çalışacağını..."⁷² söylemiştir.

Hadisyan, Avrupa'dan İzmir'e geçerek Yunan orduları Başkomutanı Paraşkevupulos ile görüşmüş ve onun üzerinde iyi intibaiar bırakmıştır. Bu görüşmeden sonra Paraşkevupulos, Ermenistan orduları Başkomutanı Nazarbekyan'a fotoğrafı ile Ermeni ve Yunan milletinin dayanışmasından bahseden, bir mektup da göndermiştir. Ayrıca Erivan'daki Ermeni ordusu topçu komutanı "Şah Hatım"a verilmek üzere bir nişan vermiş ve yüksek rütbeli Ermeni komutanlarının isimlerini de almıştır.⁷³

Mondros Mütarekesi'nden sonra itilaf Devletlerince, Anadolu'nun işgale başlaması ile birlikte özellikle Ermeni ve Rumlar, bulundukları bölgelerde Türklere saıdirmışlardır. Yerli Rum ve Ermenilerden oluşan çete grupları, Gemlik dolaylarındaki bazı köyleri basarak bütün erkeklerle birlikte seksen beş kadını yakmışlar, sadece birkaç ev bu faciadan kurtulabilmiştir.⁷⁴

İşgal güçlerinden büyük ölçüde cesaret alan Ermeniler, zulüm ve işkencelerinin dozunu o kadar arttırmışlardır ki, Yalova civarında Laladere köyünde altı ve üç yaşlarında ve altı aylık çocukların başlarını, kulaıklarını kesmekten utanmamışlardır. Bu çetelerin öldü sanarak bırakıp gittikleri dört yaşındaki bir çocuk, Karamürsel'e getirilerek tedavi edilmiştir. Bu cinayetleri işledikten sonra, bütün Laladere köyünü yakarak kaçmışlardır.⁷⁵

İşgal güçleri ile iş birliği yaparak Türkler aleyhine propaganda yapan, Türk köylerini basarak yakan, büyük küçük demeden insanları öldüren, ordu gerisinde bozgunculuk çıkaran Ermenilere karşı hükümet, bazı tedbirler alarak milli menfaatleri

⁷² ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 81.

⁷³ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 81.

⁷⁴ ATASE Arşivi, K. 693, D. 157, F. 2-55.

⁷⁵ ATASE Arşivi, K. 687, D. 141, F. 30.

korumaya çalışmıştır. Yunanlılar lehine propaganda yapan bir kısım Ermeni ve Rumların, Konya bölgesinden uygun başka bir yere nakillerine karar verilmiştir.⁷⁶ Her türlü tedbire rağmen Ermenilerin zararlarının önüne geçemeyen hükümet, sonunda bu yola başvurmaya mecbur kalmıştır. Böylece yıkıcı propaganda karşısında ne yapacağını şaşırılmış durumda olan Türkler de rahatlamış olacaktır. Daha önce tedbirlerin alınmamış olması halkın maneviyatını bozmuştur.⁷⁷

Alman tedbirlerden bir diğeri de, Ermenilerin Anadolu içerisinde lüzumlu lüzumsuz seyahat etmelerinin önlenmesidir. Bu konuda Dahiliye Vekaleti'nin emri valiliklere gönderilmiştir. Askeri Polis Teşkilatı Başkanı'na şubelere gönderdiği emirde, valiliklerle iş birliği yapılarak, Ermenilerin seyahatlerine mani olunmasını istemiştir.⁷⁸ Böylece Ermenilerin çeşitli yerlere giderek zararlı propaganda ve Yunanlılar lehine casusluk yapmalarının önüne kısmen de olsa geçilmiş olacaktır.

2.2. Rumlar

Anadolu'nun, Yunanlılarca işgale başlanmasıyla birlikte, azınlıklardan Rumlar da Türkler aleyhine gizli veya açık faaliyetlere başladılar. Yerli Rumların cephe gerisinde en faal oldukları ve bozgunculukta başarılı oldukları bölgelerden birisi de Konya ve çevresidir. Yunanlıların galibiyetinden emin oldukları için asayiş kuvvetlerini dinlemiyorlar hatta onlara saldırmak cesaretini gösteriyorlardı. Konya'nın Silile nahiyesindeki Rumlardan Hoço'yu bir suçundan dolayı jandarmalar götürmek istemişlerdir. Fakat Rumlar toplanarak suçluyu teslim etmedikleri gibi, jandarmaların silahlarını alarak kovmuşlardır. Bunun üzerine valilik, gerekli kuvveti göndererek asayiş sağlanmış ve olaya karışanlardan tespit edilen on beş kadar Rum'u Konya'ya getirtmiştir. Bunlardan Hoço ile birlikte, Ekmekçi Mahallesinden Papaz oğlu Siive, Sizos, Sava, Bakırcı Ohannes ve Intenes, evrakları düzenlenerek mahkemeye sevk edilmişlerdir. Bu olay nedeniyle Silile nahiyesindeki diğer Rumların evlerinde yapılan araştırmalar sonucu, üç adet tüfek bulunarak alınmıştır. Yine aynı kasabada öğretmenlik

⁷⁶ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 16-3.

⁷⁷ ATASE Arşivi, K. 691, D. 150, F. 16-4.

⁷⁸ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 16.

yapan ve İngiliz istihbaratı için çalışan bir Rum da tespit edilerek Konya'ya getirilmiştir.⁷⁹

Daha önce azınlıklara tanınan özel haklar çerçevesinde açılan azınlık okullarında görevli Rum memurlar, gönüllü olarak işgal güçleri adına çalışmışlardır. Eskişehir "Rum Mektebi" Müdürü Mavridi de bunlardan biridir. Eskişehir Mutasarrıflığı ve polis müdürlüğünü atlatarak 21 Ağustos 1920'de "seyahat vesikası" almayı başaran Mavridi, 2 Eylül 1920'de trenle Konya'ya gelmiş ve propagandaya başlamıştır. Ancak daha işe yeni başlamışken, yakalanarak nezarete alınmış ve tesirsiz hale getirilmiştir.⁸⁰

Konya ve civarında Kuvayı Milliye aleyhine cereyan eden olayları tezgahlayan merkezin patrikhane olduğu, burada elde edilen belgelerden anlaşılmaktadır. Elde edilen belgelerden, Rumların davranışlarından haberleşmelerinden anlaşıldığına göre, yerli Rumların haklarını korumaktan çok, Yunanistan adına hareket edildiği anlaşılmaktadır. Rumların ve Ermenilerin bütün bu olumsuz ve aleyhtar davranışlarına rağmen yetkililer Rum ve Ermeni papazları ve ileri gelen Ermeni ve Rumlarla bir toplantı yaparak olayları çözümlenmeye çalışmaktadırlar. Nitekim bu maksatla Konya valisi bir toplantı düzenlemiştir.⁸¹ (Anadolı'da, Yunan emellerine hizmet etmek için, Konya'da kurulmuş olan "Rum meclisi" üyeleri EK'te sunulmuştur.)

⁷⁹ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 20.

⁸⁰ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 24, 24-2.

⁸¹ ATASE Arşivi, K. 693, D. 157, F. 2-7.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELEDE UYGULANAN PROPAGANDALAR

1. İşgal kuvvetlerinin propagandaları

Daha I. Dünya Savaşı içinde Yunanlılar ve Ermeniler Batı ülkelerinde geniş bir propaganda kampanyasına girişmişlerdi. 1918 sonlarından itibaren bu propaganda daha da şiddetlenmiş, ve ilgili hükümetlerce dış politikalarını destekleyici bir güç olarak kullanılmıştır.

Yunanlıların Batıda geniş bir propagandaya girişmelerinin asıl nedeni, savaştan sonra Anadolu ve Trakya'ya ilişkin ileri sürecekleri iddialar ve istekler konusunda Batı kamuoylarının desteğini kazanmaktır. Böyle bir propagandaya ihtiyaçları vardı, çünkü Yunanistan savaşa çok geç, ancak 1917 ortalarında katılmış, dolayısıyla yaptığı fedakarlıklar ve zafere katkısı pek az olmuştu. İngiliz generali Townshend'in deyiimiyle Yunanlıların Müttefiklere yardımı, sirkte soytarının gösteri bitince kum üzerindeki örtüyü kaldırmasına benzerdi.⁸² La Croix gazetesi, onlardan "son dakika yardımcıları" diye bahsederken Fransız kamuoyunun kanısını dile getiriyordu.⁸³ Yunanistan'ın çok haris ve yaptığı fedakarlıkları çok aşan bir istek programıyla Barış konferansı ve Batı kamuoyları önüne çıkabilmesi için şiddetli bir propagandaya olan ihtiyacı ortadaydı.

Öte yandan, Dünya Savaşı içinde Batının nefretini toplayan eski kral Konstantin'e karşı da bir propaganda yapmak Batılıların gözünde Yunanistan'ı temize çıkarmak için şarttı.

Bu nedenlerle, Yunan Başbakanı Venizelos ve Dışişleri Bakanı Politis'in idaresinde, İngiltere, Amerika, İsviçre ve Fransa'da da çok kurnaz ve etkili bir

⁸² AKYÜZ, a.g.e., s.39.

⁸³ AKYÜZ, a.g.e., s.39.

propagandaya girişildi. Yemekler, balolar, şahsi ilişkiler yoluyla Yunan propagandası, özellikle verimli olduğu 1919 içinde, etkili bir çok çevreleri ele geçirdi. Devlet adamları, politikacılar, edipler, gazete sahipleri ve yazarlarından bir kısmı Yunan propagandasının ajanları haline sokuldu, çeşitli dostluk cemiyetleri ile diğer aydınlar ve halk üzerinde de etki kuruldu. Sosyalist politikacıları kazanmak için de çaba harcanıyordu. Bazı öğretmenler ve profesörler de Yunan davasına kazanıldı. Zaten, her dereceli okullarda Tarih, Arkeoloji, Felsefe, Edebiyat, Yunanca hocaları Yunanistan'a özei bir sempati duyuyorlardı. Fransa ve İngiltere Başbakanları üzerinde büyük etkisi bulunan, Batıda bir çok silah fabrikalarının sahibi Sir Basil Zaharof adındaki zengin Yunanlı işadamlı bütün bu propagandanın maddi ve manevi destekleyicisiydi.

Zaharof, Fransız ve İngiliz devlet adamlarını, basınını ele geçirip Yunan çıkarları için kullanmak amacıyla inanılmaz çabalar harcamıştı. O, Fransız deniz askerleri için evler yaptırmış, Sorbonne Üniversitesinin kürsülerini paraya boğmuş, bazı Fransız silah fabrikalarını kurmuştu. Zaharof, I. Dünya Savaşı sırasında Fransız basınına haber sağlayan, bu basını istediği gibi yönlendiren bir haber ajansı da meydana getirmişti. Tüm bu vb. nedenlerle Haziran 1919'da Clemenceau Başbakan iken kendisine Fransız Legion d'honneur büyük haç nişanı verilmişti. İngiliz Başbakanı Lyod George vb. devlet adamları üzerinde de büyük etkisi olan Zaharofa Sir ünvanı ve Britanya İmparatoriye büyük haç nişanı verilmişti. Türkiye'deki Yunan işgal ordusuna da hesapsız yardımlar yapıyordu.⁸⁴

Böylesine hummalı bir kampanya içinde Yunan propagandasının giriştiği faaliyetler çok çeşitli idi;

- Kitaplar, broşürler, renkli haritalar, istatistikler yayınlamak.
- Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar çıkarmak,
- Fransız gazete ve dergileriyle anlaşip onlara makale, mektup, mülakat, haberler vermek.

- Nihayet, Yunan propagandası, konferanslar, filmier, sergiler, Yunanistan'a geziler, folklor gösterileri, hatıra pulları, kartpostallar yoluyla da etkili olmaya çalışmıştır. Propaganda malzemelerin dağıtımına yönelik verilen talimat da son derece dikkat çekicidir;

⁸⁴ AKYÜZ, a.g.e., s.40.

"Dağıtımda politikacıların unutulmaması tabiidir. En iyi yol bu işi elçiliklerin yapması ve dağıtımın bütün milletvekillerine, senatörlere ve bakanlara ulaşacak ölçüde geniş tutulmasıdır. Bu arada, Dışişleri Bakanlığının önemli memurları da unutulmamalıdır..."

Ele alınacak bir çevre de Üniversitelerdir. Burada da, propaganda kitaplarının herkesin değil, fakat konuyla ilgilenenlerin eline geçmesine dikkat edilmelidir..⁸⁵

İşgal kuvvetlerinin propaganda maksatlı kullandığı diğer bir argüman da esirlerdi. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı içinde muharebe ettiği bazı yerlerde birçok esir bırakarak çekilmiş, sonunda yenilgiyi kabul ederek Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştı. Mütareke ile her şey bitmiş değildi. Anadolu dışında bırakılan esirlerden, özellikle İngilizlerin elinde kalanlar 1920, 1921 yıllarında da problem olmaya devam etmişlerdir. İstanbul Hükümeti ile Ankara Hükümeti arasında gizli - açık bir mücadele başlamış, işgalcilerle İstanbul Hükümeti iş birliğine girişmişti. İngilizler, binlerce esiri başlarından atmak isterken bile, onlardan Anadolu'daki milli harekete karşı yararlanmak yoluna gitmiştir. Bu noktada ise, İstanbul Hükümeti'ni devreye sokarak böylece esirler üzerinde İstanbul'un daha etkili olacağını hesaplamıştır.

Propagandaya tabi tutacağı esir kabilelerini Anadolu'ya sokarak, bozgunculuk yapmayı planlamıştır. Bu amaçla Damat Ferit Hükümeti'nce heyetler oluşturulduğu konusunda istihbarat elde edilmiştir.⁸⁶

Esirleri Kuvayı Milliye aleyhine teşvik için gönderilen heyet toplam on yedi kişiden oluşmaktadır. Başkanları, İstanbul Merkez Komutanı Yardımcısı Topçu Kaymakamı (Yb.) Köse Muhittindir. Heyet, esirlere memleketlerine döndüklerinde Kuvayı Milliye'ye katılmayıp, padişaha bağlı kalacaklarına dair söz verir, imza atarlarsa serbest bırakılacaklarını vaat etmişlerdir. Onları ümitsizliğe düşürmek için de "... Yunan askerlerinin Ankara'ya girmek üzere olduklarını..." söylemişlerdir.⁸⁷

⁸⁵ AKYÜZ, a.g.e., s.42.

⁸⁶ ATASE Arşivi, K. 693, D. 157, F. 260.

⁸⁷ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 107.

İngilizler tarafından Mısır'dan, Bosna'dan ve Hindistan' dan İstanbul'a getirilen esirler çeşitli şehirlere dağıtılmıştır. Bunlardan üç yüzü Antalya'ya, iki yüzü Bandırma'ya, üç yüzü de Uşak'a gönderilmişlerdir. Konya, Ankara, Eskişehir, Bilecik dolaylarına gitmek isteyen yedi yüz esir er de Mudanya'ya çıkarılmıştır. Buradan Bursa'ya getirilen esirlerden dört yüzü istasyon civarında boş evlere yerleştirilmişlerdir.

88

2. İstanbul Hükümetinin Propagandaları

İstanbul Hükümetinin Propagandalarına geçmeden Padişah ve Kabine üyelerinin işgal sonrasında ruh hallerinin ve olaya bakışlarının ortaya konulmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Müttefiklerin ve Osmanlı Devletinin orduları yenilmiştir. Ateşkes hazırlıkları içindedirler. Sadrazam Talat Paşa, Mebusan Meclisinde güvensizlik oyu aldığından 8. Ekim'de istifa eder. 14 Ekim'de padişahın başyaveri Orgeneral Ahmet İzzet Paşa, sadrazam tayin edilir ve yeni kabineyi kurar. Kabinenin ilk ve önemli vazifesi, ateşkes antlaşmasını imzalamaktır.

İlk sorun, ateşkes antlaşmasını imzalayacak heyetin teşkilidir. Padişah, heyet başkanlığına Damat Ferit Paşa'yı önerir. Ancak, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, "Bu adam delidir; bu kadar önemli bir vazife kendisine nasıl verilebilir?" diye direnmişse de Padişah, "Biz onu idare ederiz." şeklinde, fikrinde ısrar etmiştir. Padişah, Damat Ferit Paşa ile görüşmesini bildirir. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Damat Ferit Paşa ile Ayan Dairesinde görüştiklerinde, Damat Ferit Paşa'nın açıklaması, Sadrazamı hayretler içinde bırakır. Damat Ferit paşa'nın düşüncesi şudur;

"Devletin mülki bütünlüğü üzerine mütareke akdini (ateşkes antlaşması akdini) kabul ettiremezsem hemen bir harp gemisi isteyip doğruca Londra'ya giderim. İngiltere kralı ile görüşerek, "Ben senin babanın eski dostu idim; arzularımın kabulünü senden beklerim diyerek, tekliflerimizi kabul ettirim."⁸⁹

⁸⁸ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 105

⁸⁹ TÜRKGELEDİ, Ali Fuat, Görüp İşittiklerim, Ankara, 1949, s. 168, 169.

Bu konuşma Sadrazamda büyük bir reaksiyon uyandırır. Bakanlar Kuruluna durumu anlatır. Damat Ferit Paşa'nın bu göreve gönderilmesine şiddetle itiraz ederler. Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın bu vazifeye tayin olunmamasını Padişah'tan rica ederler. Sonuç olarak, heyet, başkan Rauf Bey (Orbay), üye Hariciye müsteşarı Reşat Hikmet ve üye yarbay Sadullah'dan oluşur. Burada dikkatimizi çeken önemli nokta, Padişahın ısrarla heyet başkanlığına Damat Ferit Paşa'yı istemiş olmasıdır.

Padişah, Ferit Paşa'nın gönderilmesini isteyişinin sebebini, barışa yarar olduğu düşüncesinden ileri geldiğini ifade eder.⁹⁰ Vahdettin tarafından mütareke devrinde beş defa sadrazamlığa getirilen Damat Ferit Paşa'nın, baş delegeliğe getirilmek istenışı özellikle görüşmelerde Padişahın haklarının korunmasının bir yakını, güvendiği bir kişi tarafından sağlanmasını istemesinden ileri gelmiştir. Nitekim Bakanlar Kurulu tarafından tayin edilen heyete verilecek emirleri, Padişah kendisi dikte ettirmiş, özellikle, Hilafet ve saltanat ile Osmanlı Hanedanının haklarının tamamen korunmasının sağlanmasını öncelikle istemiştir.⁹¹

Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan İstanbul'a döndükten sonra, Sultan Vahdettin'le bir görüşme yapmıştır. Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle hitap eder;

"- Ordunun kumandan ve zabıtları, eminim ki seni çok severler. Bana teminat verir misiniz ki onlardan bana bir fenalık gelmeyecektir?.

Birden bire böyle bir sorunun maksat ve manasının ne olacağını kavrayamadım. Sordum;

- Ordu tarafından aleyhte harekete ait duyduklarınız, hissettikleriniz mi var efendim?.

Gözlerini kapadı, müspet veya men cevap vermedi, aynı soruyu tekrar etti, cevap verdim;

- Vakıa ben, İstanbul'a geleli bir kaç gün oldu. Buradaki ahvalı yakından bilmiyorum. Fakat, ordu kumandanı ve zabıtlarının zatı şahnenizle karşı karşıya

⁹⁰ TÜRKGELEDİ, a. g. e., s. 170.

⁹¹ TÜRKGELEDİ, a. g. e., s. 170.

bulunması için bir sebep olabileceğini zannetmiyorum. Onun için temin ederim ki, hiç bir fenalığa intizar buyurmayınız. İlave etti;

- Yalnız bu günden bahsetmiyorum, bugünden ve yarından! Son cümle bende bir şüphe uyandırdı. Demek ki yarın padişahın öyle bir hareket yapmak ihtimali vardır ki, ordunun vatanperver kumandan ve zabıtları müteessir olabilirler. Zatı şahane beni kandırarak vasıtamla onlardan emin olmak istiyor. ⁹²

Padişahın durumu, ateşkes anlaşması sonucu, şahsı için büyük bir endişe ve korku içinde olması ve ordudan gelebilecek bir tepkiye karşı da, yine ordu mensuplarından güvenlik istemesi noktasındadır.

Sultan Vahdettin'in karakterini ve olaylara bakışını değerlendiren bir olay da şöyle cereyan etmiştir;

Fransa'dan gelecek bir general ve 400 subay için ikamet etmek üzere hanedan ailesine ait olan ev ve sarayların bir ultimatomla Sadrazamdan tahliyesi istenmiştir. Bu binaların yerine Beylerbeyi Sarayı teklifi düşünülürken, Padişahın huzurunda Beylerbeyi Sarayının öneminden ve değerinden bahsedilirken, Padişah birden, "Canım siz nasıl kafa taşıyorsunuz? Biz hai-i esaretteyiz (esir durumdayız). Dolmabahçe Sarayını isterlerse ne yapacağız? İhlamur, Göksu ve Beykoz köşklerini teklif ettim, onları kabul etmiyorlar." ⁹³

Bu konuşma, Padişahın düşman istek ve arzularına boyun eğdiğini ve kendisinin de acı içinde, acınacak bir durumda bulunduğunu göstermektedir. Bu itiraf bir diğer yönden de Padişahın, olaylar karşısında aczinin ve korkaklığının mazeretini teşkil etmektedir.

Devletin başında bulunan Padişahın, kişisel çıkarları, Hilafet ve Saltanatla ilgili hukukunun dışında, memleket sorunları için ne mücadeleye ve ne de değerlendirmeye

⁹² ATAY, Falih Rıfkı, Atatürk'ün Hatıraları, Ankara, 1965, s.84-85.

⁹³ TÜRKELDİ, a. g. e., s. 192.

gücü vardır. Düşman istekleri karşısında boyun kırıp eğilmek, esir durumda olan Padişahın baş özelliği olmuştur.

Diğer taraftan, Osmanlı Devletinin siyasi gücünü temsil eden Hükümet de, güçsüz ve yeteneksizdir. Değerlendirme, bizzat Padişah Vahdettin tarafından yapılmıştır. Fransızların hanedana ait dairelerin boşaltılması konusunda ısrarı karşısında Padişah, vekillerin (bakanların) aczi bahsine değinerek, "bunların kifayetsizliğini (yetersizliğini) ben de görüyorum; lakin yerlerine kimi koyacağız. Memlekette iş görebilecek beş altı kişi varsa, onları da İttihatçı diye istemiyorlar."⁹⁴

Görüldüğü gibi, Mondros Ateşkes Anlaşması, İstanbul'un ve yurdun işgali olayları, İstanbul'daki siyasi gücü, Padişahı ve onun kurduğu hükümetleri harekete geçirmemiş, zaman ilerledikçe Anadolu'daki Milli Harekete karşı olmuşturlardır. Padişah ve onun hükümetleri, milletin ıstırabına kulak vermemişler, milletin haklarını savunmamışlardır. İşgalci kuvvetlerin isteklerine boyun eğmek, politikalarının esasını teşkil etmiştir.

İstanbul Hükümeti, Wilson Prensiplerinin 12. Maddesine göre İmparatorluk içerisinde, Türklerin çoğunlukta bulundukları yerlerde güvenli bir egemenlik tanınacağına inanıyor ve bunun da işgal güçlerinin kızdırılmamasından geçtiğine inanıyordu. Bu nedenle, direniş yönünde yapılacak girişimler memlekete faydadan çok zarar getirecekti. Onlarla uyumlu olunduğu sürece Prensiplerin ilgili maddesinden Türk Halkı da yararlanacaktı. Oysa ki, unutilan ve gözden kaçırılan çok önemli bir nokta vardı ki, o da İtilaf Devletleri ve özellikle de İngiltere'nin bu savaş sonucunda Osmanlı toprakları üzerindeki emperyalist emellerini gerçekleştirme hedefinin hiç değişmediğiydi. Bunu Wilson Prensipleri uğruna feda etmeye de hiç niyeti yoktu. Neticede, işgal güçlerinin hoş tutulması da Türklerin çoğunlukta oldukları yerlerde egemenlik hakları elde etmelerine yetmeyecekti. (Wilson Prensipleri tam metni Ek'te sunulmuştur.)

⁹⁴ TÜRKGELDİ, a. g. e., s.170.

İstanbul Hükümeti, Kuvayı Milliye hareketine baştan beri karşı çıkmış ve engellemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Silahlı güç kullanmak, İngiltere tarafından karşı hareketi güçlendirebilir endişesiyle engellenmiş, ancak bunun dışında her türlü propagandayla Milli Kuvvetler halkın gözünde küçük düşürülmeye çalışılmıştır.

Damat Ferit'i dördüncü kez sadarete getiren Vahdettin, şeyhülislamı da Dürriyade Abdullâh Efendiye vermişti. Yeni Sadrazam kendine göre çok önemli olan, Dışişleri Bakanlığını da üstlenmişti. Böylece onun 5 Nisanda padişahın onayına sunduğu kabinesi şöyle kurulmuştu;

Şeyhülislam	: Dürriyade Abdullâh
Dışişleri	: Sadrazam M. Ferit
Bahriye	: Mehmet Sait Paşa (Eski V. Kor. K.)
Harbiye	: Vekaleten Bahriye Bakanı Sait
İçişleri	: Reşit Bey (eski bakanlardan)
Adalet	: Ali Rüşti (Yargıtay'dan)
Maarif	: Fahrettin (Dışişleri Müsteşarı)
Ticaret ve Ziraat	: Hüseyin Remzi Paşa
Bayındırlık	: Dr. Cemil Topuzlu
Maliye	: Reşat Bey (Vekaleten. 20 Mayıs'ta asıl olarak)
Evkaf	: Osman Rifat Paşa
Danıştay Başkanı	: Vekaleten Adliye Bakanı Ali Rüşti ⁹⁵

Padişah, Reşit Bey'e İçişleri Bakanlığını kabul etmesi için ısrarda bulunurken ona şu önemli açıklamayı yapmıştı;

"Kabinenin doğrudan doğruya sizin başkanlığınızda bulunmasının uygun olacağını biliyorum. Fakat Ferit Paşa, İngiltere hükümeti katında güven kazanmayı başarmış olduğundan, şu sırada iş başına getirilirse iyi etkiler yaratacağı duyuruldu."⁹⁶

⁹⁵ TURAN, Şerafettin, Türk Devrim Tarihi 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.114.

⁹⁶ İNAL, İbnülsülem M.K., Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, Kültür Yayınları, İstanbul, 1940, s.280.

Vahdettin'in bu sözleri yeni kabinenin öncelikle İngilizlerin istekleri olan M. Kemal'i ve Kuvayı Milliye'yi "asi" ilan edeceğini gösteriyordu. Padişahın yeni kabine listesini onaylarken Sadrazama gönderdiği Hatt-ı Hümayunda bu karar bir buyruk olarak yer almıştı.

Padişah, siyasal durumun Mütarekenin yapılmasından başlayarak, giderek iyileşme noktasına yaklaştığını, ancak milliyet adı altında meydana getirilen karışıklıkların durumu kötüleştirdiğini ve buna karşı şimdiye kadar alınmasına çalışılan uzlaştırıcı önlemlerin de faydasız kaldığını ifade etmiştir. Son zamanda bilinen olaylara göre bu isyan durumunun devam etmesinin daha kötü durumlara yol açacağını öne süren padişah, bir hükümet programı niteliğinde olan şu emirleri sıralıyordu;

1. Söz konusu karışıklıkların "Bilinen düzenleyicileri ve kışkırtıcıları" hakkında yasa hükümlerinin uygulanması.
2. Aldatılarak, bu ayaklanmaya katılmaya sürüklenmiş olanlar için genel af ilan edilmesi.
3. Bütün ülkede asayiş ve düzeni sağlanıp, sağlamlaştırılması için gerekli önlemlerin çok ivedilikle alınıp uygulanması.
4. Saltanat ve halifelik makamına bağlı bütün tebaanın bu bağlılıklarının kuvvetlendirilmesi.
5. Devlet ve Millet yararlarının hak ve adalet esasına dayanılarak savunulması; barış koşullarının yumuşamasına ve biran önce barış antlaşmasının imzalanmasına çalışılması.
6. Güçlü olan antlaşma Devletleri ile gayet samimi ve güven verici ilişkiler kurulması.
7. O zamana kadar her türlü mali ve ekonomik önlemlere başvurularak, toplumdaki sıkıntıların olabildiğince hafifletilmesi.⁹⁷

Damat Ferit'in Anadolu'daki "İsyan"ı bastırma kararı ile sadaret mührünü aldığı 5 Nisanda Ankara'da Ulusal Meclisin toplanması hazırlıkları sürdürülüyordu. Yollar

⁹⁷ TURAN, a.g.e. s.115.

kesin olarak ayrılmıştı. Göreve başlayan Damat Ferit'in ilk işi, İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'i ziyaret edip "Millici"lere karşı girişilecek harekette onun yardımını istemek olmuştu. İngiliz temsilcinin kendi dışişlerine çektiği 8 Nisan tarihli telgraf, sadrazamın o günkü ziyaretine ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

"Milli" hareketi bastırmak için başa geçtiğini belirten damat Ferit bunu sağlamak için padişahın manevi gücünden başka, doğrudan doğruya silaha başvuracağını da söylemişti. Buna göre Ahmet Anzavur Bandırma yöresinde harekete geçerken, İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri ve Elazığ yörelerine de bazı kişiler milliyetçilere karşı gönderilecekti.

Sadrazam, Anzavur kuvvetleri için İngilizlerden silah istemiş, milliyetçiler aleyhinde yayımlanacak ferman ve fetvaları eldeki iki uçakla dağıtmaları için de yardım edilmesini dilemişti.⁹⁸ Bu görüşme sırasında Damat Ferit kurtulmak istediği "Siyasal düşmanları"nı içeren bir liste sunacağını da eklemişti. Bunu izleyen günlerde verildiği anlaşılan listede şunlar bulunuyordu; Küçük Cemal paşa, Cevdet Çobanlı, Mustafa Kemal, Vali Haydar Vaner, K. Karabekir, A. Fuat Cebesoy, Yakup Şevki Subaşı, Kars İslam Şurası'ndan Halit, Ömer Lütfü vb.⁹⁹

Damat Ferit'in Robeck'le görüşmesinden iki gün sonra 10 Nisan'da, hükümetin Kuvayı Milliye'yi bir "İsyan" hareketi olarak suçlayan bildirisi ile "Asiler"in katledilmelerinin şeriat yönünden gerekli olduğuna ilişkin fetva yayımlanmıştı.

Hükümet bildirisi Kuvayı Milliyeciler için hem bir suçlama, hem de bir af ilanı niteliğindedir. Türk Ulusunu 1. Dünya Savaşına sürükleyen bazı kişilerin şimdi de hırsları yüzünden ve çıkar sağlamak amacıyla, "Milli" örgüt adı altında fitne ve fesada yol açtıkları, halktan zorla para ve asker topladıkları, vermeyenleri cezalandırdıkları öne sürüldükten sonra, kandırdıkları ya da korktukları için onlara katılanlar bir hafta içinde pişman olduklarını bildirecek olurlarsa affolunacaklardı. Geri kalanlar ise şiddetle cezalandırılacaklardı.

⁹⁸ ŞİMŞİR, Bilei, İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), İstanbul, 1972, C.II, s. 8.

⁹⁹ SONYEL, R. Salahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, , Ankara, 1972, Beige. 15

İstanbul Hükümetleri özellikle Damat Ferit Paşa Hükümeti, Anadolu'daki milli hareketin gelişmesini önlemek için çeşitli yolları denemekten kaçınmamıştır. Nitekim Damat Ferit Paşa Hükümeti, daha Sivas Kongresi'nden önce böyle bir mücadeleye girişmişti. O, Haziran 1919'da vali ve mutasarrıflara gönderdiği telgrafta, milli ordu teşkilinin yasaklandığını bildirerek buna uymayanlara pek insafsız davranılmasını, gerekirse İstanbul Divan-ı Örfi'ye gönderilmesini emretti.¹⁰⁰

Öte yandan Damat Ferit Paşa Hükümeti, her ne surette olursa olsun Sivas Kongresi'nin toplanmasına engel olmak istemişti. Bunun için Ali Galip adında birisi Harput Valiliği'ne tayin edilerek Sivas Kongresi'ni basmaya ve üyelerini tevkif etmeye memur edilmişti.¹⁰¹

Ayrıca Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gelişen Milli Harekat sebebiyle çaresizliğe düşen İstanbul Hükümeti, bazı şehzadeler başkanlığında taşraya "Heyet-i Nasihalar" göndermişti. Hükümet Başkanı Damat Ferit'e göre bu heyetler, haika Padişah'ın selamlarını ve onun kendilerini düşünmekte olduğunu bildireceklerdi.¹⁰² Böylece İstanbul Hükümeti, kendi otoritesini Anadolu'da artırmak istiyordu. Başka bir ifadeyle, Anadolu'da hükümet aleyhine doğabilecek milli cereyanları köreltmek niyetinde idi. Halkın hükümetten ziyade Padişah otoritesine olan saygısından dolayı, nasihat heyetlerinin başına özellikle şehzadeler verilmişti.¹⁰³

Bunlardan başka Damat Ferit'in, Mustafa Kemal Paşa'dan hoşlanmadığı açıktır. Onu asilikle ve hayalcilikle suçlar. Bu kadar güçlü Avrupa devletlerine karşı ordusu terhis edilmiş bir ülkenin hiç bir şey yapamayacağını, durum böyle iken Mustafa Kemal'in İtilaf devletlerini kızdırarak "Dostluk ve yumuşaklık" politikasıyla elde edebileceklerimizden de Türkleri mahrum bırakacağına inanmaktadır. Bu inancı o kadar kesindir ki, iki bin kişilik bir ordu ile Mustafa Kemal'in üzerine gitmeyi tasarlarsa da

¹⁰⁰ ATASE Arş., K. 243, D.16, F. 84.

¹⁰¹ ATATÜRK M.K., Nutuk, C.I., s. 81.

¹⁰² BAYAR Celal, Ben de Yazdım, C. 6, s.1760.

¹⁰³ APAK, Rahmi, İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nası Kuruldu, İstanbul, 1942, s. 65.

İngilizler, buna iç savaş çıkar veya askerler Kuvayı Milliye'ye katılır endişesi ile izin vermezler.¹⁰⁴

Bu arada Damat Ferit Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olan düşmanlığı had safhaya ulaşır. Öyle ki, Padişah Vahdettin'i Anadolu hareketinden başka bir ifadeyle Milli Mücadele'de bulunanların başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere yaptıklarından habersiz bırakır.¹⁰⁵

Sadrazam, İngilizlerin Türklerin çoğunlukta oturduğu yerleri Türklere bırakacağına inanıyordu. Yeter ki, elimizi İngilizlere karşı kaldırmayalım. Damat Ferit Paşa, bu inançla bütün faaliyetlerini Kuvayı Milliye'yi zayıflatmaya yöneltti. Buradan hareketle, Damat Ferit Paşa, 8 Nisan 1920'de İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri'ni ziyaret etti. O, bu ziyareti esnasında, Anadolu'ya karşı Padişah'ın nüfuzundan başka silah da kullanılacağını, İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri ve Harput bölgelerinde de bir takım ayaklanmalar meydana getirilebileceğini ifade etti. Bu arada Bandırma bölgesinde Kuvayı Milliye'ye karşı savaşan Anzavur'un adamlarına depolardaki üniformaları dağıtmayı düşündüğünü açıklamış ve bu adamların İngilizlerce silahlandırılmasını istemişti. Ayrıca bazı kişilerin tutuklanmasını istemiş ve bunların isimlerini de İngilizlere vermişti.¹⁰⁶

Öte yandan Mart 1920 sonları ile Nisan 1920 başlarında, yeni bir yönetim merkezi olarak beliren Ankara'ya büyük bir göç başlamıştı. Öyle ki, Maita'ya sürgün edilmemiş mebusların yanı sıra, pek çok asker ve bürokrat İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya geliyorlardı. Böylece Milli Harekat her geçen gün daha da güçlenerek geliyordu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Damat Ferit'in bu tasarısı, 18 Nisan 1920 tarihinde fiiliyata geçecektir. Anadolu'daki milli hareketin ayaklanmalarla yok edilemeyeceğini anlayan İstanbul Hükümeti, daha düzenli, daha büyük kuvvet oluşturmaya karar vermiştir. Bu nedenle, 18.4.1920'de Kuvayı Milliye'ye karşı savaşmak üzere Kuvayı İnzibatiye kararnameyi çıkarılmıştır. Bu kararname ile Kuvayı İnzibatiye'nin alay komutanlarına 150, tabur komutanlarına 100, yüzbaşılara 90, başçavuşlara 40, erlere 30 lira maaş verilmesi kararlaştırılmıştır. O tarihlerde Anadolu'da Kuvayı Milliye'ye mensup bir subayın maaşı 40 lira idi. Kuvayı İnzibatiye Komutanlığına, ordu komutanı yetkisi ile Süleyman Şefik Paşa atanmıştır (ATASE Arş., K. 492, D: 42 (70), F.1, 5).

¹⁰⁵ Mesele; Saray'da Milli Mücadele'yi destekleyen gazeteleri görünce Damat Ferit Paşa, "Bu gazeteler buraya kadar çıkmamalıdır. Padişah tarafından okunacak gazete Sabah gazetesi ile bir dereceye kadar ikdam gazetesidir" der. (Türkgeidi, Ali Fuat, Görüp İştiklerim, Ankara, 1984, s. 244).

¹⁰⁶ ŞİMŞİR a.g.e., s.25.

¹⁰⁷ BAYKARA, Tuncer, Milli Mücadele, Ankara, 1985, s. 65.

Milli Mücadele lehindeki bu gelişme, işgal kuvvetleri yetkililerini rahatsız ediyordu. Şimdiye değin alınan önlemlerden de beklenen netice alınamamıştı. Ancak geçen süre içinde Anadolu'nun Müslüman halkının dinlerine son derece bağlı oldukları ve her meselenin dine göre izah edilmedikçe kabul etmeyecek bir hissiyat içinde bulundukları anlaşıldı. Bu nedenle Anadolu'nun halkını kandırmak için dini akideleri bir silah olarak kullanılmak istenildi.¹⁰⁸ Neticede Kuvayı Milliye'nin devlete ve Padişah'a asi olduğuna dair Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi Fetva verdi. Ve "Fetva-yı Şerife" adıyla 11 Nisan 1920 tarihinde Devlet'in resmi organı olan Takvim-i Vekayi ile o tarihlerde İstanbul'da çıkan Peyam-ı Sabah gazetelerinde yayınlandı.¹⁰⁹

Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın verdiği fetvalar ise 5 soru (bölüm) olarak düzenlenmişti. Çok katı ifadeler taşıyan fetvaların içeriği kabine toplantısında görüşülürken bazı itirazlarda bulunmuştu. Ancak, Ferit Paşa İngilizlerin bu konuda ısrar ettiklerini, kendisinin de söz verdiğini belirtince metinler olduğu gibi bırakılmıştı.¹¹⁰

Dürrizade'nin Milli Mücadele hareketini örgütleyip, yönetenleri asi sayan fetvası bugünkü anlatımla şunları içeriyordu;

"Dünya düzenini sağlayan İslam halifesinin yönetimi altında bulunan İslam ülkelerinde hak tanımayan bazı kimseler, birleşip kendilerine başkanlar seçmiş, sultanın sadık tebaasını yalan ve dolan ile aldatıp kandırarak, padişahın buyruğu olmaksızın halktan asker toplamaya kalkmışlardır.

Görünüşte askeri yedirip içirmek ve giydirmek bahanesiyle, gerçekte ise mal toplamak sevdası ile şeriata ve padişah emirlerine aykırı olarak bir takım vergiler ve borç para toplamakta, türlü baskı ve işkencelerle halkın mal ve eşyasını zorla almaktadırlar. Böylece halka eziyet etmeyi alışkanlık haline getirip cürüm işlemeye kalkışmış, bazı köylere ve beldelere saldırarak, harap edip toprak haline getirmişler ve tebaadan nice kişiyi katletmiş, pek çok kan akıtmışlardır. Padişah tarafından atanmış olan bazı bilim adamı yada asker-sivil görevlileri kendiliklerinden iş başından

¹⁰⁸ BAYAR, Celal, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul, 1955, S. 43.

¹⁰⁹ Takvim-i Vekayi, 11 Nisan 1336/1920, No: 3824, Peyam-ı Sabah, 11 Nisan 1336/1920, No: 493.

¹¹⁰ TANSEL, a.g.e., s.81.

uzaklaştırtıp kendi yandaşlarını atamışlardır. Başkentle ülke arasındaki yolculuğu, ulaşımı ve haberleşmeyi keserek, devletçe verilen emirlerin ulaşmasını engelleyerek başkenti ülkeden soyutlamışlardır. Halifeliğin yüceliğini küçültüp etkisini azaltmaya yönelerek, yüce imamlık makamına ihanet etmekle “İmam’a itaat etmenin dışına çıkıp Osmanlı devletinin yasalarını ve düzenini ve ülkenin asayişini bozmak için yalan dolanla dolu haberler yayarak halkı karışıkıara sürüklemişlerdir.

Ülkede fitne yaratmaya çalıştıkları meydana çıkan ve gerçeklik kazanan söz konusu yöneticiler ile onlara yardım edenler, bağı (asi) olup dağılmaları hakkında yayımlanan padişah buyruğundan sonra da inat ve fesatlarında ısrar ederlerse onların kötülüklerinden ülkeyi temizlemek ve halkı onların zararlarından kurtarmak vacib (gerekli) olup, katilunmaları şeriata uygun ve zorunlu (meşru ve farz) olur mu?

Cevap- Her şeyi bilen Yüce Allah’tır Olur. ! (Fetvanın tam metni Ek’te sunulmuştur.)

Fetvanın öteki bölümlerinde de “Asi”lere karşı savaşacakların kazanacakları sevap bu savaşa katılmayanların ise neiler kaybedecekleri soruları ele alınmıştı. Buna göre savaşmaya ve çarpışmaya gücü yeten ülkedeki bütün Müslümanların, adil, imam, halife Vahdettin Han’ın etrafında toplanıp söz konusu asilere karşı savaşmaları vacip idi. Asilere karşı gönderilen askerlerden savaştan vazgeçip görevden kaçanlar olursa, bunlar büyük günah işlemiş olacaklarından, bu dünyada şiddetle cezalandırılmaları gerekirdi. Bu gibileri, öteki dünyada da büyük azap çekmeleri kaçınılmazdı. Halifenin ordusuna katılarak asileri öldürenler gazi, asilerce öldürülenler ise şehit sayılacaklardı. Asilerle savaşmak için yayımlanan padişahın emrine uymayan Müslümanlar da, günah işlemiş olacaklarından şeriatin öngördüğü cezalara hak kazanmış olacaklardı.¹¹¹

Söz konusu fetvanın, bizzat Padişah Sultan Vahdettin’in istek, arzu ve iradesiyle çıktığını iddia edenler olduğu gibi¹¹², İngilizlerin baskısı ve zorlamasıyla verilmiş olduğunu ileri sürenler vardır.¹¹³

¹¹¹ İNAL, a.g.e.,s.2054.

¹¹² BAYAR, Celal, Atatürk’ten Hatıralar, s. 43-46., KINROSS, Lord, Atatürk-Bir Milleti Doğuşu, Çev. Necdet Sander, 14. Baskı, Altın Kitaplar, İstanbul, 2003, s. 334., LEWIS Bernard Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev. Metin Kıratlı, 8. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2000, s. 251.

Konuyla ilgili olarak Ahmet Reşit Bey[O tarihteki Damat Ferit Paşa hükümetinde Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) ve Şura-yı Devlet Reisi Vekili (Danıştay Başkan Vekili)] şunları anlatmaktadır;

"... Vaktiyle kendisinin umumi müfettişliğe ba-ferman-ı ali, Anadolu'ya gönderdiği Mustafa Kemal Paşa'ya fetva ile zabt etmeği kurarak hadbehad (kendi kendine) Hareket-i Milliye aleyhinde sipariş etmiş olduğu fetvayı, Şeyhülislam, kendisine (Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya) tevdi etti. Öteden beri anlatışa göre, verildiği darbimesel hükmüne geirmiş olan fetvanın bilhassa Harb-i Umumi (I. Dünya Savaşı) esnasındaki tantanalı iflasından sonra silah gibi isti'malı kullananın hiffet-i muhakemesi (hafif düşünmesi)' ni göstermekten başka bir şeye dayanmazsa da Anadolu'da Su-i telakki edilerek (fena anlaşılabacağından) aramızda husulini istegimiz vilfakı (aynı düşünceyi) işkal edebilir endişesiyle istimaline itiraz ettik. Damat Ferit, bu mesele üzerinde İngilizlerin musırr (ısrarı) olduklarını ve bu ısrar karşısında fetva ilanını, Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) sıfatıyla kabul ve teahhüd ettiğini, binaenaleyh meclisçe reddi, Düvel-i Mütelefenin (İtilaf Devletlerinin) kabineye gösterdiği ehemmiyeti selbedeceğini tekrar etti. Fetvanın ecnebi ısrarı değil, garaz ve hakaret eseri olduğu malum bulunmakla beraber, onun devletlerce duyulması, hatta duyulmamış olması mümkün değildi. Binaenaleyh Hey'et-i Vükelaca reddedilmesi bir maksad-ı hafî işrab ederek (gizli emeli kapalı anlatarak) müttefiklerin kabine hakkındaki emniyetini haleidar edebilirdi. Bu emniyetin zevaili ise aradığımız hizmet-i vataniyenin ifasına mani idi. Bu sebeple ileri gidemedik..."¹¹⁴

İstanbul'un işgalinden (16 Mart 1920) sonra Ankara'ya geçen ve 27 Nisan 1920 günü TBMM'de bir konuşma yapan Fevzi (Çakmak) Paşa da İngiliz baskısını doğrulayarak şunları söylemektedir;

"...Ancak tabii malumatınız var, bu kabinenin (Damat Ferit Paşa Hükümeti) teşekkülü ile beraber temasa geldiğim gerek o kabine erkanından olan zevattan, gerekse Harbiye Nezaretinde bulunan bazı arkadaşlardan aldığım malumata nazaran o kabineye

¹¹³ NADİ, Yunus, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyanlar, İstanbul, 1955, s. 239; NADİ, Yunus, Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul, 1978, s. 239, BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1983, s. 162,

¹¹⁴ İNAL, a.g.e., s. 100,101.

tazyik icra ettiler. Fetvayı veriniz diye. Nihayet o fetvayı aldılar. Malumunuz veçhiile o fetva İngiliz süngüsü ile alınmış, İslamı sinesinde birbirine düşürmek için ilk defa yazılmış acı bir vesikadır. Milletin hissi hakikat beyni (milletin gerçeği kavrayan hissi), ümit ederim ki, bundaki fecaati görecek ve bunun ehemmiyeti sıfıra inecektir (Şüphesiz Sedaları)."¹¹⁵

Bu açıklamalardan başka şu dört delil de İngiliz baskısını doğrular mahiyettedir;

"1. Damat Ferit, 2000 kişilik bir kuvvetle Kuva-yı Milliye üzerine gitmek istemişti. Ancak İngilizler, askerler Kuva-yı Milliye'ye katılır endişesi ile buna izin vermemişlerdi. Fetvaya bakıldığında bu İngiliz kaygısı ve bu kaygının doğuracağı sonuçların yok edilmek istendiği görülür. Özellikle Kuva-yı Milliye'ye katılmanın ve bunlarla savaşmanın günah olduğunun belirtilmesi bunun delilidir. Askerlerin Kuva-yı Milliye'ye katılmasından korkan İngilizler fetvayı bu şekilde çıkartmışlardır.

2. Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne İngiliz baskısıyla yazdırılan bu fetva, yine İngiliz ve Yunan uçaklarıyla Anadolu'ya dağıtılmıştır.

3. Bu konuda önemli bir delil de Mustafa Kemal Paşa'nın kurdurttuğu Anadolu Ajansı'nın yayınladığı haberdır. Kazım Karabekir Paşa'nın belgelediği bu haber şöyledir:

"İngilizlerin İstanbul'da ve emirleri altında bulunan hükümet marifetiyle teşkilatı milliye aleyhine bazı fetvalar çıkartmak üzere istimal-i cebir ettikleri istihbar olunuyor. İşgali vuku bulan Millet Meclisi bir takım tevkifat ile mefluç bir hale getirilmeden Zat-ı Şahane'nin ve Millet Meclisi'nin müzahiri itimad olan bir heyet-i vükeia iş başında iken böyle fetvalar elde etmeye muvaffak olamayan İngilizlerin işgal ile Zat-ı Şahane'yi esir ve Salih Paşa kabinesinin cebren iskat ettikleri ve Millet Meclisi'ni keenlemeyeküm (yok) hükmüne koyup ve Ferit Paşa gibi sırf kendilerinin emrine tabi bir adamı sedarete çıkardıktan sonra efkar-ı umumiye'yi (kamuoyunu) iğfal maksadıyla bu gibi

¹¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C.I.,s.92.

teşebbüslerde bulunmaları ve sırasıyla bir takım fetva ısdar etmeleri (yayınlatmaları) ihtimalden baidi (uzak) görülmez".¹¹⁶

4. Amerikan gizli belgeleri, yayınlanan fetvanın İtilaf devletlerince dikte ettirildiği ve akıllıca olmadığını belirtmektedir.¹¹⁷

Görüldüğü gibi, fetvanın İngiliz baskısıyla Şeyhülislam'dan alındığı aşikardır. Başka aşikar olan bir husus da, Damat Ferit Paşa'nın birinci derecede rol oynadığıdır. İngilizlerin destek ve baskısıyla dördüncü defa Sadrazamlık koltuğuna oturan Damat Ferit Paşa, "Anadolu birliğini içten yıkmak için her türlü yola" başvurdu. Buna "Emir-i Sultani'ye itaat etmeyen Müslümanlar'a ceza tehdidinde bulunan fetvalar da dahildir."¹¹⁸

İstanbul fetvasının hareket noktası; Anadolu hareketinin, "Huruc Alessultan" yani Sultan ve Padişaha karşı yapılan bir ayaklanma hareketi olarak görülmesidir. Bu arada Kuva-yı Milliye kötüleniyor ve Padişahın sadık tebaasına zulüm edenlerin katledilmeleri gerektiği ileri sürülüyordu. Ayrıca fetvada Kuva-yı Milliye'ye karşı savaşırken ölenlerin şehit olacakları da belirtiliyordu.

Bu fetvalarda; Milli Mücadeleyi başlatanların ve bu milli hareketi yönetenlerin hak-hukuk tanımayan hain, cani, bağı, şaki, Hilafet ve Saltanatı yıkmaya teşebbüs eden kişiler oldukları, kişisel çıkarları için zorla halktan vergi aldıkları ve asker topladıkları, Padişahın gönderdiği memurları görevlerinden alarak yerlerine kendi adamlarını işbaşına getirdikleri, bu arada İstanbul ile bütün bağlantıları kestikleri, huzur ve sükunu bozmak için de yalan haberler uydurarak karışıklıklara sebep oldukları ifade edilmektedir.

Bu anlamda, hedef kitleye Kuvayı Milliyeciler hakkında olumsuz propaganda yapılıyordu. Onlara rencide edici sıfatlar takılarak halkın gözünde küçük düşürülmeye çalışılırken, aynı zamanda da yaptıklarının yanlış olduğu Şeyhülislam fetvasıyla dini açıdan desteklenmeye çalışılıyordu. Halkın en büyük hassasiyetlerinin başında gelen

¹¹⁶ KARABEKİR, Kazım, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1988, s. 595.

¹¹⁷ DURU, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, İstanbul, 1978, s. 88.

¹¹⁸ KAFKAS, Mehmet, Milli Mücadele'de Öncüler I, Nü Yayınları, İzmir, 1991, s. 89-90.

dini bir argümanla etkilenmeye çalışılması, gerçekte son derece akıllıca düşünülmüş bir propaganda şekliydi. Etkili olması çok muhtemeldi. Nitekim hemen sonrasında bir takım ayaklanmaların başlaması bunun göstergesi sayılabilir.

Hiç kuşkusuz değişik yörelerde çıkan farklı ayaklanmaların kendi özel koşullarından kaynaklanan farklı nedenleri vardı. Bununla birlikte tüm ayaklanmalar için ortak sayılabilecek bazı nedenler ileri sürülebilir.

1. Her şeyden önce vahdetin ve Damat Ferit hükümetleri'nin bu konudaki olumsuz tavırlarından söz etmek gerekir. "Anadolu Hareketi'nin" meşruluğu konusunda önemli ölçüde endişeler ortaya çıkaran yoğun bir propagandaya girilerek, ayaklanmalara neden olmuşlardır.

2. İngiltere geniş bir haber alma ve propaganda örgütü kurarak ve büyük paralar harcayarak, her türlü ayrıcalıkçı akımı ve Ankara'ya karşı muhalefeti desteklemiştir. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıtılmasının yanı sıra temel amacı, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının denetimini tümüyle ele geçirmektir. Bu amaca yönelik olarak, Boğazların doğusunda iki tampon bölge, kurulması çok yararlı olacaktı. Çanakkale Boğazı'nın doğuya karşı kapatacak Biga, Gönen ve çevresindeki bölge ve İstanbul Boğazını doğuya karşı kapatacak olan Düzce, Hendek ve çevresi idi. Ankara hükümetine karşı çıkan, en geniş ayaklanmanın bu yörede gerçekleşmesinin, bu açıdan düşünülmesi gerekir.

3. Halkın savaştan bıkmış ve yorulmuş olması da, İngiltere gibi güçlü bir düşmana uzun sürebilecek bir savaşa yeniden girişmeye düşüncelerini doğrudurdu. Bunun aksine, çabalamakta ve örgütlemekte olan Ankara'nın tepki uyandırması doğaldır. Ayrıca halifeye de ters düşen eylemler, "Din eiden gidiyor." Propagandasının bir noktada başarılı olmasını sağladı. Tüm bunların yanı sıra Ankara'nın yorgun halka bir takım yeni külfetler yüklediği de açıktır.

4. Ayaklanmaların bir başka nedeni de, Anadolu'da yaşayan "Müslüman olmayan azınlıkların" asırlar süren bir hoşgörüden yararlanarak, benliklerini korumaları ve

bağımsızlık peşinde koşmaları olmuştur. Bu çerçevede içinde Trabzon çevresindeki Rum Pontusçuların ayaklanması hem İngiltere ve hem de Rum Patrikhanesi tarafından desteklenmişti.¹¹⁹

Fetvanın yayınlanmasının ardından, ilerleyen günlerde padişah, Kuvayı Milliye önderlerinin idam cezasına çarptırıldıklarına ilişkin buyruk yayınlayarak bir anlamda, dinen halk nazarında zor durumda bırakılmaya çalışılan mücadelenin önderleri, yasal olarak da suçlu ilan edilmişlerdir. Böylece faaliyetlerinin engellenmesi ve destek görmemesi yönünde gerekenler fazlasıyla yapılmış oluyordu. (Kuvayı Milliye önderlerinin idam cezasına çarptırıldıklarına ilişkin padişah buyruğu Ek'te sunulmuştur.)

3. Ulusal Güçlerin Propagandaları

Şeyhülislam Dürrizade Abdullâh Efendi'nin fetvası, Hatt-ı Hümayun ve Hükümet'in bildirisi ile birlikte 11 Nisan 1920'de resmen yayınlanmıştı. İstanbul matbaalarında, fetva milyonlarca nüsha bastırılarak, İngiliz ve Yunan uçaklarıyla Anadolu'nun her tarafına atılmıştı. Ayrıca, hususi araçlarla her tarafa gönderilmesine çalışılmıştı. 26 Nisan 1920 günü İstanbul'dan Trabzon'a gelen bir yolcunun üzerinde Dürrizadenin fetvasıyla birlikte Hatt-ı Hümayun ve Hükümet bildirisi çıkmıştır. Yine 27 Nisan 1920 tarihinde Trabzon'a torbalar içinde İstanbul fetvaları getirilmiştir.¹²⁰

Hatta elden getirilen özel mektuplarla da, masum insanlar zehirleniyor ve bir takım tereddüde düşürülüyordu. Bu arada fetvaların Anadolu'ya ulaştırılmasına, İngiliz konsolos ve ajanları, Rum ve Ermeni teşkilatları da yardımcı oluyordu. Bu arada Karadeniz sahillerinden geçen İtilaf gemileriyle de fetvalar halka ulaştırılıyordu.¹²¹

Bu Ermeni ve Rum cemiyetlerinden bazıları şunlardır;

¹¹⁹ Türk İstiklal Harbi C.VI., İç Ayaklanmalar(1919-1921) Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları 5., Ankara, 1964, s.3-4.

¹²⁰ ATASE Arş., K. 299, D. 4, F. 136.

¹²¹ AYDEMİR, a. g.e., C. 2, s. 286.

Taşnaksütyun, Hincak, Rum Pontus, Trakya Cemiyeti, Mavri Mira, Küçük Asya Cemiyeti, Rum Edebi, Matbuat Cemiyeti, Rum Müdafaa-i Milliye, Mukaddes Anadolu Rum, Rum Muhacirin Cemiyeti.¹²²

Fetva'nın Anadolu'da yayılmasını ve zararlarını önlemek için sıkı önlemler alınmış ise de , bunda pek başarılı olunduğu söylenemez. 1920 Nisanı'nın ilk günleri, ülkenin işgalden kurtulabilmiş köşeleri, ayrı görüşlerin kavga sahnesi haline gelmişti. Bu yıkıcı fetvalar ve Bab-ı Ali'nin beyannameleri ile aldatılan halk, yer yer vatan kurtarıcılarının önüne dikilmişti. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ayaklanmalar baş göstermişti.¹²³

Bu tehlikeli isyan hareketleri Ankara'nın yakınına kadar sirayet etmişti. Mustafa Kemal Paşa, bu durumu Nutku'nda şöyle anlatmaktadır;

"Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa), Karacabey, Biga dolaylarında, İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarı dolaylarında, Bozkırda, Konya, Iğın, Kadınhanı, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar dolaylarında, Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum dolaylarında, İmranlı, Refahiye, Zara, Hafik ve Viranşehir dolaylarında alevlenen karışıklık ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hainlik, cehalet, kin ve bağnazlık dumanları bütün vatan göklerini yoğun karanlık içinde bırakıyordu. İsyan dalgaları, Ankara'da karargahımızın duvarlarına kadar çarptı. Karargahımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan kudurmuşçasına kasıtlar karşısında kaldık. Batı Anadolumuzun İzmir'den sonra, yeniden önemli bölgeleri de, Yunan ordusunun taarruzlarıyla çığnınmeye başladı." ¹²⁴

¹²² ÖZKAYA, Yücel, "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 10, Kasım, 1987, s. 171

¹²³ Bu ayaklanmaları yönetenler de; Bayburt'un Şeyh Eşrefi, Yozgat'ın Şer'iye Hakimi Hafız Şehabı, Bolu ve Gerede olaylarının Kör Ali Hocası, Düzce'nin Ahmet Hocası, Biga'nın Anzavur çetesi ile birleşen Gavur İmamı, Konya ve Bozkır ayaklanmalarının Zeynel Abidin Hocası idi. Onlara bağlı olanlar ise, öldürdükleri subayları ve idare amirlerini soyarken "Şeyhülislamın fetvası yerine geldi", diye bağratan cahillerdi (ÇALIŞKAN Mustafa, Kurtuluş Savaşı Sırasında Din Faktörü, AÜTTE Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990, s. 92.

¹²⁴ ATATÜRK M. K., Nutuk, C.II., s.303

Türk Milli Mücadelesi için zor günler yaşanıyordu. İç ve dış ihanet, el ele vererek Anadolu'da bir kardeş kavgası çıkartmak suretiyle Türk'ü Türk'e kırdırtmak istiyorlardı. Durum her geçen gün daha da tehlikeli bir hal aldı. Milli hareketin başarısızlığı dahi söz konusu olabilirdi. Öyle ki, eideki Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele taraftarı askeri birliklerden de firarların başladığı görülmektedir. 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'in Ankara'ya ilettiği şu sözleri, meselenin vahametini göstermesi bakımından ilginçtir;

"Eğer bu gece alıacele, Ankara vesaire baş müftüleri ve ulema-i meşhure-i İslamiye (den) mukabil fetvalar alınmazsa Bursa vilayetinde pek ziyade kesb-i vahamet etmesi muhtemeldir."¹²⁵ Bu üzücü gelişmeler, İstanbul'un fetvasına karşı en önemli tedbirin, mukabil fetvaların yayınlanması ile alınacağı gerçeğini ortaya koymuştu.

Şeyhülislam Dürriyade Abdullah'ın verdiği fetvaların siyasal amaçlı olup gerçekleri saptırdığını belirtmek de zorunlu hale gelmişti. İngilizlerin baskısı ve Damat Ferit hükümetinin kararı ile çıkartılan bu fetvalarda Kuvayı Milliye yöneticilerinin asi ilan edilip onlara karşı savaşmanın dinsel bir görev olduğunun ilan edilmesinin, dinsel yorumlara açık Müslüman halk kitleleri arasında etkili olması kaçınılmazdı. Aslında da böyle bir amaç güdüldüğünden çok sayıda bastırılan söz konusu fetvalar çeşitli yollarla Anadolu'ya dağıtılmıştı.

Dürriyadenin 10 Nisan tarihli fetvasının din açısından geçersiz olduğunu belirtmek görevini Ankara Müftüsü Berekçioğlu Rifat Efendi üstlenmişti. O da fetvasını Dürriyade'ninkine karşılık olarak "5" bölümde düzenlemişti. Fetva metnini Rifat Efendiden başka "19" din bilgini daha imzalamışlardı. Bunlar arasında Yozgat, Kayseri, Kırşehir, Devrek ve Karacabey Müftüleri M. Hulusi, Ahmet Remzi, Müfit Kurutluoğlu, Abdullah Hayri ve Mustafa Fehmi Gerçekler ile Bursa Mebusu Abdüsservet ve birçok müderris bulunuyordu. Böylece bireysellikten çıkan bu fetvalar "Milli Fetvalar" diye adlandırılmıştı. Bunda, öncelikle isyan diye suçlandırılan Anadolu hareketi şu tarihsel tabana oturtulmuştu;

¹²⁵ HTVD(Harp Tarihi Vesikaları Dergisi), C.10., Sayı: 35., v. 875.

“- İslam halifesini baskıdan kurtarıp haklarını ve yetkilerini kullanacak duruma kavuşturmak,

- İşgal edilen yurt yörelerini kurtarmak.”¹²⁶

Bu temel görüşler metne şöyle yansıtılmıştı;

“Dünya düzeninin koruyucusu olan Müslüman halifesinin halifelik ve saltanatının merkezi İstanbul, İslam hükümdarının rızası dışında, İslam’ın düşmanı olan devletler tarafından işgal edilerek, İslam askerlerinin silahları ellerinden alınmış ve bazıları haksız olarak şehit edilmiş, halifelik merkezini koruyan bütün istihkamlar, kaleler, savaş araçtan zapt edilmiş ve resmi devlet işlerini yürüten ve İslam’ın ordusunu donatmakla görevli bulunan Babıali’ye ve Harbiye Bakanlığına el konulmuştur. Böylece halife, ulusun gerçek yararları uğrunda gereken önlemleri almaktan alıkonulmuştur.

Sıkıyönetim ilan edilip sıkıyönetim mahkemeleri kurulmuş, İngiliz kanunlarının uygulandığı kararlar verilmek suretiyle halifenin yargı hakkına karışılmıştır. Yine halifenin rızası olmaksızın Osmanlı toprakları olan İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa taraflarına saldırıp oradaki Müslüman olmayan Osmanlı uyruklularına el ele vererek İslamları toptan yok etmeye, mallarını yağmaya ve kadınlarına tecavüze, Müslüman halkın bütün kutsal inançlarına hakarete kalkışmışlardır.”¹²⁷

Bu çerçeve içinde “halife”sine bağlı Müslüman halkın nasıl hareket etmesi gerektiği, beş soruda ele alınmış ve yanıtlandırılmıştı. Soruların düzenlenmesinde ve yanıtlarda Dürriyadenin görüşlerinin yanlış olduğunu belirtmeye özen gösterilmişti. Her yanıtta da yönetime uygun olarak dayanak olan ayetler anılmıştı.

Söz konusu fetvalar dizisi, Anadolu Ajansı bülteniyle duyurulmuş, Meclisin açılışından bir gün önce de 22 Nisanda başta Hakimiyeti Milliye ve İrade-i Milliye olmak üzere ulusal hareketi destekleyen Anadolu gazetelerinde yayımlanmıştı. Bununla birlikte saltanat ve halifelik adına çıkartılmış olan Dürriyade fetvaları bütünü etkisiz kılınamamıştı. Damat Ferit hükümetinin Anadolu “isyanını” bastırmak için gönderdiği Kuvayı İnzibatiye ve Kuvayı Milliye karşıtı ayaklanmalarda bunun etkileri görülmüştü.

¹²⁶ TURAN, a.g.e., s.127,128.

¹²⁷ ULUÇ, N. Hakkı, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:32, s. 13.

Başta M. Kemal olmak üzere milli hareketin ileri gelenleri; "Padişah ve halife dahi esirdir. Makam-ı hilafet ve saltanatın tahlisi (kurtarılması) lazımdır.", düşüncesinden hareketle; düşman elinde esir olan halifenin zor ve baskı kullanılarak böyle bir fetvanın yayınıltırıldığı, haliye de bu fetvadaki hükümlerin geçersiz olduğu hususu üzerinde durmuşlardır. Ankara'da, bu ana fikirden hareketle bir fetva yayınlanması çalışmalarına başlandı. Neticede, Ankara Müftüsü ve aynı zamanda Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi de olan Mehmet Rifat Efendi başkanlığında, Ankara'da bulunan beş müftü, dokuz müderris ve medrese müdürü ile altı kişilik ilmiye sınıfından müteşekkil toplam yirmi kişilik bir grup bir fetva hazırlamıştır.¹²⁸

Ankara Müftüsü ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mehmet Rifat Efendi'nin imzasını taşıyan Ankara Fetvası, 14 Nisan 1920 tarihinde hazırlanmıştır.¹²⁹ Bu fetva 16 Nisan 1920'de de Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'nca Anadolu'ya gönderilerek bütün müftülüklere tebliğ edilmesi ve bunu her müftünün onaması talep edildi. Ayrıca bu konuda mülki ve askeri yetkililerin yardımcı olması istenilmiştir.¹³⁰ Bu arada fetva, 19-22-25 Nisan 1920 tarihlerinde Ögüt, İrade-i Milliye ve Açıksöz gibi milli hareket yanlısı gazetelerde yayımlandı. (Fetvanın tam metni Ek'te sunulmuştur.)

Ankara'dan vilayetlere gönderilen söz konusu fetva, Anadolu'nun çeşitli yönetim merkezlerindeki milli hareket yanında yer alan, davaya inanan müftü ve diğer din bilginlerince hemen onandığı ve imzalandığı görülmektedir. 26 Nisan 1920'de Eskişehir Mutasarrıfı Feridun imzasıyla Ankara'ya şu bilgi sunuluyordu;

¹²⁸ SAKALLI, Bayram, Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988, s. 102-103.

¹²⁹ GERÇEKER, Mustafa Fehmi, Karacabey'den Ankara'ya, TTK Basımevi, Ankara, 1982, s. 22.

¹³⁰ Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönderilen telgrafta; "Ankara Müftüsü ve Ulemasının verdiği Fetva-yı Şerife, imza sahipleri tarafından bugün Müftülüklere tebliğ edildi. Vilayet ve müstakili vilayetler ile kazalar müftü efendilerin de imza etmeleri suretiyle katılmalarının sağlanması münasip olur. Bölgemiz içerisindeki müftü efendilerin fetvaların asıllarının posta ile gönderilmekle birlikte şimdiden telgrafla isimlerinin bildirilmesi rica olunur" denilmektedir. (ATASE Arş., K. 299, D. 13, F. 20).

"Ankara Müftülüğü'nden tastir kılınan (yazılan) fetva-yı şerife, mezkûr livâ ve mülhakatı müftü efendileri tarafından tasdik ve zirine vaz'ı imza edildiği, bera-yı malumat (bilgi vermek için) arz olunur." ¹³¹

İrade-i Milliye gazetesinin 22 Nisan 1920 tarihli nüshasında başta milletvekili din alimleri olmak üzere 98 ulemanın isimleri verilmiştir. Yine aynı gazetede, Afyon Karahisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne atfen, "Ankara Müftülüğü'nden İ'ta ve ulema-yı İslamiye tarafından tedkik ve tasvip buyurulan Fetva-yı Şerife'nin muvafık, Şer'i Şerife (uygun) bulunduğu cemiyetimizin müracaat-ı mahsusası üzerine" en faziletli ulema tarafından tasdik edildiği haber veriliyordu. Aynı haberde "...Fetva-yı Şerifenin Bursa ulemasından otuzdokuz zat tarafından tasdik ve zirine (altına) vaz'ı imza edilmiş olduğu" yazılmıştır. Keza gazetede bu haberde "Sivas ve mülhakatı Müftülüğü'nce dahi tasdik olunmuştur" denildikten sonra, "...Sair Vilayet ve livalar müftülüklerince dahi tasdik olunduğu mevsuken haber" alındığı bildiriliyordu". ¹³²

Nihayet, Anadolu'nun çeşitli vilayet ve kaza müftüleri ile din alimlerinden davaya inanan 152'yi aşkın kişinin, "Bervech-i bala (yukarıdaki) fetva-yı şerife, Şer'i Şerife uygundur" sözleriyle Ankara Fetvası'nın tasvip ve tasdik edildiği Hakimiyet-i Milliye gazetesinin 5 Mayıs 1920 tarihli nüshasında yayınlanarak bütün yurda duyuruluyordu. Ayrıca söz konusu fetva İstanbul'a da gönderilerek buradaki gazetelerde yayımlanmıştır. Böylece İstanbul halkı da aydınlatılmaya çalışılmıştır. ¹³³

Sonuç olarak, pek çok müftü ve din alimi, Ankara fetvasını isteyerek ve ondaki ifadelerle inanarak imzalamışlar ve tasdik etmişlerdir. Çünkü onların pek çoğu milli faaliyetin planlandığı ve yürütüldüğü Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin başkanlıklarında ya da idare heyetlerinde bulunuyorlardı.

Ankara Fetvası, "Padişah ve Halife dahi esirdir. Makam-ı hilafet ve Saltanatın kurtarılması lazımdır." noktayı nazarından hareketle hazırlanmıştır. Fetvada düşman

¹³¹ ATASE Arşivi., K. 312, D. 51, F. 154.

¹³² SAKALLI, a.g.e., s. 106.

¹³³ NADİ, Yunus, Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar, İstanbul, 1955, s. 239.

elinde esir olan halifenin zor ve baskı kullanılarak bir fetva yayınlattırıldığı, haliyle de bu fetvadaki hükümlerin geçersiz olduğu hususları üzerinde duruluyordu.

Her iki fetva, genel olarak karşılaştırıldığı zaman bile aralarındaki fark, açık şekilde görülecektir. Öyle ki, İstanbul fetvası delili olarak sadece bir ayete dayandırılmıştır.¹³⁴

Verilen bu ayetle, Anadolu'daki "Bagi" (asi) lerin saldırıda bulundukları ima edilmek isteniyordu. Halbuki Ankara'dan böyle bir saldırının söz konusu olmadığı gibi bilakis yukarıda açıklandığı gibi padişah ve halifenin esaretten kurtarılması için; lüzumlu çalışma yapılmalı, hakiki düşman olan işgal devletlerine karşı birlik ve beraberlik sağlanmalı, onlara karşı mücadele edilmeli düşüncesi vurgulanıyordu. Bu nedenle de; Ankara fetvasında gösterilen sebepler, verilen icazetler, hükümler daha gerçekçi ve Şer-i Şerife uygun olmasından dolayı da dini yönü daha kuvvetlidir.

Açıklamalardan da anlaşılabileceği gibi İstanbul fetvasında tarafıtı, kasıtlı, eksik hatta yanlış bilgiler isnad edilerek hükümler verilmiş, daha önemlisi, ciddi dini delil gösterilememiştir. Bu yüzden inandırıcılık yönü zayıf kalmış, fakat Halifelik makamının nüfuzu iyi kullanılmıştı. Ankara Fetvası ise, gerçekleri daha iyi aksettiren ve "Hareket ve esirliğe maruz kalan İslam Halifesi'nin kurtarılması" esnasından hareket edilerek Şer'i Şerife uygun ve ikna edici delillere dayandırılmıştır.¹³⁵

Bunlardan başka, İstanbul Fetvası sadece Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin imzasıyla yayınlandığı halde; Ankara Fetvası ise, Müftü Mehmet Rifat Efendi'nin imzasını tasdik eden 152'den fazla din aliminin imza ve tasdikleriyle teyid edilerek yayınlanmıştır.

Ankara Müftüsü M. Rifat Efendi başta olmak üzere, Ankara ulemasının hazırladığı fetva, gerçekleri daha iyi aksettiren, "Hakaret ve esirliğe maruz kalmış

¹³⁴ Hucurat Suresi Ayet: 9. " Eğer müminlerden iki topluluk birbiriyle savaşırsa aralarını düzeltiniz. Eğer biri diğerinin üzerine saldırırsa, saldıranlarla onlar Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız..." (Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (meâli), 8. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, No: 90, Ankara, 1983, s. 515).

¹³⁵ SAKALLI, a.g.e., s.108.

bulunan İslam Halifesinin kurtarılması" temel inancından hareketle, Şer'i Şerife uygun, ikna edici delillere dayanan, ilmi kariyer ve dini bilgilerin de otoritelerinden şüphe edilemeyecek kadar mesleğinin erbabı ulema tarafından hazırlanmıştır. Bu fetva, Anadolu'nun pek çok yerinde yine bu konuda söz sahibi yetkililer tarafından da tetkik edildikten sonra samimiyetle kabul edilmiş ve imzalanmıştır.¹³⁶

Pek çok Müftü ve din alimlerinin, ulusal hareketi destekledikleri veya bizzat milli faaliyetlerin içinde bulundukları Anadolu halkı tarafından bilinmekteydi. Onun için, söz konusu ulema tarafından hazırlanan ve tasdik edilen Ankara Fetvası etkili olmuştur. Bu arada Ankara Fetvası'nı hazırlayan Müftü Mehmet Rifat Efendi'nin, ulusal hareket önderi Mustafa Kemal Paşa ile birlikte çalışmasının, ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın yerinde ve zamanında verdiği talimatla fetvanın değişik bölgelere ulaştırılması ve yöneticilerin özellikle komutanların aldıkları emirlere uygun hareket etmelerinin rolünü de unutmamak gerekir.¹³⁷

Böylece İstanbul Fetvası'nın milli hareket için arz ettiği büyük tehlike önemli ölçüde bertaraf edilmiş ve isyanlar bastırılmıştır. Müftü ve Ulemanın "...Bervechi bala (yukarıdaki) Fetva-yı Şerife, Şer'i Şerife muvafıktır" sözleri, Şeyhülislam'ın fetvasını hükümsüz kılmış ve Anadolu'daki birliği pekiştirmiştir.

Propaganda açısından incelendiğinde, Ankara Fetvası son derece etkili bir karşı propaganda örneğidir. Öncelikle, İstanbul Fetvası direkt olarak hedef alınmamış, buna dolaylı şekilde bir propagandayla cevap verilmiştir. Bu yapılırken de, propagandada kullanılan din ögesi aynı şekilde kullanılmış ancak gerek dayanan dini hükümler ve gerekse fetvayı imzalayan müftüleri, nicelik olarak fazla olması ve aynı zamanda halkın güvendiği kişilerden oluşması etkinliği artırmıştır.

Aynı dönemde Ulusal Meclisin toplanması hazırlıkları devam etmekteydi. Ankara'ya gelen milletvekilleri ile yapılan görüşmelerde ilk toplantı için 22 Nisan 1920

¹³⁶ SAKALLI, a.g.e., s.107.

¹³⁷ ATASE Arşivi., K. 258, D.17, F. 66/11.

Perşembe günü düşünülmüştü. Ancak Yunus Nadi ile K. Karabekir'in belirttiklerine göre şeriat yanlılarının olası suçlamalarına meydan vermemek düşüncesiyle, açılışın Müslümaniarca mübarek sayılan cuma gününe ertelenmesi uygun görülmüştü. Bu ertelemede, milletvekillerinin isteklerinden çok, İstanbul'dan dağıtılan fetvalar ve hükümet bildirileri ile Ankara sokaklarına da yansıyan, Kuvayı Milliye karşıtı ayaklanmaların etkisi altında kalındığı anlaşılmaktadır. Temsilciler Kurulu adına M. Kemal imzasıyla 21 Nisanda asker, sivil yöneticilerle bütün kuruluşlara çok ivedi olarak gönderilen genelgede, bu baskı ve isteklerin etkisi açıkça sezilmektedir. Genelgede, "Ulusal Meclis" in dinsele törenle açılacağı bildiriliyor ve yurdun her köşesinde de böyle törenler düzenlenmesi isteniyordu. (Genelge metni EK'te sunulmuştur.)

Gerçekten de, Büyük Millet Meclisi öngörülen bu dinsele törenle açılmıştı. Hacıbayram Camiinde cuma namazı kılindikdan sonra Meclis binasına gelinmiş, kurbanlar kesildikten sonra içeriye girilmişti. Karabekir, açılışın cumaya ertelenmesine ve yapılan törene ilişkin eleştiride bulunurken, bu davranışın nedenini de göstermiş oluyordu;

"Tarihimizde bu kadar koyu bir taassupla dinsele törenle hiçbir Meclis açılmamıştı. Fetvaları takip eden bu büyük anlaşmazlık, acaba yer yer başlayan ayaklanmalara karşı bir sigorta mı olacağı düşünüldü? Ne olursa olsun kararlılık ile taassubu Milli Meclisin başlangıcı gününden ayırmak daha ihtiyatlı olurdu."¹³⁸

Genelgede de değinildiği gibi, içinde bulunulan ortamda böylesi törenlerle manevi güç kazanmak gözetilmişti. Dolayısıyla, genelgeyi henüz "laiklik" sözcüğünün bile kullanılmadığı o günün koşullarını dikkate alarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Aynı dönemde Ulusal Hareketten yana olanlarla karşıt gazeteier arasındaki çatışmalar da dozunu artırmıştı. 22 Nisan günkü Hakimiyeti Milliye ve İrade-i Milliye, "Ulusal fetvalar"ı yayımlar ve Meclisin nasıl açılacağına ilişkin haberler verirken, Peyam-ı Sabah ve Ailemdar, olayı Kuvayı Milliye'nin "zirzopukları" olarak aşağılıyor, "Kemaliler'in yok edilmeleri" (tenkil) gereğini öne sürüyorlardı. 23 Nisan günkü

¹³⁸ KARABEKİR, a.g.e., s. 617.

Hâkimiyeti Milliye ile Peyam'ın yayınlarında bu karşılık daha da çarpıcı olarak görülmektedir.

Hakimiyeti Milliye ; "Bugün, millet, tehlikeler karşısında bulunan varlığını korumak endişe ve azmi ile Ankara'da toplanıyor." diye bir dönüm noktasına geldiğini belirtiyordu.

Peyam'da ise Ali Kemal; "Teşkilat-ı Milliye sergerdeleri" diye nitelediği Kuvayı Milliye önderlerini "Başları ezilmesi gereken yılanlar" olarak görüyordu.¹³⁹

3.1. Propaganda Hizmetlerinin ilk örgütlenmesi

Meclisin açıldığı 23 Nisan 1920'den üç gün sonra 27 nisan 1920'de meclis oturumunda Propaganda ve bu maksatla yapılması gerekenler konusunda görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde çeşitli kararlar alınmıştır. İşte o görüşmelerde Bursa Millet vekili Şeyh Servet Efendi'nin Bir İrşad (Aydınlanma, bilgilendirme) Encümeni Kurulması hakkında bir önergesi olmuştur. Bu önergede şu hususlar yer almaktadır;

"Büyük Millet Meclisi Yüksek başkanlığına

İrşadın, insanlık hayatının önemli mutluluk etmenlerinden biri olduğu tarihin sayısız olayları ile kanıtlanmış ve gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Düşmanlarımız bu yararlı ve kutsal gerçeği tersine çevirerek, görünüşte hakları savunucu görünüp, gerçekte ise yalanları uydurup, yayarak gerçekleri saptırmakta, sahip bulunmadıkları hakları ele geçirmek ve çıkarlarını sağlamak amacıyla propaganda adı altında örgütler kurmakta, bu örgütleri, maddi ve manevi çok büyük özverilerde bulunarak yaşayıp desteklemekte ve bu yolla bütün insanlık dünyasını kaldırıp şaşırtmakta devam etmektedir.

¹³⁹ TURAN, a.g.e., s.131.

Bugün karşı karşıya kaldığımız üzüntü verici durumda düşmanlarımız tarafından kullanılan propaganda aracı ile gerçekleştirilmektedir. Bu sebeplerle aleyhimize kullanılan silaha karşı, aynı silahla karşılık vermek gereğinin açık olmasına ilaveten her uygun ve hukuki şekilde gerçekleri yaymanın ve insanlarımızı yol göstermenin ve kamuoyunu aydınlatmanın önemi ve büyüklüğünü de anlatmak gerekmeyecek kadar açık bulunduğundan Büyük Millet Meclisimizin kuracağı çalışma şubeleri arasında birde irşadiye işleri şubesi'nin kuruılması ile bunun Osmanlı ülkesine yayılmasını öneririm.”

Şeyh Servet ¹⁴⁰

Bursa

Oturumda Bursa millet vekili Şeyh Servet efendi önergesini şu şekilde açıklıyordu;

“Saygıdeğer arkadaşlarım,

Bu sorun, il bakışta o kadar önemli görünmüyorsa da, gerçek anlamda psikolojik durumlara (ruhîlara) etkiyi açıklayan bir nitelik taşır İnsanların davranış ve hareketlerini oluşturan psikolojik dayanıklılığı sağlar. Sanıyorum ki hayatın sorunlarının en önemlisidir. Bu durumu hayatın deneyimleriyle değerlendiren batılılar, önergemde sunduğum gibi, soruna çok büyük önem vermişler ve psikolojik etkilme hizmetlerini örgütlemişlerdir. Özellikle İngilizler özel bir bakanlık kurmuşlar ve yalnız bu bakanlığa örtülü olarak yüz doksan beş milyon lira vermişlerdir. Batılı devletlerinin bu davranışlar, bilindiği gibi, kandırma ve doğruları saptırma yöntemlerinin şeytanca bir şekilde kullanarak insanlığı bozguna uğratmak, değerlerini bozmak biçiminde ortaya çıkıyor, görünüyor.

Düşmanlarımızın, en büyük silah olarak bize karşı kullandıklarını bu cins silaha karşı, bizim de varlığımızın ortaya çıktığı günden beri elimize verilmiş bir silah vardır ki, herhalde iyi kullandıktan sonra onların silahından üstün gelir. Açıklamak isterim ki, bu hizmet ve faaliyetlerin önemini iyi değerlendirmek gerekir. Bir şeyden görüşlerin ilgisi kesilirse, o şeydeki önemin hissedilmemesi, insan doğasının sonucudur. Bu

¹⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi Cilt 1, Devre 1, s. 94-95.

sebeple, sorunu iyi inceleyerek iyi anlayarak bu yönde gereken örgütlenmeyi yapalım. Ve buna diğer varlıklarımızla ilgili, şubelerle verdiğimiz önemi vererek bir şube kuralım. Bir iş kuralım. Bu hizmet yolu gösterme zeminini açıklamayı yararlı görüyorum.

Bunun birincisi; Düşmanlarımızın haince yaptıkları propagandalar sonucunda kandırılıp bir miktar yerimiz var, bunlar görünüşte iyi niyetli girişimler ile veya tüzümlerle belirtelim ki, bazı din kardeşlerinin birbirleriyle silahlanarak çarpışma suretiyle düşman tarafından elde edilmiş, daha doğrusu içeriden fethedilmiş yerlerdir. Burada yaşayanların psikolojik durumları güçlendirilmezse, bugün izlediğimiz kutsal emele ve gelecekteki gücümüzün büyüklüğü ruhlarında tam olarak oluşturulamazsa, düşmanın gerçekler üzerine örttüğü perdeler kaldırılmazsa, birkaç hafta deneyimlerle de görüldüğü gibi, o yerler fırsat buldukları anda gene bozgunculuk hastalığına uğrayabilirler.

Bunun için, kurulacak şubenin belirtileceği önemler ve gerekirse meclisten alınacak kararlar doğrultusunda bu yerlerin ileri gelenleri, yöneticileri, hocaları, aydınları buraya getirilerek, irşad işleri vekaletinin yetkili heyetlerince tam olarak eğitimleri veya uygun görülen yerlere bu heyetlerin gönderilerek, oralarda yaşayanların psikolojik durumlarının güçlendirilmesi gerekir. Ne şeklide olacaksa, bu şahısların ruhları aydınlatılır doğru yollar gösterilir. Çünkü bu ülkenin, şehrin, kasabanın, köyün ileri gelenlerinin, yöneticilerinin, hocalarının, ilim adamlarının ve aydınlarının tam olarak psikolojik durumları güçlendirmek, aydınlatılmak ve doğru yollar gösterilmek suretiyle bunlar gerçekleri tam olarak bilebilir ve değerlendirebilirler. Ve bir ülkenin aydınları, yöneticileri, ilim adamları o ülkenin kamuoyu hiçbir zaman bozulmaz. Bu anlamda bir Yüce Ayet vardır ki "Bir ülkenin harap olması, bir ülkenin yok olması, o ülkenin ileri gelenlerinin ve yöneticilerinin bozulmasıyla meydana gelir."¹⁴¹

Aynı tarihlerde Mustafa Kemal Mecliste konu ile ilgili olarak şunları söylüyordu;

¹⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi Cilt 1, Devre 1, s. 95-96.

“Gerçekten bendeniz de düşündüm ; bu irşad, aydınlatma ve propaganda meselesi çok önemlidir, ordu kadar önemlidir, ordudan daha önemli bir meseledir. Bu sebeple ordunun ve diğerlerinin bir bakanlığı olur da , onlardan daha önemli olan bu iş neden bir bakanlık değildir?...”¹⁴²

Bu oturumlar sonucunda Propaganda konusunda merkezi bir planlama ve karar organı mahiyetinde “İrşad Encümeni” nin kurulmasına karar verildi. İrşad Encümeninin uygulamaya yönelik faaliyetleri yapamaması, fiilen kararları yerine getirecek organlara sahip bulunmaması, yeni bir örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkardı. Neticede “Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü” kuruldu.¹⁴³ Bu iki kuruluş Milli Mücadele döneminde propaganda hizmetlerinin örgütlenmesini temsil eden ve gerçekleştiren iki kuruluş oldu.

3.2. Anadolu Ajansı

Anadolu Ajansı’nın (AA) tarihi, Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi ile adeta özdeşir. Öyle ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan 17 gün önce 6 Nisan 1920’de kurulan Anadolu Ajansı, devleti kuran bu kurumun çıkardığı ilk yasaarı duyurmuş; Milli Mücadelenin ve Kurtuluş Savaşı’nın her aşamasına, Cumhuriyet devrimlerine tanıklık etmiştir.

Anadolu Ajansı, Milli Mücadelenin başarılarında, girişilen milli davanın sesinin her yana duyurulmasına yönelik doğru ve yansız haberciliğe duyulan büyük ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Anadolu Ajansı kurulmadan önce; Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkmış, 30 Ekim 1918’de ağır koşullar içeren Mondros Mütarekesi’ni imzalamış Osmanlı İmparatorluğu merkezinde, Türkiye-Havas Reuter ajansı çalışmalarını sürdürmekteydi. Mondros Mütarekesi’nin ardından İstanbul’u fiilen işgal eden Müttefikler ile Damat Ferit Paşa Hükümeti arasında varılan uzlaşma gereğince yabancılara haber imtiyazı verilerek kurulan Türkiye-Havas Reuter ajansının yayınladığı haberler, Türkiye’nin çıkarlarına değildi.

¹⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi Cilt 4, , s. 131-134.

¹⁴³ Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:27.

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgalinden dört gün sonra 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, Anadolu'da giriştiği kurtuluş hareketinin sesini duyurmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulundu. AA'nın kuruluşundan önce, 4-11 Eylül 1919 tarihlerinde toplanan Sivas Kongresi'nde alınan kararların duyurulması amacıyla adını kendi koyduğu İrade-i Milliye gazetesinin 14 Eylül 1919'da yayınlanmasını sağlayan Mustafa Kemal, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelişinden hemen sonra, ilk işlerden biri olarak gazete konusuna el attı ve 10 Ocak 1920'de yayın hayatına başlamasına öncülük ettiği Hakimiyeti Milliye gazetesinin de adını koydu.¹⁴⁴

İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgali ve Meclisi Mebusanın kapanması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da toplanacak Meclis için seçim yapılmasını bir yazı ile 19 Martta ilere, komutanlıklara bildirdi. Artık İstanbul'da kalamayacağını gören bazı aydınlar da bir süredir Milli Mücadeleye katılmanın yollarını aramaktaydı. Bu gelişme, Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu da sağlayacaktı.

Yunus Nadi, anılarında o günleri şöyle aktarıyor;

"...Sonra Halide Edib hanımla Akhisar istasyonunda karar verdiğimiz Anadolu Ajansından bahsedildi. Eğer Paşa da muvafık görürse yarından tezi yok, hemen işe başlanabilirdi. Paşa, fikri çok güzel buldu. Ancak Paşa, memleket muhitine teigrafia verilmek üzere yazılacak olan haber ve yazıların ilk günlerdeki eşkalini bir kere kendisi görmek istiyordu. Takip olunan siyaset ve zihniyete muhalif bir şey olmasın diye. Bunu şu ifadelerle dile getirdi;

- İlk günleri, bu yazılarda gerek fikir, gerek tarzı tahrir itibarıyla belki bazı tashihat yapılmak lazım gelebilir. Fakat üç beş gün seçtikten sonra zaten siz takip olunan siyaseti kavramış olacağınızdan artık belki buna da hacet kalmadan iş kendi kendine yürür gider..."¹⁴⁵

Bu toplantının sabahı ise 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı'nın kuruluşu

¹⁴⁴ TEKELİ, Safa, Atatürk ve Anadolu Ajansı, AA Yayınları, Ankara, 2005, s. 35.

¹⁴⁵ NADİ, (ABALIOĞLU), Yunus, Ankara'nın İlk Günleri, Sel Yayınları, Dördüncü Kitap, İstanbul, 1955, s. 77.

gerçekleştirildi. Mustafa Kemal, Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu duyurmak için hemen harekete geçti. Mustafa Kemal Paşa, "Heyeti Temsiliye adına" bu çalışmaları bizzat yapmakla, hem Anadolu Ajansı'nın üstleneceği işleve verdiği önemi göstermekte hem de daha başından ona etkinlik kazandırmayı amaçlamaktaydı. Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin ateşini tutuşturduğu bütün yurda; askeri ve sivil makamlara gönderdiği "Tarihi genelge" ile Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu duyurmakla kaimamış; girilen mücadelenin iç ve dış kamuoyuna duyurulmasının önemine de işaret etmiştir.

Anadolu Ajansının kurulduğuna ilişkin "Tarihi genelge"nin ulaştırıldığı sivil merkezlerden biri de "Sivas Kadınlar Cemiyeti"ydi. Günümüz Türkçesiyle bu telgraf şöyleydi;

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Derneği

Temsilciler Kurulu adına

Mustafa Kemal

Anadolu Ajansı'nın Kurulduğu

(8.4.1920)

Sivas Kadınlar Derneği'ne

Gönderilen genelge telgrafı

Ankara: Tarihsiz. Alındığı yer: Yozgat: 9

Sivas Kadınlar Derneğine

İslam'ın can evi olan Osmanlı Saltanatı merkezinin düşman işgaline geçmesi, bütün ülke ve ulusumuzun en büyük tehlikeyle karşılaşması sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaşım sırasında, Müslüman kişilerin iç ve dış en doğru havadis ile aydınlanmalarının zorunlu bir gereksinme olduğu önemle göz önüne alınmış, bunun sonucu, burada en yetkili kişilerden oluşan bir özel kurul yönetiminde, (Anadolu Ajansı) adı altında bir kurum kurulmuştur. Anadolu Ajansı'nın en hızlı araçlarla vereceği havadis ve bilgi aslında, Temsilciler Kurul'muzun belgeli ve asıl kaynaklarının sonucu olacağı için, bu ajans bildirimlerinin oraca ve özellikle Müdafaa-i Hukuk örgütümüzce dahi, seçilecek caddelere ve toplanılacak yerlere

asıması, dağıtımı, dahası bucağ ve köylere dek ulaştırılması yolunda, olabildiğince çok yayınlanabilmesi için ivedili düzenlemeler yapılması, sonucundan da bilgi verilmesi önemle rica olunur. 8.4.20

Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal ¹⁴⁶

AA'nın iç ve dış dünya haberleri, 12 Nisan 1920'den itibaren, Mustafa Kemal'in, Halide Edip'e Osmanlı Bankası'ndan temin edeceğini vaat ettiği daktilo makinesiyle yazılarak, "Anadolu Ajansı Tebligatı" başlığı altında kamuoyuna duyuruldu. Anadolu Ajansı'nın görevine başladığını duyurduğu ve ilk haberlerin yer aldığı, "Anadolu Halkına Çağrı" niteliği taşıyan 12 Nisan 1920 tarihli yayının ilk paragrafı şöyleydi;

"Anadolu Ajansı 12 Nisan 1920

Devlet Merkezimizin düşman işgali altına geçmesi üzerine, Anadolu ve Rumeli'nin Müdafaa-i Hukuk azim ve kararlılığı içinde yiğitçe harekete geçtiği şu sıralarda, din ve vatan kardeşlerimizin en doğru haber ve bilgiler alabilmelerini sağlamak için kurulan Anadolu Ajansı, bugünden itibaren göreve başlıyor. Bugün alınan haber ve bilgilerin, oralarda da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunup bilinmesi gereğini arz ve açıklamaya yer yoktur. Bu amaçla, oralarda dahi özel örgütler meydana getirerek her gün vereceğimiz bilgilerin, telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine yazılması ve yeterli araç olan yerlerde basılması, yayınlanması ve dağıtılması, nahiyele ve hatta köylere kadar gönderilmesi hususlarının yerine getirilmesini, hepinizin vatan ve millet sevgisinden ve yardımlarından rica ederiz. Bu başlangıçtan sonra, bugünkü son bilgiler aşağıdadır: (...)" ¹⁴⁷

Kısıtlı olanaklarına karşın, kısa zamanda, küçümsenemeyecek ölçüde başarılı çalışmalar ortaya koyan Anadolu Ajansı'nın birinci görevinin halka siyasi olaylar hakkında bilgi vermek olduğu belirtilir; çünkü halk arasında uydurma haberler

¹⁴⁶ ARISOY, Sunullah, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize, Söylevleri, Konuşmaları, Söyleşileri, Anıları, Genelgeçeri, Yazışmaları. (1903-1938), Cilt: I Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 548.

¹⁴⁷ KARABEKİR a.g.e., s. 619.

yayılmaktadır.¹⁴⁸ İlk yayınlarıyla bunun önüne geçilmesini sağılayan Anadolu Ajansı'nın Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasına ve ilk Bakanlar Kurulunun oluşmasına kadar yaptığı bu çalışmalar; o günler için büyük önem taşıyan şu iki nokta üzerinde odaklanır;

“- Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyerek, milli birliği tehlikeye düşürmek amacıyla içten ve dıştan yapılmakta olan tahrik ve tezviriye karşı milleti uyanık tutmak.

- Milli kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri, halka vaktinde bildirmek.”¹⁴⁹

Anadolu Ajansı ile ilgili ilk yasal düzenleme, kuruluşundan iki ay sonra, 7 Haziran 1920'de çıkarılan “Matbuat ve İstihbarat, Neşriyat Müdüriyeti Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun” ile yapıldı.

Anadolu ile irtibatın sağlandığı İzmit ve Zonguldak'tan İstanbul'a işgal güçlerine yakalanma pahasına, bin bir güçlük ve gizlilikle ulaştırılan Anadolu Ajansı bültenleri, Babıali'de bir kitapevinin bodrum katında pedallı teksir makinesiyle (şapirograf) çoğaltılıyordu. Makine yetersiz kaldığında, bültenin altına kopya kağıdı yerleştirilerek, elle yazılan kopyalar telgrafhaneye gönderiliyordu. AA, ilk haberlerini yalnızca telgraf aracılığıyla yayabiliyordu. Bültenleri atlı görevliler, çeşitli merkezlere ulaştırılıyor, kara tahtalara asılıyordu.

Anadolu Ajansı, cepheden haberler veriyor; Kurtuluş Savaşı'nın başarılarını duyuruyordu. İkdâm gazetesinin 9 Ağustos 1921 tarihli sayısında, Anadolu Ajansı'ndan kullandığı, 5 ve 6 Ağustos 1921 çıkışlı haberlerde, Mustafa Kemal Paşanın “Başkomutanlığa” getirildiği bildiriliyordu. 27 Ağustos 1922 tarihli Hakimiyeti Milliye de manşetinde, “Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordularımız, Can Düşmanla Çarpışmaya Başladı” deniliyordu. Türk Orduları, İzmir yolunda iken; 6 Eylül 1922 tarihli Hakimiyeti Milliye'nin, AA kaynaklı manşeti: “Yunanlılar Bir Mütareke Rica Ediyorlar” şeklindeydi. Türk ordularının İzmir'e girdiğinin ertesi günü Kastamonu'da Vali Süleyman Necmi Bey, zaferi halka Anadolu Ajansı'nın haberini

¹⁴⁸ KALEMCI, Ali, Anadolu Ajansı: Nasıl Kuruldu?, Kitap Bülteni, Yıl: 1, Sayı: 2, Aralık 1960, s. 25.

¹⁴⁹ ÇİNGAY, İbrahim, Anadolu Ajansı 50. Yıl Özel Bülteni, 6 Nisan 1970, s. 6.

okuyarak duyuruyordu.¹⁵⁰

AA, Kurtuluş Savaşı'nda çok zor bir görevi yerine getirdi. İçeride, savaşı ve dış dünyadan habersiz kalmış bir halkı ülke ve dünya olaylarından haberdar kılmak, bazı yabancı ve İstanbul gazetelerinin teslimiyetçi tutumlarıyla mücadele etmek gerekiyordu. Dışarıda, ulusal mücadeleyi savunmak, Türkiye'nin haklı istekleri konusunda kamuoyunu aydınlatmak ve ona karşı bazı çevrelerin yürüttüğü oyunları boşa çıkarmak zorunluydu.

Bu amaçla ülke içinde İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya ve İzmit'te; yurtdışında Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre ve New York'ta irtibat büroları açılmıştı. Günün çeşitli saatlerinde bültenler yayınlanıyor; bunlar telgrafila hemen çeşitli merkezlere gönderiliyordu. Kurtuluş Savaşı'nı anlatmak için kitap ve broşürler çıkarılıyordu.¹⁵¹

Bununla birlikte, Milli Mücadele döneminde Batı kamuoyunu aydınlatmaya, kazanmaya yönelik propagandaların etkili olduğunu söylemek güçtür. İmkansızlıklar teşkilatlı, devamlı, yöntemli ve aktif propaganda çalışmalarının yapılmasına olanak vermiyordu.

Batılı ülkelerin kamuoylarını aydınlatma amacı güden "propaganda"ları yurt içinde ve dışında olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Yurt içinde, bazı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri 1919'da tek tük yayınlar yapmışlardır. Doğu İleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul merkez idaresi Le Pays (Yurt) adında günlük bir gazete yayınıyla bir süre uğraşmış, Avrupa'ya bir heyet göndermeyi düşünmüştür.¹⁵² İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de bir kaç Fransızca broşür bastırmıştır. Yine Anadolu Ajansı da Fransızca bültenler yayınlamıştır. Yurt içinde yapılan ve Batıyı hedef alan "propaganda" çalışmaları hemen hemen bunlardan ibarettir!

¹⁵⁰ www.aa.com.tr.

¹⁵¹ TEKELİ a.g.e., s. 49.

¹⁵² ATATÜRK, M. Kemal, Nutuk, İstanbul, 1962, C. I, s. 5.

O dönemde Ankara'da çıkan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi dışarıya karşı propaganda konusunda eksiklikten dem vurarak şöyle yazıyordu; "Bugün elhamdülillah yüzlerce Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca bilen, değil yalnız genç erkeklerimiz, hatta pek çok kızlarımız da var. Bunlar neden boş oturuyorlar? Neden İstanbul'da toplanıp mesele bir yayın cemiyeti teşkil etmiyorlar?. Böyle bir cemiyet dünyanın her tarafı ile ilişki kurabilir, her tarafta aleyhimize savrulan yalan yanlış şeyler hakkında bilgi alabilir ve derhal bu yalanlara cevap verebilir. Keza, hariçte hakkımızda yayınlanan her risaleye, her kitaba, her makaleye birer risale birer kitap ve makale ile cevap verilmelidir. Bu işi yapacak adamlar, tekrar ediyoruz, aramızda yok değildir. Elverir ki bunlar bir yere toplansınlar, düzenli ve yöntemli biçimde işlemeğe başlasınlar. Dünya kamuoyunu düzeltmeye en ziyade muhtaç biziz."¹⁵³

Mütarekeden sonra İsviçre'de Lozan Türk Yurdu adındaki kültür derneğinin bazı broşürler bastırıp dağıtmak şeklinde bir propaganda faaliyeti görüldü, öte yandan, Ahmet Bedevi, Sadrettin Celal ve daha bir kaç Türk aydını Türk Menfaatlerini Koruma Cemiyeti adında teşkilat vücuda getirdiler ve bir broşür yayınladılar. Reşit Saffet de Kara Şemsi imzasıyla 1918 ve 1919'da Cenevre'de ilginç bir kaç broşür bastırdı. Daha başkaları da harekete karıştılar.¹⁵⁴

20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşmasından sonra Türkiye Paris'te bir temsilciliğe kavuşunca Türk propagandası epey canlanmıştı. Yurtdışındaki propagandaların yetersizliğinin politik, maddi vb. nedenleri vardır. T.B.M.M.'nin açılışından bir kaç gün sonra bir milletvekili psikolojik bir sebebe de değinmiştir;

"... Venizelos vs. bizi bugün sırf propagandacılıkla mağlup ediyor. Bu meselenin ehemmiyeti takdir olunduğu halde niçin yapamıyoruz?. Çünkü büyük bir milletiz; büyük bir millet idik. Bu büyüklük bizim ruhumuzda daima yükseklerle uçmak zihniyetini husule getirmiştir. Bundan dolayı biz ağzımızı açar, dilimizi oynatırsak tenezzül addediyoruz (aşağılanma kabul ediyoruz)."¹⁵⁵

¹⁵³ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 30 Haziran 1922, s. 2.

¹⁵⁴ KURAN, Bedevi, İnkılap Tarikimiz ve Jön Türkler, İstanbul, 1945, s. 366-368.

¹⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 4 Mayıs 1336 (1920), içtima II, Ceise 3, Cilt 1, s.213.

Fransa'da Türk tezinin propagandasını yapanlar Türklerden çok Fransızlardır. Bazı Türk dostu gazeteciler, eski muharıpler, bazı Türk sever edip ve yazarlar, haksızlığa isyan eden tek tük politikacılar vs. Bunlar, Türklerin herhangi bir etkisiye değil, kendiliklerinden harekete geçmişlerdir. (Milli Mücadele döneminde Fransız basınında çıkan karikatürlerden örnekler Ek'te sunulmuştur.)

Pierre Loti, Claude Farrere, gibi Fransız yazarları Türk propagandasını büyük bir maharetle, aktif ve etkili şekilde yürütmüşlerdir. Bunlardan Pierre Loti (1850-1923) deniz subayı ve Fransız Akademisinin üyesidir. I.Dünya Savaşı sona erer ermez, "İkinci vatanım" dediği Türkiye'nin Fransız kamuoyu önünde savunmasını üstlenmiştir. (Yazarın resmi Ek'te sunulmuştur.)

Bir yazısında ; " Eski efsanelerin gözlerini kör ettiği Fransızların çoğu, bugünkü Yunanlılara eski Yunanlılar kanalıyla bakmakta inat gösterirler; zavallı Türkleri de, yıllardan beri yorulmak bilmez Levanten iftiralarının tanıttığı, haydutlar gibi düşünmekte ısrar ederler. Türkler de kendilerini savunmamaktadırlar. Zavallı Türkleri! Şaşkınlık ve ümitsizlik içinde her yandan bana başvuruyorlar; heyhat, sesimi ve onları gerçekten tanıyan Fransızların, çok sayıdaki seslerini duyurabilmek için elimden ne geliri. Paris basınının bütün büroları, düşmanlarının saldırgan sürüsüyle dolu. Ermeniler, Yunanlılar, her çeşit Levantenler, Türklerin sonu geldi diyerek avlarının üstüne çullanıyorlar..." ¹⁵⁶

"..Oysa, About'un dediği gibi, 'Yunanlıların çalmadıkları tek şey şöhretleridir.' Türkler ise Doğunun en asil ırkıdır. Eğer yıllardır, satılmışların veya aptalların hakaret ve tehdit yağmuruna maruz kalmama rağmen Türk halkını canla başla savunmayı bir ödev saymışsam, bu, ne dediğimi bildiğim içindir. Esasen, İstanbul'un iftiraya uğramış zavallıları lehinde kamuoyunu etkilerken, üzerime aldığım sorumluluğu biliyorum. Kamuoyunu aydınlatmakta bana düşeni yaptığımdan şüphe edilebilir mi?.

¹⁵⁶ AKYÜZ, a.g.e., s.48.

Dünyadan göçüp gitmeden az önceki bu faaliyetim, hayatımda yapmakla şeref duyduğum belki tek şeydir. Yıllarca Doğuda yaşadım, sosyal sınıfların hepsine karıştım ve bütün samimiyetimle inandım ki, Doğuda birbirleriyle anlaşması imkansız halklar karışımı içinde yalnızca Türkler son derece dürüst, nazik, hoşgörüyü sahip, mert ve yumuşak insanlardır ve yalnızca onlar, bizim bütün alçaklıklarımıza ve aramızdan bazılarının onlara reva gördüğü isyan ettirici hakaretlere rağmen geleneksel bir sevgi ile bizi sevmektedirler."¹⁵⁷

Davalarının Batıda bu büyük savunucusuna Türkler minnettardı. O, İstanbul'a geldiği zaman hükümdarlara yapıldığı gibi karşılama törenleri yapıyordu. 31 Mart 1919'da İstanbul Üniversitesi ona fahri Dr. unvanı vermişti.¹⁵⁸

Claude Farrere (1876-1957) de Bahriyede P. Loti'nin emri altında çalışmış bir subay, edebi alanda da ondan ilham alan bir yazardır. (Yazarın resmi Ek'te sunulmuştur.)

O da Fransızların Türkleri iyi tanımadığı, Yunan ve Ermeni propagandasının bunda rolü olduğunu söylemektedir. Şubat 1922'de Paris'te bir konferansında da şöyle demektedir;

"Düşüştün ki, Türklerin düşmanlarının parası var ve para her kapıyı açıyor; düşüştün ki, bu düşmanların gazeteleri var, Batıda anlaşması Türkçe'den daha kolay bir dil kullanıyorlar. Ermeniler, Yunanlılar Fransızca yazıyorlar, çünkü uzun süre Osmanlı tebaası idiler ve Fransızca Osmanlı İmparatorluğunda her zaman iki resmi dilden biri idi. Ama Türk, ekseriya Fransızca konuşursa da nadiren yazmasını bilir. Üstelik, hiç çenesi düşük olmayan bir ırka mensuptur. Düşmanları ise aksine çok ve iyi konuşkandır. Yalanı temel silah yapan için ne korkunç özellikler! Türk, Avrupa ile hele Amerika ile konuşamadı ve konuşmasını bilemedi. Düşmanları ona veryansın iftira attılar. İyi bilgi alamayan kişilerin nazarında, böylece, neden onlar çoğu kez haklı ve Türk haksız görünmesin?"¹⁵⁹

¹⁵⁷ AKYÜZ, a.g.e., s.49.

¹⁵⁸ AKYÜZ, a.g.e., s.52.

¹⁵⁹ AKYÜZ, a.g.e., s.53.

Ankara'daki TBMM Hükümeti'nin, diğer bir çabası da işgalcilerin propagandasını ve propaganda aracı yapılabilecek malzemenin işgalcilere verilmesini önlemek için alınacak tedbirlerdir. Bu maksatla işgal bölgelerine ve düşman arasına gönderilen casuslar, düşmanın yeni gelen kuvvetleri, faaliyetleri hakkında bilgi toplamakla görevlendirilmişlerdir. Bu casuslar ayrıca, Anadolu Ajansı bültenlerini ve milliyetçi gazeteleri halka dağıtmakla da görevlidirler.¹⁶⁰

Ankara Hükümeti'nin işleri oldukça zordur. Zira mücadelesini hem işgal güçlerine karşı, hem de onlara alet olan birtakım yerli bozgunculara karşı yürütmek zorundadır. Milletin moralini bozmak isteyen düşman ve onlara yardım eden bozguncular, birtakım şayia ve dedikodularla hedeflerine ulaşmak istemektedirler. Çeşitli cephelerin düştüğü, milli kuvvetlerin yenildiği ve düşmanın hemen gelmek üzere olduğu şeklindeki propagandalar, halk ve asker üzerinde pek tesirli olmaktadır. Özellikle de asker üzerinde etkili olmakta ve savaşın gereksiz olduğu fikrini kuvvetlendirerek onlarda firar fikrini kuvvetlendirmektedir.¹⁶¹

Konya bölgesi, İstanbul Hükümeti ile diğer güçlerin propagandalarının tesirinin, hemen görüldüğü önemli bölgelerdendir. Ankara Hükümeti'nin aldığı çeşitli önlemler sonucu, bazı isyan ve fesat hareketlerinin bastırıldığını gören işgal güçleri ile İstanbul Hükümeti, yıkıcı propagandalarına bu sefer de kadınları alet etmektedirler.

Diğer taraftan Yenişehir ve İnegöl civarındaki köylülere, Yunanlılar ve Bursa kadısı mektuplar göndererek, "Milli kuvvetlere silah ve asker vermemelerini, Bursa yönüne sessiz sedasız göç etmelerini, istirdatlarının temin edileceğini" vaat etmektedirler.¹⁶²

Teali-i İslam Cemiyeti'nce hazırlanan ve Yunan uçaklarınca propaganda maksadıyla atılan beyannamelere karşı, karşı propagandayı içeren beyannameler

¹⁶⁰ ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 15.

¹⁶¹ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 22-1, 22-3.

¹⁶² ATASE Arşivi, K. 680, D. 118, F. 85.

hazırlattırılmıştır. Hazırlanan bu beyannameler, ilgili şubelere gönderilerek haika dağıtılması istenmiştir.¹⁶³

4. Azınlıklar ve Zararlı Cemiyetlerin Propagandaları

Mondros Mütarekesinin imzalanması ve yurdun işgal edilmesi, zararlı cemiyetlerin kurulmasına imkan ve fırsat vermiştir. Bunları iki kategoride toplamak mümkündür.

Birinci kategoride yer alanlar milliyetçi gayelere tamamen karşı, Osmanlı ve hilafetçi bir program ve görünüşte olanlar. Genellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası (partisi) etrafında toplanan bu cemiyetler esas itibarıyla Anadolu'ya karşıdılar.

İkinci kategoride yer alan cemiyetler ise, azınlıkların Birinci Dünya harbi mağlubiyetini fırsat bilerek kurdukları ve ülke içinde kendilerini İtilaf Devletlerinin bir ileri karakolu olarak gören kuruluşlardır. Anadolu hareketine ve Türklerin milli devlet kurmalarına karşıdılar; esas amaçları Anadolu ve Rumeli üzerinde isteklerini yerine getirmektir.¹⁶⁴

4.1. Milli Varlığa Düşman cemiyetler

Bu cemiyetlerin içinde en önemlileri, Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası, Kürdistan Teali Cemiyeti, Teali İslam Cemiyeti, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır.

Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası, Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti ile Selameti Osmaniye Fırkasının birleşmesi ile kurulmuştur. Fırka, meşrutiyet ve demokrasi esaslarına dayanarak siyasi faaliyete atıldığını ilan etmiştir. Mütareke devresinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile işbirliği yapmış Fırka reisi Harbiye Nazırı olarak, Damat Ferit Hükümetinde vazife almıştır.¹⁶⁵

¹⁶³ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 19, 19-1

¹⁶⁴ EROĞLU, Hazma, Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara, 1990, s.96

¹⁶⁵ TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952, s. 435 .

Kürdistan Teali Cemiyeti, Mütarekeden sonra Osmanlı Devletinin can çektiği bir devrede Wilson Prensiplerinden faydalanarak kurulan ayrımcı ve siyasi gayeli bir cemiyetti. Cemiyet, Kürdistan muhtariyeti ile ilgili olarak Amerikalılarla temaslar kurmuş, İngilizlere derin ve samimi bir itimatla bağlanmış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile özel ilişkileri olmuştur. Milli Mücadelenin karşısında olan Cemiyet, Vilayeti Şarkıye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti ile birleşmeyi reddetmiştir.¹⁶⁶

18 Şubat 1919'da, din ve devlet ayrılığına taraftar olmadan ilmi, ahlaki ve sosyal yollarla siyasi hayata tesir etmek amacıyla kurulan Teali İslam Cemiyeti Yunanlı ve İngilizleri göz önünde tutarak galip silahların arkasında bir uygarlık dehası bulunduğunu, bu deha ile İslamiyet'i birleştirmenin en önemli ödev olduğunu ileri sürmüştür.¹⁶⁷ Hürriyet ve İtilaf Fırkasını desteklemiş, Anadolu hareketine karşı cephe almıştır. Cemiyetin merkezi İstanbul olmakla beraber, özellikle Konya ve dolaylarında faaliyette bulunmuştur.

Bu görüş ve düşünceleri ile İngiliz emellerine ve propagandasına vasıta olan cemiyet, Mart 1921'de Hürriyet ve İtilaf Partisi'nden üyelerin de katıldığı bir toplantıda, büyük şehirlerde emniyet teşkilatları bulunduğundan, Emniyet ve (P) Teşkilatı olmayan küçük iskelelere ve özellikle Akçayşehir, Şile, Kozlu, Kilimli, Kilyos, Amasra, Cide, Ayandos, Ayancık gibi iskelelere adam çıkarmayı kararlaştırmıştır. Bunların hedefleri Bolu, Boyabat, Bafra gibi iç kısımlara giderek Kuvayı Milliye aleyhinde propaganda yapmak olmuştur.

Cemiyetin bu toplantısını ve almış olduğu kararı öğrenen Ankara Hükümeti, bölgesini ilgilendirdiği için, Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığını uyarmıştır. Bu bilgi kendisine ulaşan bölge komutanı Muhittin Paşa, Kastamonu Askeri Polis Şubesi'ni uyararak, "... muhtelif şekil ve kıyafetlerle Anadolu halkını ifsad etmek üzere" gelecek olanların, gerekli tedbirler alınarak yakalanmasını emretmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ TUNAYA a.g.e., s. 431.

¹⁶⁷ TUNAYA a.g.e., s. 385.

¹⁶⁸ ATASE Arşivi, K. 955, D. 17, F. 15, 15-1.

İngiliz Muhipler Cemiyeti idaresi altında milyonlarca Müslüman barındıran Britanya İmparatorluğu ile Osmanlı hilafet ve saltanatı arasında mevcut samimiyeti kuvvetlendirmek ve devam ettirmek amacı ile kurulmuştur. Cemiyetin asıl gizli amacı, "Memleket dahilinde teşkilat yaparak isyan ve ihtilal çıkarmak, milli şuuru felce uğratmak, ecnebi, müdahalesini kolaylaştırmak gibi hainane teşebbüslerde bulunmaktır".¹⁶⁹

Damat Ferit Paşa ve Sait Molia gibi önemli kişiler de bu cemiyetin üyesiydiler. İngiliz Muhipler Cemiyeti, İstanbul Hükümetine ve işgal kuvvetlerine tam bir sadakat göstermiş Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile tam bir işbirliği yapmıştır.¹⁷⁰

Wilson Prensipleri Cemiyeti, mağlup olmanın üzüntüsünü başkan Wilson'un beyannamesine sığınarak bertaraf etmek ve sözde memleketi Milletler Cemiyeti içinde diğer devletlerle eşit hukuka sahip bir varlık haline getirmek amacı ile kurulmuştur. Cemiyet özellikle Amerika'ya yakınlığı ve sevgisi ile kurulmuş olup, kurucuları Amerikan mandasına taraftardır.

Ocak 1919'da tekrar faaliyete geçen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki düşmanlığı ile ortaya atılmış ve kendisini en kuvvetli bir siyasi parti olarak görmüştür. Fırka, Anadolu'daki Milli Kurtuluş Hareketi'ne karşı en şiddetli tepkileri göstermiş ve Anadolu'daki hareketi, "Evsaf ve iktidarları şüpheli bir takım kumandanların isyanından ve hiçbir kıymet ve mahiyeti haiz olmayan bir kıyamdan (başkaldırma) başka bir şey değildir" diye nitelendirmiştir." Hürriyet ve İtilaf Fırkası etrafına topladıkları cemiyetlerle muhalefeti kütleleştirmek istemişlerdir.¹⁷¹

4.2. Azınlıkların Kurdukları Cemiyetler

Azınlıklar tarafından kurulan cemiyetler arasında, Rumların kurdukları ve Bizans imparatorluğunu yeniden yaşatmak amacı ile görevli Mavri Mira Cemiyeti önem taşımaktadır. Mavri Mira, İstanbul'da Rum Patrikhanesinde, patrik vekilinin

¹⁶⁹ Atatürk, Nutuk, İstanbul, 1938, baskısı, s. 5.

¹⁷⁰ TUNAYA, a.g.e., s. 437.

¹⁷¹ TUNAYA, a.g.e., s. 458.

başkanlığında kurulmuş olup, doğrudan doğruya Yunan Hükümetinden aldığı direktifle ve gördüğü maddi ve manevi yardım ile çalışmaktadır. Cemiyetin görevi, ülke üzerinde çeşitli yerlerde çeteler kurmak ve Yunan Hükümeti lehine propaganda yapmaktır.

Yunan Kızılhaç, Resmi Göçmenler Komisyonu, Rum okullarındaki izcilik kurumları, Mavri Mira'nın emri altında vazife görmektedir. Ayrıca Trabzon, Samsun ve diğer Kuzey Anadolu illerinde faaliyette bulunan Pontus Rum Cemiyeti de, Patrikhane'ye bağlı olarak çalışmakta idi.

Mavri Mira ile temasta bulunan Ermeni Patriği Zaven Efendi de Rumların teşkilatına benzer bir teşkilat kurmuştur. Daha önceleri Ermenilerin kurmuş oldukları Taşnaksütyun ve Hınçak adlı gizli ve yeraltı örgütleri Milli Mücadele döneminde Türkleri arkadan vurmuş ve yabancı devletlerle işbirliği yapmışlardır.¹⁷²

Mustafa Kemal'in Milli Mücadelenin ta başında İstanbul Rum Patrikhanesinin propaganda maksatlı faaliyetlerine dikkat çekmek maksatlı yayımladığı geneige çok çarpıcıdır ;

“Çok gizli tutulacaktır

Erzurum, 22/8/1919

Geneige

Pek sağlam kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, İstanbul Rum Patrikhanesinde Mavri Mira adında bir kurul oluşmuştur. Bunun başkanı Patrik Vekili Droteos, üyeleri: Atinegora, İnoz Metropolitidi, Yunan Kaymakamı Giritli Katchakis, Katelopolos, Dipasimas, Ayinpa, Polimitis, Siyari adındaki kişilerdir.

Kurul doğrudan doğruya Venizeios'tan talimat alıyor. Rumların ve Yunan Hükümetinin parasal yardımıyla pek büyük bir sermayesi vardır.

¹⁷² EROĞLU, a.g.e., s.98.

Görevi, Osmanlı illeri içinde çeteler oluşturmak ve yönetmek, açık hava toplantıları ve propaganda yapmaktır. Yunan Kızıl hacı da, bu Mavri Mira kuruluna bağlıdır. Görevi, görünüşte göçmenlere bakmak gibi insani bir perde altında çete örgütlemek, ihtilal düzenini hazırlamaktır. Bu yolla, tıbbi ilaçlar ve sağlık gereçleri adı altında silah, cephane ve donatıyı Osmanlı ülkesine sokmaktır. Hatta resmi göçmenler komisyonu da, Mavri Mira kuruluna bağlıdır.

İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloslugu, silah ve cephane deposu durumunu almıştır ve hatta kiliseler tapınma yerinden çok askeri ambarlar gibi kullanılmaktadır. Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira kurulu tarafından satın alınmıştır.

Rum okullarının, önceden bizim yapıp da şimdi sırası iken ne yazık ki terk ettiğimiz izci örgütleri, bütünüyle Mavri Mira kurulu tarafından yönetilmektedir. İstanbul, Bursa, Bandırma, Kırklareli, Tekirdağ ve bunlara bağlı yerlerde izci örgütlenmesi tamamlanmıştır. İzçiler, yalnız çocuklar değildir. Yirmi yaşını aşkın gençler de içindedir. Anadolu'da, Samsun ve Trabzon cephane dağıtma yeridir. Uygun bir durumda bir yelkenli Yunan gemisi durmuş olarak cephane ve silahlarla yüklü bu yerlerde bulundurulacaktır. Ermeni hazırlığı da, Rum hazırlığı gibidir.

Mustafa Kemal ¹⁷³

5. Basında Milli Mücadele

Basın, moda ifadesiyle medya, propagandanın hedef kitleye ulaştırılmasında önemli araçlardan birisidir ki, bu araçlara Kitle İletişim Araçları denmektedir. Milli mücadele dönemindeki basının durumu ve olayların basına yansımalarına geçmeden Kitle İletişim Araçlarının önemine kısaca değinelim. Bir takım bilgilerin üretilmesi, geniş insan topluluklarına iletilmesi ve bu insanlar tarafından yorumlanması sürecine Kitle İletişimi adı verilir. Kitle iletişiminde, kaynak ile hedef arasındaki kanallara "Kitle İletişim Araçları" denmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle cins ve miktarları da artan kitle iletişim araçları; radyo, televizyon, gazete, afiş, el ilanı, miting, konser, telefon, telgraf, bilgisayar, İnternet vb.dir.

¹⁷³ www.ataturk-turkiye.org/sylbeige.htm

Kitle haberleşmesinde izleyiciler, genellikle birbirleriyle hiç ilişkisi olmayan kişilerdir. Fakat Propaganda'da en büyük etki, bu kişilerden oluşan küçük küçük guruplar aracılığıyla büyük guruplara (topluma) sızarak yeni düşünceleri yeni değerleri, yeni haberleri ve yeni bilgileri o toplumun içinde yaymakla eide edilir. Her türlü propaganda bu yolla etkili olmaktadır.¹⁷⁴

Milli mücadele döneminde diğer kitle iletişim araçlarının bulunmaması veya etkinliğinin yetersiz kalması sebebiyle özellikle insanların yüz yüze iletişim kurduğu toplantı, miting, gösteri, yürüyüşlerle yazılı iletişim araçları son derece etkili olmuştur. Özellikle yurt içinde çok zor imkanlarla basılan gazeteler gerek milli mücadeleyi destekler ve gerekse karşısındaki duruşlarıyla hedef kitlelere ulaşma bildikleri oranda çok etkili olmuştur.

Uzun yıllar boyunca savaşıardan yorunmuş toplumda, yeni bir mücadelenin kabulleniilmesi ve desteklenmesi zaten son derece güç iken, halka çeşitli vasıtalarla ulaşan teslimiyetçi fikirler, mücadeleyi yönlendirenlerle ilgili menfi beyanlar bu güçlüğü daha da imkansızlaştırmış ve yeni bir mücadeleye ikna olmaları yönünde yapılacak çalışmaları da engelleyici bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda o dönemdeki hassasiyetleri de göz önüne alındığında halkın ulaştırılan haberler ve propagandaların büyük oranda etkisi altında kaldığı muhakkaktır. İşgal kuvvetleri ve İstanbul Hükümetinin çalışmalarına karşı yürütülecek mücadelede en az onlar kadar önemli bir hasım da halkın mücadeleye destek ve katılımı gösterceği dirençtir. Bu şartlarda Mustafa Kemal'in dehasının önemi daha iyi anlaşılabilir.

Kurtuluş Savaşı sırasında yayın organları, Ankara ve İstanbulî yanlıları olarak ikiye bölünmüştü. Kuvayı Milliye'nin ilk yayın organı 14 Eylül 1919'da Sivas'da çıkan İrade-i Milliye oldu. Gazete 10 Ocak 1920'den sonra Ankara'da Hakimiyet-i Milliye adıyla yayınıını sürdürmüştür.

¹⁷⁴ OSKAY, Ü., Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No, 281, Ankara, 1973.

İşgal altındaki İstanbul'da çıkan gazeteler arasında Kuvayı Milliye yanlısı olanlar şunlardı; Akşam, Vakit, İleri, Tercüman, Yeni Gün, Dergah, Tasvir-i Efkâr, Albayrak ve İkdâm.

Trakya ve Anadolu'da ise; Doğru söz, İzmir'e Doğru, Aydın İli, Gündüz, Babalık, Yeni Adana, İstikbal, Hakikat, İntibah, Arkadaş, Mücadele-i Milliye, Trakya, İlim-fen-feisefe Tettebbuatı, Güneş, Küçük Mecmua, Varlık, Mizahi Kalem, Gaye-i Milliye, Yeni Giresun, Adalet, Trabzon, Aksiseda, Işık, Yeşil Yuva, Şarkın Sesi, Emek, Emel, Türkoğlu, Anadolu, Ahali Kuvayı Milliye lehinde yayın yapıyorlardı.

Kuvayı Milliye karşıtı gazete ve dergiler de; Peyam-ı Sabah, İstanbul, Aydede, Alemdar, Gülieryüz, Ümit, İrşat, Ferda, Zafer, Hatif idiler. İstanbul'da yayınlanan Aydınlık ve Anadolu'da çıkan Yeni Dünya dönemin komünist eğilimli yayın organlarıydılar.¹⁷⁵

(Millî Mücadele döneminde yayın yapan gazete ve dergilerde propaganda maksatlı yayımlanan karikatürlerden örnekler Ek'te sunulmuştur.) Bunlar da mizah yoluyla propagandaya güzel birer örnek teşkil etmektedirler.

5.1. İstanbul Basımında Millî Mücadele

İstanbul'da Millî Mücadele'yi destekleyenler arasında; İleri, Yeni Gün, Akşam ve Vakit gazeteleri başta geliyordu. Yine karşı olanlar arasında ; Peyam-ı Sabah, Alemdar ve Türkçe İstanbul gibileri Millî Mücadele'ye bütün güçleriyle sağınıyorlardı.

İstanbul'da birçok kimse, Amerikan Başkanı Wilson'un bütün ülkelere egemenlik tanınmasını öneren bildirisinin Türkiye'ye de yeni ufuklar açacağını umut etmeye başladılar. Bu amaçla, bütün ünlü gazeteciler ve düşünürler bir araya gelerek Wilson prensleri cemiyetini kurdular. (4 Aralık 1918)

Yönetim kurulunda; Halide Edip, Dr. Celal Muhtar, Ali Kemal, Refik Halit Karay gibi isimler yer alıyordu. Dernek, Amerikan mandacılığının öncülüğünü yapan bir

¹⁷⁵http://www.geocities.com/medyanaliz/basintarihi/tarihce_gazeteler.htm

durumdaydı. Yöneticiler ertesi gün Başkan Wilson'a bir mektup gönderdiler, Mektupta Türkiye' de yapılacak reforma Amerika'nın tek başına rehberlik etmesi ve Türkiye'yi en az 15 yıl aydınlatması, eğitmesi ve koruması öneriliyordu. Dernek, İngiliz hükümetine gönderdiği bir mektupta da İngiltere'nin "Amerikan Mandası"na aracılık yapmasını istiyordu.¹⁷⁶

Milli Mücadelenin gazeteiere yansımalarını anlayabilmek açısından, dönemin önemli gazeteleri ve bunlarda çıkan haberlere değinmenin faydalı olacağını düşünüyorum.

5.1.1. Akşam Gazetesi

Akşam'ın ilk sayısı 20 Eylül 1918'de yayınlandı. Gazete çıktıktan bir buçuk ay sonra Sultan Reşat öldü ve Vahdettin tahta çıktı. 30 Ekim 1918' de Mondros Mütarekesi imzalandı. 13 Kasım' da da İstanbul Limanı İngiliz ve Fransız zırhlılarıyla doldu.

Necmettin Sadak 31 Ekim 1918'deki başyazısında; "Umutsuzluğa kapılmayalım, yarını düşünelim. Bu, nihayet bir askeri anlaşmadır." diyordu.

Akşam 1919 ve 1920 yıllarında genelde bir haber gazetesi niteliğini taşıyor, İstanbul' daki siyasai olaylara ve dış haberlere yer veriyordu.¹⁷⁷

Gazete, Şubat 1921 sonlarında ise Anadolu haberlerine öncelik veriyor ve 1 Nisan' da okuyuculara "Memleketin kurtarıcısı olan Kuvayı Milliye'nin kudret ve fedakarlığından emin olmalarını" öneriyordu. O günlerden sonra Akşam artık zafer haberleriyle doldu. Ondan sonraki günlerde Akşam' da şu yazılar görülmüyordu;

"Müslümanları Vatan ve istiklal için yaralanan Anadolu' daki kardeşlerimizi unutmayınız." (21 Nisan 1921).

¹⁷⁶ TOPUZ, Hıfzı, Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.98-99

¹⁷⁷ TOPUZ, a.g.e.,s.99.

"Anadolı'da herkes silah başına." (25 Nisan 1921).

"İstanbul kalbiyle, ruhuyla Anadolu'ya bağlandıktan sonra kendini hissetti. Bu kuvvet buradaki düşmanları ezdi, susturdu." (26 Nisan 1921).

"Anadolu zaferinden hayrete düşenler, belki Sorbon' da okumuşlardır ama Anadolu köyünde ismini yazamayan bir rençperden daha cahildir." (30 Nisan 1922).

"Eğer bu istiklal ve özgürlük ordusu galip gelmemiş olsaydı, o asrın tarihini yazan sayfalar o kadar kara, o kadar çirkin olacaktı ki..." (29 Ağustos 1921).

"Sönmüş görünen Türk ruhu, 7 günden beri Sakarya kıyılarında bir alev gibi yanıyor." (31 Ağustos 1921).

"Mustafa Kemal artık bir insan değil, bir timsaldir." (22 Eylül 1921).

"Henüz çizgi çizmesini bilmeyen insanlar, onu hayallerinde gördüğü şekilde yapıyorlar. Zira, herkesin kendi Mustafa Kemal'i var. Onda kendimizi seviyoruz. Onu hepimiz olmak istediğimiz şeye benzetiyoruz. Haik onda kendini tanıyor, kendine tapıyor." (19 Aralık 1921).

"Hürriyet ve namus müdafaasında bütün dünyanın ve kendi hükümetinin terk ettiği millet, dün Ankara Büyük Millet Meclisi'nde yeni Türkiye Devleti'nin esaslarını ilan etti." (3 Kasım 1922).¹⁷⁸

5.1.2. Atı-İleri

Mustafa Kemal duyulmasını istediği haberleri İleri'ye ulaştırıyor ve bu yazılar gazetede başka adlarla yayınlanıyordu. İleri, adeta Milli Mücadele'nin İstanbul sözcüsüydü. Bu yüzden İngilizler Celal Nuri'yi 1920 Mart'ında Malta'ya sürdüler.¹⁷⁹

¹⁷⁸ TOPUZ, a.g.e.,s.99-100.

¹⁷⁹ TOPUZ, a.g.e.,s.102.

5.1.3. Yeni Gün

Yeni Gün'ü çıkaran Yunus Nadi önceleri Amerika'ya güvenen bir tutum içindeydi, "Amerika Yardım Kurulu'nun Anadolu gezisinden faydalanma fırsatı kaçınılmamalıdır," diyordu (8 Mart 1919). Yeni Gün, 26 Mart 1919'da kapatıldı ve altı buçuk ay kapalı kaldı. 11 Ekim 1919'da çıkan ilk sayıda Mustafa Kemal Paşa'yla yapılmış bir konuşma yer aldı. Yeni Gün artık Mustafa Kemal yanlısı bir gazete olmuştu. Milli Mücadeleyi desteklemeye devam etti.¹⁸⁰

5.1.4. Vakit

İstanbul'da 17 Kasım 1917'de iki kardeş Hakkı Tarık ve Asım Us yayımlanmaya başladı. Vakit'i gazetesi Ankara Hükümeti'nin en ateşli savunucularından biri oldu. Mustafa Kemal Paşa bazı düşüncelerini Asım Us'un kalemıyla İstanbul halkına duyurdu.¹⁸¹

5.1.5. Peyam-ı Sabah

Bu gazete 1 Ocak 1920'de, iki gazetenin birleşmesiyle yayına başladı. Bunlardan biri 1876'da kurulmuş olan Sabah gazetesi idi. Öteki de 1913'te, Ali Kemal'in yönetiminde çıkmaya başlamış olan Peyam gazetesi.¹⁸²

Ali Kemal (1867-1922), Milli Mücadelenin her zaman karşısında olmuş ve bunu gerek gazetelerdeki yazılarında ve gerekse hükümette aldığı görevlerde çekinmeden dile getirmiş bir şahıstı. Bu açıdan hakkında birkaç şey söylemekte fayda olacağı değerlendirilmektedir.

¹⁸⁰ ATEŞ, Toktamış, Türk Devrim Tarihi, İBÜ Yayınları, İstanbul, 2001, s.264.

¹⁸¹ TOPUZ, a.g.e., s.105.

¹⁸² ATEŞ, a.g.e., s.265.

9 Kasım 1918' deki bir yazısında, "İngiliz milleti, kainatın en azimli milletidir. Devlet-i Osmaniye için iki siyasal ilke biliriz; İçeride milliyetlerin birliği, dışarıda İngiliz dostluğu." diyordu.

4 Mart 1919'da, Birinci Damat Ferit Hükümeti kuruldu, Ali Kemal Eğitim Bakanlığına getirildi. İzmir işgal edildiğinde Ali Kemal çeşitli demeçler vererek Yunan işgalinin geçici olduğunu, işgallere karşı koymanın Barış Konferansı'nı sekteye uğratacağını öne sürdü.

Oysa işgallere karşı, dört bir yandan protestolar yükseliyordu. İçişleri Bakanlığına getirilen Ali Kemal ise şunları söylüyordu; "Hükümet bu sıralarda işgalcilere karşı savaşa tutuşamaz. Varlığımızı ancak siyaset yoluyla savunabiliriz. Milli ordu kurmak gibi devletin selametine son bir darbe vurmak isteyenleri zorla yola getiririz." (8 Haziran 1919).

Ali Kemal'e göre, Mustafa Kemal ve arkadaşları Rumiardan daha tehlikeli düşmanlardı. Soyan, yıkan ve katleden çeteler kuruyoriardı. Ona göre milli ordu hazırlamak bir felaketti. "Askerler tarafından verilecek emirleri yerine getirmeyiniz," diye bildiri üzerine bildiri yayınlıyordu.

Ali Kemal her fırsatta Anadolu hareketine yükleniyor ve Milli Mücadele'nin liderlerine "Boişevik ajanları, zırtapozlar, şakiler, bagiler (asiler) diye her gün saldırıdan geri kalmıyordu. Yazılara bazı örnekler;¹⁸³

"Kuyucu Murat Paşa Celalilere nasıl davranmışsa Kuvayı Milliye'ye de öyle davranmak gerektir." (20 Nisan 1920).

"Padişahımızdan adalet bekleriz. Bu canilerin cezası çabuk ve şiddetli verilmelidir." (29 Nisan 1920).

"Mustafa Kemal'in ordusu haydutlardan, yağmacılardan, sabıkakılardan

¹⁸³ TOPUZ, a.g.e., s.109.

kuruludur." (12 Temmuz 1920).

"Hükümet önce Anadolu'yu Mustafa Kemal'lerden o ipsis sapsız, akılsız, fikirsiz zorbalardan temizlemelidir." (5 Ağustos 1920).

"Bu milletin yazgısını bu başıbozuklukların elinden kurtarmak gerekir." (16 Nisan 1922).

Zaferin kazanılmasından sonra, Ali Kemal' i 1922 Eylül ayının bir öğle üzeri Beyoğlu'nda bir berber dükkanında tıraş olurken yakalayıp gizlice İzmit'e götürdüler. İstanbul, daha düşman işgalindeydi. İzmit'te, Nurettin Paşa'nın karargahında sorguya çekildi. "Ben, davanın başarılı olacağına inanmıyordum. Türk milletinde bu kadar büyük yaşama gayreti ve savaş ruhunun var olduğunu bilmiyordum. Bu bilgisizliğimden dolayı mazur görülmeliyim. Yaşamımın büyük bir bölümü Avrupa' da geçti, Türk milletini tanıyamamışım, tanıyamamışım," diye yanıt verdi. Cezaevine götürülmek üzere karargahıtan çıkarken, dışarıda toplanmış olan insanlar tarafından linç edildi. Cesedi, boğazına bir ip geçirilerek oraya asıldı.¹⁸⁴

5.1.6. Alemdar

Alemdar Gazetesi de Milli Mücadele Karşıtı yazılarıyla halkı etkilemeye çalıştı. 1912'de İstanbul'da yayına başladı.¹⁸⁵ Savaşı bir macera olarak niteleyen gazetenin haberlerinden bazı örnekler;

"Siyasette hangi yol? İngiltere, şimdiye kadar hiç iflas etmemişti, edemez. Çıkartılarımızı, İngiltere'nin müttefikleriyle bize açacakları ana siyasette görüyoruz" (6 Ocak 1919).

Boğazlıyan kaymakamı Kemal Bey'in idamı üzerine yazdığı şiddet ve kin dolu yazı şöyleydi;

¹⁸⁴ TOPUZ, a.g.e., s.110.

¹⁸⁵ ATEŞ, a.g.e., s.263.

"Kemal Bey bir koldu. Şeriatın kuvvetli satırı, insanlık için zararlı olan bir kolu kopardı. Sıra onu düşünen dimağlardadır. Bu kafalar, taşın altında ezilmeli, onlar nasıl milletin kadınlarını dul bıraktılarsa, kendi kadınları da dul kalmalı." (12 Nisan 1919).

"Onun cenazesi, dört hamalla mezara gönderilmeliydi." (15 Nisan 1919).

"İngilizleri bekliyoruz. Türkler kendi güçleriyle adam olamaz. İngilizler elimizden tutarak bizi kurtaracak. İngiliz mandası için İstanbul'da 24 saat içinde 40 bin imza toplandı." (21 Nisan 1919).

"Türkiye'nin, bir yabancı devlete dayanması şarttır. Bu devlet İngiltere' den başkası olamaz. İslam dininin anahtarını İngiltere'nin güvenilir eline teslim etmekte, İslam alemi için hiçbir tehlike yoktur." (14 Temmuz 1919).

"Azimli bir hükümet, temiz bir elle Kuvayı Milliye adı altına sığınan bu haydutların kafasına neden bir yumruk indirmiyor?" (16 Mart 1920).

"Bütün millet Kuvayı Milliye'nin yediği herzenin tarihini takvimden koparıp saklamalı." (17 Mart 1920).

"Anadolu hareketini tutan zehirli mahlukların kafaları ezilmeli." (13 Nisan 1920).¹⁸⁶

5.1.7. Türkçe İstanbul

Gazete, Türkiye'yi Amerika'nın değil, İngiliz yardımının kurtaracağını yazıyordu (16 Aralık 1918).

¹⁸⁶ TOPUZ, a.g.e., s.111.

Gazete sahibi Sait Molla 25 Mayıs'ta belediye başkanlarına çektiği bir telgrafta da; "İngiliz mandası istediğinizi bütün İtilaf Devletleri temsilcilerine, hükümete ve gazetelere bildirin," dedi.

Mustafa Kemal Paşa ise, bu telgraf üzerine ertesi gün, bütün illere ve mutasarrıflıklara bir geneige göndererek ulusal bağımsızlığın, ancak ulusun bir bütün olarak savunulmasıyla kabili olacağını duyurdu.¹⁸⁷

O dönemde Milli Mücadele'nin İstanbul örgütü, Sait Molla'nın, 11 Ekim-5 Kasım 1919 tarihlerinde Papaz Frew'a yazdığı 12 mektubun kopyasını da ele geçirdi. Molla, bu mektuplarında Milli Mücadele'yi baltalamak için, Papaz Frew' dan para istemekte ve bu paraları hangi ajanlara dağıtacağını açıklamaktaydı. Bu mektupların ele geçirilmesiyle Molla'nın ipliği pazara çıktı.

Büyük Zafer' den sonra gazeteler Molla'nın Mısır'a kaçtığını yazdılar.¹⁸⁸

5.2. Anadolu Basınında Milli Mücadele

Anadolu'da, Milli Mücadele'nin doğup gelişmesinin yanı sıra bir de Milli Mücadele basını doğmuş ve gelişmiştir. Gazetelerde o zamanlar en basit baskı araçları kullanılmıştır. Bazı yerlerde de gazete, "esericedit" denilen yazı kağıtlarına basılmıştır. Baskı makineleri, at ve öküz arabalarıyla ilden ile taşınmış ve gazeteler en ilkel koşullar altında yayınlanmıştır. Meslekte, mürettip (dizici) yoktur, matbaacı yoktur, kağıt yoktur, mürekkep yoktur, yedek parça yoktur... ama Milli Mücadele'ye katılanlar her şeye rağmen gazete çıkarmıştır. Bu yıllar Türk basın tarihinin kahramanlığıyla dolu dönemlerinden biri sayılır. Anadolu basınının düşmana ilk direnişi İzmir'de Hukuk-u Beşer (insan hakları) gazetesi başyazarı Osman Nevres'in, (takma adıyla Hasan Tahsin'in) 1919 Mayıs'ında Kordonboyu'nda karaya çıkan Yunan askerlerine attığı kurşunla başlamıştır.

Osman Nevres, Selanik'te Fevziye Lisesi'ni bitirdikten sonra Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'ndan diploma alarak İstanbul'a dönmüş ve daha sonra Bükreş'te yapılan

¹⁸⁷ TOPUZ, a.g.e., s.113.

¹⁸⁸ TOPUZ, a.g.e., s.113.

bir suikasta adı karıştığı için on yıla mankum olmuştu. Bir yıl hapis yattıktan sonra Hilmi Paşa'nın girişimleriyle özgür kalmıştı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'a gelmiş ve Mütareke'nin başlarında da İzmir'e yerleşmişti. Hukuk-u Beşer Gazetesindeki yazılarında düşmana karşı direnişi savunuyordu. Yunan askerleri İzmir'e çıkınca, Osman Nevres yazdığı yazılarla giriştiği eylem arasında hiçbir çelişki olmadığını kanıtlayarak düşmana ilk kurşunları attı. İki Efzun askerini yere serdi. Kendisini orada süngülediler.¹⁸⁹

Ama Osman Nevres, ilk örneği vermişti. Bu bir başlangıç oldu. O sıralarda İzmir'de beş-altı gazete daha çıkıyordu; Anadolu, Duygu, Islahat, Ahenk, Müsavat..

Şüphesiz ki bunlar Anadolu Basınında İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye'nin yeri ve önemi farklıdır. .

5.2.1. İrade-i Milliye (Sivas)

Mustafa Kemal Paşa basın aracılığıyla kamuoyu oluşturma'nın önemini anlamış bir insandı. İlk gazetesi sayılan Minber'i çıkarmasına bu eğilimi yön vermişti. Sivas Kongresi'nin toplandığı günlerde, Kongre'nin çalışmalarını ve kararlarını duyuracak bir gazetenin olmamasından huzursuz oluyordu.

Mustafa Kemal'in talimatıyla 22 yaşında bir öğretmen olan Selahattin Bey sorumluluğunda, İrade-i Milliye gazetesi çıkartılmaya başlandı. İsimsiz yazıların çoğu Mustafa Kemal'e aitti.¹⁹⁰ 14 Eylül 1919'da gazete Sivas sokaklarında bir bildiri gibi eiden eide doluşmaya başladı.

İlk sayıda; Mustafa Kemal Paşa'nın Kongrede yaptığı açık konuşması, Padişah' a çekilen telgraf, yayınlanan bildiri, Mustafa Kemal Paşa'nın Havza' dan Padişah' a yolladığı telgraf ve İsmail Hami Danişment'in, "Millet Harekatının Sebepleri" başlıklı bir yazısı bulunuyordu.

¹⁸⁹TOPUZ, a.g.e.,s.118.

¹⁹⁰ ATEŞ, a.g.e., s.264.

İrade-i Milliye, 5 Ocak 1920'de de Kürt aşiretlerinden gelen şu telgraf yayınladı: "Dersim'in ve Erzincan'ın bir kısmını meydana getiren biz Kürtlerin, bin yıldan beri birlikte yaşadığımız Türklere ayrılmak hatırıma bile gelmez. Bu birliği korumak için hayatımızı fedaya hazırız. Kimlikleri bizce bilinen birtakım kişiler Kürtlük adına söz söylemeye yetkili değildir."¹⁹¹

Bunlar da başka sayılarda çıkan yazılardan örnekler;

"Güneş nereden doğacak? Karanlık, her taraf karanlık! Batı'nın kara bulutları arasında batan barış ve mutluluk güneşi, yıllar geçti, hala doğmuyor." (26 Ocak 1920).

"Müdafaa uğruna ölmek, yaşamanın en yüce mertebesidir." (12 Nisan 1920).

İrade-i Milliye, Milli Mücadele'nin sonuna kadar yayını sürdürdü.

5.2.2. Hakimiyet-i Milliye (Ankara)

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan sonra 1919 yılının Aralık ayının son günlerinde Ankara'ya gelir gelmez, burada çıkartılmasını istediği ikinci gazete Hakimiyet-i Milliye oldu.¹⁹²

Gazetede, her gün bağımsızlığı savunan yazılar yer alıyordu. Çıkan haberlerden örnekler;

"Hakimiyet-i Milliye'nin başına geçenler, Bizans'ın zevkli hayatına, Anadolu'nun yalçın ve kimsesiz ufuklarını tercih etmişlerdir."¹⁹³

"İstanbul'un işgali sonuçsuz kalmaya mahkum bir şaşkınlıktan ibarettir. Millet duruma hakimdir." (17 Nisan 1920).

"Artık tereddütsüz söyleyebiliriz ki, millet katili İstanbul Hükümeti Yunanistan'ın müttefikidir." (28 Haziran 1920).

¹⁹¹ TOPUZ, a.g.e., s.127.

¹⁹² ATEŞ, a.g.e., s.264.

¹⁹³ TOPUZ, a.g.e., s.119.

"Anadolu ne İstanbul'undur, ne de Avrupa'nın Anadolu Anadoluîarındır." (7 Kasım 1920).

"Zafer!... Allah'a hamdoısun, bir kere daha zafer!" (3 Nisan 1921).

"Düşman önünde, cephe arkasında, kadın, çocuk, genç intiyar... Vatan aşkı ve geleceğin ateşiyle yekpare bir kale halini almıştır. İşte Türk milleti!" (7 Nisan 1921).

"Zafer!... Yunanlıların yolu Ankara değil, İzmir!" (11 Eylül 1921).

"Düşman kaçıyor. Ankara'da zafer şenlikleri." (14 Eylül 1921).

5.2.3. Yeni Gün (Ankara)

İstanbul'dan Ankara'ya taşınan Yeni Gün'ün Ankara'da ilk sayısı 9 Ağustos 1920'de, Anadolu'da Yeni Gün adıyla yayınlandı. Ankara hükümetinin yarı resmi sözcülüğünü yapıyordu. İşte o dönemdeki yazılardan bazı örnekler;

"Zafer bizdedir. Onların kralı var. varsa bizim de Allah'ımız var." (12 Temmuz 1921).

"Hain Padişah tahtını bıraktı. İngilizlerle kaçmaya hazırlanıyor." (1 Ekim 1922).

"Meclis, Osmanlı Saltanatı'nı milletin tarihinden ebediyen kaldırıp atacaktır. Artık millet saltanatı, millet egemenliği başlıyor. Bundan sonra milletin hakimi, sultanı, padişahı, her şeyi kendimiziz." (1 Kasım 1922).

5.2.4. Açık Söz (Kastamonu)

Açık Söz Gazetesi 15 Haziran 1919'da yayına başladı. Kuvayı Milliye'yi coşkuyla destekliyordu.¹⁹⁴ Gazete İstanbul hükümetine de şiddetle saldırıyor ve şöyle diyordu;

¹⁹⁴ ATEŞ, a.g.e., s.263.

"İstanbul bir suçlu, bir günahkardır, yazıklar olsun İstanbul'un haline! İstanbul'u yola getirecek olan Anadolu'dur" (20 Temmuz 1919).

"Damat Ferit Hükümetinin yapacağı barış, milleti, İngiliz esaretine koyar. Barış, onlar değil, millet yapar" (16 Mayıs 1920).

"Yunanistan son kozunu oynuyor. Anadolu o koca orduya mezar olacak" (13 Temmuz 1921).

"Artin Kemal (Ali Kemal) linç edilerek gebertildi." (8 Ekim 1922).¹⁹⁵

5.2.5. Yeni Adana

Yeni Adana Çukurova'da Kuvayı Milliye'nin yayın organı durumundaydı. Çukurovalılar ordunun zafer haberlerini Yeni Adana gazetesinden öğrendiler.¹⁹⁶

Yeni Adana, Çukurova' da Milli Mücadele'nin örgütlenmesinde, bu yönde kamuyu oluşturulmasında ve düşman propagandasının etkisiz duruma getirilmesinde önem rol oynamıştır.¹⁹⁷

5.2.6. Öğüt (Afyon, Konya, Ankara)

Öğüt daha önce 2 Ocak 1918'de Afyon'da kurulmuştu. Yunanlıların İzmir'i işgalleri üzerine Konya'ya taşındı. Orada da İtalyanlar bastı gazeteyi. Bunun üzerine Ankara' ya taşındı.¹⁹⁸ Milli Mücadeleyi destekledi.

¹⁹⁵ TOPUZ, a.g.e., s.131.

¹⁹⁶ ATEŞ, a.g.e., s.265.

¹⁹⁷ TOPUZ, a.g.e., s.133.

¹⁹⁸ ATEŞ, a.g.e., s.264.

5.2.7. Albayrak (Erzurum)

Bu gazete 1919'da Erzurum Kongresi'nin toplandığı dönemde çıkartıldı. Kongrenin sözcülüğünü yaptı..¹⁹⁹

5.2.8. Diğer Gazeteler

Babalık (Konya), Doğru Söz (Balıkesir), inkılap (Muğla), Anadolu (Antalya), Misak-ı Milli (Kayseri), İstiklal (Trabzon), Işık (Giresun), Emel (Amasya), Satvet-i Milliye (Elazığ), Amal-ı Milliye (Maraş), Dertli (Bolu), Türkoğlu (Bolu), Yeşil Yuva (Artvin).²⁰⁰

¹⁹⁹ TOPUZ, a.g.e., s.134.

²⁰⁰ TOPUZ, a.g.e., s.138.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL'İN PROPAGANDACI KİŞİLİĞİNİN MİLLÎ MÜCADELEYE KATKISI

1. Mustafa Kemal'in Liderliğinin Rolü

Mustafa Kemal'in düşünce donanımının birinci boyutu ulusalcılık kavramında toplanabilir. Kendisi; ulus, ulusal toprak, anavatan, ulusal devlet gibi idealleri benimsemişti. Uluslaşma sürecinin karşı konmazlığını daha II. Meşrutiyet günlerinde kavramıştı. Osmanlı meşrutiyeti tipinde çokulusluluk denemelerine, siyasal birliğin bu şekilde gerçekleştirebileceğine daha başından beri inanmıyordu. Ulus (millet) kavramını ümmetçi gelenekten ve Turancı emellerden ayırarak gerçekçi bir zeminde kabul ediyordu. Devlet tasarımı, çokuluslu imparatorluğun tasfiyesini, Türklerin çoğunlukta olduğu topraklarla yetinilmesini öngörüyordu. Özellikle Suriye'de geçirdiği günlerde, ancak ulusal bir Türk devletinin ve yabancı halklara (Araplar) boyun eğdirmekten vazgeçmenin Türk halkının da yararına olacağı inancına ulaşmıştı. Bu yüzden, ulusal kurtuluş mücadelesi için Anadolu'ya çıkmadan önce bile, Arapların bağımsızlığını kabul ediyordu.²⁰¹

Ulusal önderlik kadrosunun bazı ileri gelenleri Osmanlı ölçüleri içinde asalet ve servet gibi ayrıcalıklı köklere sahiptiler. Rauf Bey eski bir Kafkas soyundan, Ali Fuat Bey köklü bir asker ailesinden, Refet Bey de Tuna boylarında yaşamış bir toprak beyleri ortamından geliyorlardı. Hepsi de, soylarına ve kökenlerine karşı duyulan saygıdan ötürü ayrıcalıklı konumdaydı. Mustafa Kemal ise orta tabakadan bir ailenin çocuğuydu. Kişiliğini ve gücünü ortaya koymak için bir "Halk çocuğu" olduğunu ileri sürmekten ve soyca kendisinden üstün sayılanların göreneklerine karşı çıkmaktan çekinmiyor, yüksünmüyordu. Ne asalet, ne servet ne de şöhret mirasının yükü altında eziliyordu. Meşrutiyet döneminde de, Saray damatlığı gibi rahatlıklardan uzak duracak, örneğin Saray ailesine bu şekilde katılan Enver Paşa'nın tersine bir halk adamı olarak kalacaktı.

²⁰¹ TANÖR, a. g. e., s.155.

Eğitim yaşamının özelliklerine gelince, askeri okullar burada belirleyici olmuştur denebilir. Askerlik mesleğinin de katkısıyla gözlem, muhakeme, tahlil, olasılıkları hesaplama, inisiyatif kullanma, çabuk karar verme ve hemen uygulamaya geçme gibi yetenekleriyle Mustafa Kemal üst düzeyde bir örnekti.

Mustafa Kemal'in liderliğini pekiştirici olaylardan birisi; Mütareke ertesinde geldiği İstanbul 'da geleneksel iktidar merkezi çerçevesi içindeki aranışlarının meyve vermemesi, Merkez'de kilit noktalara gelemeyişidir. Böyle bir olasılık gerçekleşmiş olsaydı, yaşanan biçimiyle ulusal mücadeleye girişebilmesi muhtemelen çok zor olacaktı.

İkinci önemli destek olay, 9. Ordu Müfettişliği 'ne atanmış olmasıdır. Bu görev belgesi yalnız ilgili bölgedeki değil komşu bölgelerdeki askeri ve mülki amirlere de emir verme yetkisini içermesi bakımından önemliydi. Böylece Ankara 'dan itibaren bütün Orta ve Doğu Anadolu, adeta hükümet yetkileriyle donanmış olan Mustafa Kemal'in emir ve komutası altına girmiş oluyordu.

Mustafa Kemal 'in, sonradan İstanbul 'a dönecek olan (Mersinli) Cemal Paşa dışında Anadolu 'daki en kıdemli komutan olması da kendisine otorite ve saygınlık sağlıyordu. Nitekim bu konumuyla Anadolu'nun her yerinde halk, mülki ve askeri amirler tarafından büyük ilgi ve saygı gördü. Padişah ve hükümetinin güvenilir kişisi sayılmasının da bunda payı büyüktü.

Üçüncü önemli olay İzmir'in Yunan birliklerince işgalidir. Bu olay bir lidere olan ihtiyacı acil hale getirdi, somutlaştırdı. Bütün bu gelişmeler, Amasya toplantısı ve kararlarında Mustafa Kemal'in askeri önderliğinin pekişmesini sağladı. Artık otoritesini yalnız resmi yetkilerinden değil, komutanların ve ordunun gücünden de alıyordu.²⁰²

Mustafa Kemal Paşa'nın ulusal önderlik süreci. 10 Haziran 1919 tarihli Havza Tamimi ile başladı. Ulusal hareketin sivil önderliğine yükselişi Erzurum Kongresi'yle gerçekleşti.

²⁰² TANÖR, a. g. e., s.160.

Mustafa Kemal' in İstanbul'la ilişkilerinin kopuşu, sivil ulusal önderliğinin de pekişmesi, yasallık ve meşruluğunu ulustan almaya başlaması demek olacaktır. Harbiye Nazırlığı tarafından İstanbul'a çağırılmasıyla (8 Haziran 1919) başlayan, Dahiliye Nezareti'nin "kendisiyle hiçbir muamele-i resmîyeye girişmemek" buyruğu getiren 84 no'lu tebliğiyle (23 Haziran) devam eden, azil ve istifa (8-9 Temmuz) düelliosuyla biten bu ilişkilerin sonunda Mustafa Kemal, İstanbul'un yapacağı komutan atamalarının gerektiğinde dinlenmemesini bildiren "umumi tebligatı"yla (7 Temmuz) hükûmete karşı ilk açık direnişinde bulunmuş oluyordu. Artık hiçbir resmi sıfatı kalmayan Mustafa Kemal' in tek dayanağı ulustu. Ama bu demokratik kuvvet ve güven kaynağı kendisini, ordu müfettişi olmaktan çok daha üstün bir kudretle donatmaktaydı.

Bundan sonra Mustafa Kemal'in karizmatik liderliği başladı. Bunda, Anadolu halkının sadakatini bir kişiye bağlama alışkanlığı kadar, koşulların ağırlığı ve çabuk karar alma ihtiyacı, Mustafa Kemal'in bu gerekleri başarıyla yerine getirmesi, yanlış yapmayacağı düşüncesinin giderek yerleşmesi, "saygılı bir korku kadar takdir ve sınırsız bir bağlılık duygusu" da rol oynadı. Lider, özellikle genç kuşaklar üzerinde son derecede etkiliydi.²⁰³

Önderliğin bir başka büyük katkısı ulusal stratejiyi saptamasıdır. Bunun özü savaş ile siyaset arasındaki ilişkilerin tahlilidir. Mustafa Kemal İstanbul'dan ayrılmadan önce, "ülkeyi kurtarmak" ve "yeni bir Türk Devleti kurmak" diye iki evreye bölünebilecek planını saptamış bulunuyordu. Erzurum Kongresi öncesinde Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Yönetim Kurulu'nun aktif üyelerinden beş kişiyle yaptığı toplantıdaki (10 Temmuz 1919) durum muhakemesinde, başlıca iki nokta üzerinde durdu.

Birinci tespiti, Türk ulusunun bağımsız yaşama azmi idi, ki muhtemelen yerel direniş ve kongre hareketlerinin zenginliği kendisini bu kanaata ulaştıran başlıca etkendi. İkinci nokta, karşı güçlerin durumunu tahlille ilgilidir. Buna göre, savaş galipleri ikinci bir savaşa girişmeyeceklerdi. Savaş yorgunluğu, Batı hükûmetlerinin kendi kamuoylarına ters düşecek kararlar almalarındaki zorluklar, bunlar arasındaki ganimet paylaşma mücadeleleri ve çıkar çelişkileri bu türden bir macerayı engelleyici unsurlardı.

²⁰³ TANÖR, a. g. e., s.161.

Bu koşullarda, tek hasım güç olarak Yunanistan kalıyordu ki, ulusal birlik sağlanırsa bu gücün de alt edilmesi ve bağımsızlığın kazanılması mümkün olabilecekti.

Mustafa Kemal'in ve Kemalist önderliğin askeri konudaki stratejik saptaması da önemlidir. Bağımsızlığın kazanılması silahlı direnişe bağlıydı. Mustafa Kemal daha İstanbul günlerinde "parsiyel (kısmi) bir hareket" tarzı yerine, "şümüllü (kapsamlı) bir hareket" modelini seçmişti. Aynı zamanda, yerel direnişleri izlemiş ve değerlendirmiş olmakla birlikte, Kuvayı Milliye ya da çetecilik tipi direnişlerin yetersizliğini görmüş ve düzenli ordu modelini esas almıştı. Ulusal önderliğin oluşması ve ağırlığını koymasından sonra da yerel silahlı direnişler, merkezi ve ulusal stratejiye bağlanmıştır. Bunu, nizami ordunun yeniden oluşturulması izleyecektir.²⁰⁴

Mustafa Kemal, zamanlamaları da ustalıkla yaptı, amaçlarını sınırlamaya özen gösterdi. Özellikle, Anadolu hareketinin başlıca karşıtı olan İngiltere'nin hayati, çıkarlarının nerede olduğunu gördü. Türkiye'nin varlığını ispatlayabilmesi için Batı'ya anlaşması gerektiğini bildiğinden, İngiltere'ye karşı bütün olanakları seferber etmekle birlikte hayati çıkarlarına dokunmadı. Arap ülkeleri üzerinde hak iddia etmedi, Misak-ı Milli'yi sınırlı tutmaya çalıştı. İngiltere'yi en çok korkutan İslam etkenini de bir amaç değil, sınırlı bir araç olarak kullandı. Türkiye Lozan Konferansı'nda, İngiltere'nin en çok ilgilendiği iki konudan biri olan Boğazlar sorunda İngiliz tezine yakın bir görüşü benimsedi. Musul konusunda da İngiltere'den kopmaya gitmedi ve 1926'da İngiltere'den yana bir çözümü kabul etti.²⁰⁵

Damat Ferit'in işbaşında olması özellikle Mustafa Kemal'in işine gelmiştir. Buna ek olarak, Mustafa Kemal'in siyasal gerginliği sürekli diri tutmaya çalıştığı görülmektedir. Erzurum ve Sivas kongreleri günleri arasındaki fark bunun ipucunu verir. Erzurum Kongresi günlerinde İzmir'in işgalinin doğurduğu canlı tepkiler Sivas Kongresi sırasında oldukça yumuşamıştı. Bunun ana nedeni, Yunan işgalinin sınırlanması ve soruşturmaya alınması şeklindeki göz boyayıcı önlemlerin yarattığı tavsama havasıydı. Bu ortamda, Mustafa Kemal, Rauf ve Ali Fuat Bey gibi hükümetle köprüleri atmış olanların dışındakilerde, İstanbul'la uyuma eğilimleri görülmeye

²⁰⁴ TANÖR, a. g. e., s.163.

²⁰⁵ TANÖR, a. g. e., s.165.

başlamıştı. Bu durumda Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal'in aldığı tavırlar korku ve tereddütleri gidermeye, bunların halka bulaşmasını önlemeye yönelik oldu. Yunanlılara ve Babiali'ye karşı tepkinin gerginliğini yitirmesi üzerine, bunun yeniden sağlanması işi gündeme giriyordu. Bu da, önderliğin bilinçli müdahalesinin gerekli hale gelmesi demekti. Mustafa Kemal'in İstanbul'la telgraf ve haberleşme bağlantısını kesme girişimleri bu açıdan kavranabilir. Özetle, İstanbul hükümetlerinin milli arzuya cevap veremez duruma düşmesi Anadolu'daki ulusal yönetimi pekiştirmiş, ulusal önderlik de bu fırsatı sonuna kadar başarıyla kullanmıştır.²⁰⁶

2. Mustafa Kemal'in örgütleyiciliği

Mustafa Kemal Paşa'yı Ordu Müfettişi olarak görevlendiren Talimat'ta Doğu Anadolu'da "birtakım şuralar mevcut olduğu" yolunda haberler alındığı, eğer bu doğruysa" şuraların da lağvı" (kaldırılması) gerektiği belirtilmişti.²⁰⁷

Mustafa Kemal" şuraları lağvetme" emrini uygulamadı. Aksine, Havza ve Amasya'dan yaydığı genelgelerinde örgütlenme ve protestoların önemini vurguladı. Bu tarihlerde Erzurum ve Trabzon'daki yerel örgütler Erzurum 'da bir bölgesel kongre düzenlemişlerdi. Bunu haber alan Mustafa Kemal ve arkadaşları bu kongreye katıldılar. Bu kongre ulusal önderin sivil-bölgesel bir tabanla buluşması demek olmuştur. Ulusal önderlik bu bölgesel kongreye ulusal boyut da kattı.

Mustafa Kemal'in asıl örgütleyici atılımı Sivas Kongresi ve TBMM'dir. İstanbul'un ve Meclis-i Mebusan'ın basılmasından sonra "selahiyeti fevkaladeyi haiz bir meclis" fikrini ortaya atan ve gerçekleştiren de Mustafa Kemal oldu. TBMM, kurtuluş mücadelesinin siyasal örgütlenmesinin en üst ve en incelenmiş modeli olarak sistemin merkezine oturmuş oluyordu.

Ulusal stratejinin sivil-siyasal örgütlenmeye verdiği öncülük, propaganda ve ajitasyon'un ulaştığı yükseklikten de anlaşılr. Milliyetçilerin izlediği eylem çizgisi sadece askeri bir çerçeveye sıkışıp kalmadı, sivil-siyasal örgütlenmenin gereği olan kitle

²⁰⁶ TANÖR, a. g. e., s.168.

²⁰⁷ TANÖR, a. g. e., s.169.

temasalarını da canlı tuttu. Bir propaganda ve ajitasyon ustası olan Mustafa Kemal Paşa, topraksız ve yoksul köylülere, aydınlara, gençlere, büyük toprak sahiplerine, feodal ağalara, din adamlarına belki farklı dillerle, ama açık, sade ve inandırıcı biçimde hitap etti. Ulusal ve dinsel birlik noktalarını ve bağımsızlık ihtiyacını her türlü siyasal farklılıkların önüne geçirmek suretiyle, tek merkezli bir örgütlenmenin ideolojik temellerini kurdu. Sivas-Ankara hattı bu sayede döşenebildi.²⁰⁸

Meclisin ilk açıldığı günde katılımcıların tereddütlerini gidermek üzere yaptığı çıkış M. Kemal'in dehasının güzel bir örneğidir;

23 Nisan 1920... Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Memleketin her tarafından birçok mebus gelmiştir. Bu yeni Meclis'e gelenler, Ankara'da hiçbir şey olmadığını görünce üzölmüşler, hatta korkmuşlardır. bahsedilen Yeşil Ordu yok; hazine yok, yatacak otel yok, vevhasıl hiçbir şey yok, Sadece Mustafa Kemal var.

Bazılarına bu dava çörtük gelmiş olacak ki, memleketlerine dönmeye karar veriyorlar. Bunlar memleketlerine dönerlerse Meclis'te huzur kalmayacağını ve geride kalanların morallerine tesir edeceğini düşünen Mustafa Kemal, kürsüye çıkıyor; bir mitoloji kahramanı gibi heybetlidir;

"Arkadaşlar, işittim ki bazı arkadaşlar yoksulluğumuzu bahane ederek memleketlerine dönmek istiyormuş. Ben, kimseyi zorla Milli Meclise davet etmedim. Herkes kararında hürdür; bunlara başkaları da katılabilir. Ben, bu mukaddes davaya inanmış bir insan sıfatıyla buradan bir yere gitmemeye karar verdim. Arzu ederseniz hepiniz gidebilirsiniz. O takdirde, asker Mustafa Kemal mavzerini eline alır, fişeklerini göğsüne dizer, bir eline de bayrağı, alır, Elma dağına çıkar, orada tek kurşun kalıncaya kadar vatani müdafaa eder, kurşunlarını bitince bu aciz vücudumu bayrağıma sarar, düşman kurşunlarıyla yaranılır temiz kanımı mukaddes bayrağıma içire, içire tek başıma can veririm. Ben buna and içtim."²⁰⁹

²⁰⁸ TANÖR, a. g. e., s.170.

²⁰⁹ BORAK, Sadi Atatürk Gençlik ve Hürriyet ,Kaynak Yayınları , İstanbul, 1998, s. 37.

Meclis'i bir heyecan dalgası kaplıyor, mebuslar gözyaşlarını ve hıçkıklarını tutamıyorlar. Ve Mustafa Kemal, Meclis'in dağılmasına engel oluyor.

Yunan ileri hareketi neticesinde bazı topraklarımız elden çıkmıştır. Büyük Millet Meclisi üyeleri üzüntü içindedir. Hatta moralleri bozulmuş, ümitlerini kaybetmişlerdir. Kürsüye gelen milletvekilleri "artık yapılacak bir şey kalmadı" diye feryat ediyorlar. Bu genel üzüntü havası cepheye kadar etki edebilir: içleri, kan ağlayan, ümitlerini kaybeden milletvekillerinin ruhlarına ancak Mustafa Kemal ümit nefhası üfleylebilir. Büyük adam kürsüye geliyor ve daha konuşmasının ilk paragrafında damarlarına hayat suyu girmiş gibi Meclis birden canlanıyor, hayat buluyor, ümitle doluyor;

"Şimdi beyanat ve mütalaalarda bulunan arkadaşımız da memleket işgal olunduktan, tahrip edildikten sonra, yapılacak bir şey kalır mı gibi gayet zayıf bir mütalaada bulundular ve kendilerinin müsaadeleriyle buna zayıf diyorum. Bir defa, bu mütalaa hakiki meseleyi ifade eder ve mütalaa değildir.

Efendiler, biz bir maksat takip ediyoruz. Bu maksadımız öteden beri muhtelif vesilelerle ifade edilmiştir. Ben şimdi de onu tekrar ediyorum; Milletin; devletin istiklalini muhafaza etmek. Bunun içinde namus ve şeref tamamıyla vardır. Müstakil olarak milletimizin muayyen hudutlar içindeki tamamîyetini muhafaza etmektir. Bunun için muharebe ediyoruz.

Efendiler, memleketimizin ellide biri değil, baştanbaşa tahrip edilse, her yer ateşler içinde bırakılsa biz, bu toprakların üzerinde bir tepeye çıkacağız ve oradan müdafaa ile meşgul olacağız (gayet şiddetli alkışlar.)"²¹⁰

Ulusal kurtuluş hareketlerinin politik bir yön almaları ise aynı zamanda demokratik bir nitelik de kazanmaları demektir. Türkiye'nin kurtarılması için gerekli önlemlerin başarısı, bunların kişisel olmaktan çıkıp milletin bütünlüğünü temsil eden

²¹⁰ BORAK, a. g. e., s.38.

organiarca gerçekleştirilmesine bağlıydı. Yurtsever safiarda, Jön Türklerin ya da İttihatçıların seçkin zümrelere dayanan, oligarşik ideolojisinin etkisini taşımaya devam edenler ve halkın örgütlü gücüne ve temsiline dayanmadan vurucu öncü güçlerin eylemiyle başarıya ulaşabileceğini savunanlar vardı. Mustafa Kemal, demokratik ve milli egemenlik ilkesini ön plana çıkardı. "Biz yürütelim, boyun kırmaktan müteessir olmayan millet arkamızdan gelsin" önerisine, "Milletin itimadını istinat edebileceği bir kuvvet vücuda getirmek lazımdır. O da Vilayat-ı Şarkıye Kongresi, Sivas Umumi Kongresi'dir" cevabını verdi.

Bu tercih, asker-sivil ilişkilerine de yansıyacaktı. Padişahın tanrısal iradeye dayanarak ulusal hareketi lanetlemesine, ordudan ayrılmış olup resmi bir sıfatı kalmayan Mustafa Kemal, ulusal iradeye dayanarak karşı çıktı. Mülki amirleri olduğu kadar komutanları da "millet adına konuşarak" buyruğu altına aldı. Amasya kararları ile bunları yorumlayan 7 Temmuz 1919 tarihli "umumi tebligat"ta ordunun milli iradeye tabi ve onun yardımcısı olması ilkesini pekiştirdi. Erzurum ve Sivas kongrelerinde bu iradenin organlaşmasına öncülük etti. Bu dönemde askeri ve sivil yönetim birbirine karıştırılmadı; en önemli vilayetlere bile askeri vali atanmadı. Ordu tarafından görevlendirilenlerin yerlerine de kısmen halkın seçtiği, kısmen de uygun gördüğü valiler getirildi. TBMM'den sonra Anadolu'nun mülki yönetimi İstanbul'dan tamamen koptu ve TBMM'den yetki alan yöneticilere geçti.²¹¹

Özetle, ulusal önderlik sihirli kelime olan temsil ve ulusal egemenlik kavramlarına dayanarak, devrimci süreci demokrasi temeline oturttu. Padişahıtan alınmış olan olağanüstü yetkilerin yerine ulustan alınanları geçirdi. Mücadeleyi kişisel değil, kitlesel bir tabana yerleştirdi. Kitlelere dayanma durumu, ulusal harekete demokratik nitelik kazandırdı. Bu, hukuki anlamıyla ulusal egemenlik ilkesinin yaşama geçmesi demektir. Böylece Mustafa Kemal, mücadelenin başlarında ileri devleti de çerçevesini çizmiş bulunuyordu. Bu devlet, ulusal egemenliğe dayalı, bağımsız bir devlet olacaktı. Böylece devrimci sürecin odak noktası, demokrasi ve istiklal kavramlarının kesiştiği yer oluyordu.

²¹¹ TANÖR, a. g. e., s.171.

Bir yabancı yazarın saptadığı gibi, "Türklerin haklarını savunmak için, 1918 sonlarına doğru Anadolu 'da ve Doğu Trakya 'da yerel gruplar ortaya çıkmıştı. Tutuşturulmuş ateş oradaydı. Birilerinin kıvılcımına gerek duyuyordu".

Ulusal (Kemalist) önderlik ve Mustafa Kemal, bir "kıvılcım çakma"nın da çok ilerisinde bir misyonu yerine getirdiler. Çizdikleri hedef ve programlarla, uyguladıkları strateji ve taktiklerle, örgütieme becerileriyle, yerel ve ulusal seçkinlerin ya da önderlerin tarihseî ittifakını gerçekleştirdiler.²¹²

3. Mustafa Kemal'in Milli Mücadelede Ordu ve Milleti Psikolojik Olarak Savaşa Hazırlaması

Milli Mücadele, teknik bakımdan daha çağdaş silahlara sahip bir düşman ordusuna karşı yapılmıştır. Düşmana karşı durabilmenin, Anadolu'yu savunmanın ancak kurtuluşu amaç edinmiş, bu yolda ölümü göze alabilecek olan insanlarla mümkün olabileceğini düşünen Mustafa Kemal Paşa, ilk önce Türk milletinde var olan mücadele ruhunu yeniden uyandırmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşanın Milli Mücadele boyunca yaptığı konuşmalarının metni incelediğinde en umutsuz anlarda bile milleti, işgal kuvvetlerini yurttan atabileceğine inandıracak kelimeleri sık sık kullandığı görülür.

Mustafa Kemal Paşa, Türk milletine dini, milli ve zamanın bütün fikri gelişmelerinin önüne geçecek bir ideal vermiştir. Bu da "Vatanın kurtarılması"dır. Milletin ruhunda bulunan kararsızlığı, ümitsizliği ve ezikliği silmeye çalışarak fertleri genel bir inanç etrafında birleştirmiştir. O, yıllarca ezilmiş, horlanmış ve aşağılanmış Türk milletinin yeniden benliğini bulması için çalışmıştır.

Samsun'a hareket ederken Mustafa Kemal Paşanın kafasında yerleşmiş tek bir karar vardır. Bu karar da ulusal egemenliğe dayalı, kayıtsız şartsız, bağımsız bir Türk Devleti kurmaktır. Nutuk'ta açıkça "İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğüm ve

²¹² SMİTH, M.L. ,Anadolu Üzerindeki Göz, (Çev. H.İnai), Hürriyet Yay., İstanbul, 1978,s.118.

Anadolu topraklarına ayak basar basmaz Samsun'da uygulamaya başladığım karar bu olmuştur." der.²¹³

Ona göre, yabancı bir devletin korumasını ve efendiliğini kabul etmek, insanlıktan çıkmaktır. Bu derece alçaimadıkça kimse başına bir yabancının efendi olarak geçmesini isteyemez. Mustafa Kemal'e göre "Türk'ün saygınlığı, ruh yüceliği ve yetenekleri çok yüksek, çok büyüktür. Böyle bir ulus esir yaşamaktansa yok olmayı üstün sayar." Mustafa Kemal Paşadaki milletin bağımsızlığına düşkün olduğu, bunun için ölmeyi göze alacağı fikri, çeşitli cephelerde birlikte savaştığı ve tanıdığı Türk askerinden kaynaklanmaktadır. Amasya'da kendisine tezahürat yapan halk için yanında bulunan bir gazeteciye bu düşüncesini şu sözlerle açıklamıştır; "Bak birader, böyle bir milletten nasıl ayrılırsın? Bu palas pareler içinde perişan gördüğün bu insanlar yok mu, onlarda öyle bir yürek, öyle bir cevher var ki Çanakkale'yi kurtaran bunlardır. Kafkasya'da, Galiçya'da, şurada burada aslan gibi çarpışan, mahrumiyete aldırmayan bunlardır."²¹⁴

Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak halkı ve orduyu Milli Mücadele'ye hazırlamak için çalışmıştır. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortada ordu namına bir şey kalmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) altı cephede dört yıl savaşan Türk milleti, bu savaşlarda iki milyondan fazla askerini ve maddi olanaklarını yitirmiş, yorgun, perişan bir haldedir. İtilaf devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) 5'inci maddesine göre Osmanlı Hükümeti, "Sınırların korunması, iç asayişin sağlanması için gerekli askeri kuvvetlerden fazlasını derhal terhis etmeyi ve silah altında kalacak kuvvetin miktar ve durumunu İtilaf hükümetleriyle görüşerek tespit etmeyi" kabul etmiştir. Buna göre yapılan çalışmalar sonunda Türk ordusunun barış kuruluşu, 9 kolordu ve 20 tümen olarak kararlaştırılmış, bu kuvvetlerin konuş durumu, iç asayişin sağlanması ve sınırların gözetimi dikkate alınarak saptanmıştır.²¹⁵

İlk bakışta 20 tümen oldukça büyük bir kuvvet gibi görülebilir ama tümenlerin mevcutları çok düşük tutulmuştur. Bir tümende 1500'ü tüfekli piyade olmak üzere toplam 2000 er bulunabilecekti. Kolordu bağlı birlikleri de dahil olmak üzere Türk Kara

²¹³ ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk, Haz. Zeynep Korkmaz, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1980, s.9. Sabahattin Selek; Anadolu İhtilali, İstanbul, 1986, s.234.

²¹⁴ SELEK, Sabahattin Anadolu İhtilali, İstanbul, 1986, s.234.

²¹⁵ Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Dönemi, C.IV, K.1, Ankara, 1985, s.85.

Kuvvetlerinin genei mevcudu 61.200 er olacaktı. Bundan başka silah altında 9000 jandarma, 5800 kurum eri bulundurulabilecekti. İtilaf devletleri esas itibarıyla bu sayılar üzerinde ısrar ediyor, bunların tümenlere dağılımı üzerinde fazla durmuyordu. Bu durumdan yararlanılmış ve ileride artırma umuduyia düşük mevcutlu çok sayıda tümen kurulmuştur. Bu suretle daha çok sayıda subayı hizmette tutma imkanı elde edilmiştir.

1919 yılının ilk dört ayı bu esasa göre kuruluş ve konuş çalışmalarıyla geçmiştir. Eriler terhis edilmiş, kadro fazlası silah ve cephanenin bir kısmı İtilaf devletlerine teslim edilmiştir.

Uzun süre savaşmış Türk ordusunun morali de çok bozuktur. Ordunun Birinci Dünya Savaşı sırasında vatanına ve milletine yapmış olduğu hizmetler, göstermiş olduğu kahramanlıklar unutulmuş gibidir. Sosyal ve ekonomik bozukluklar da orduyu olumsuz yönde etkilemiş ve firarların artmasına neden olmuştur. Firar ve hastalık yüzünden tümenlerin mevcudu 2000'in de altına düşmüştür.

Bu konuda en olumsuz etki İstanbul Hükümetinden gelmiştir. Yurdun çeşitli yörelerine gönderilen "Heyeti Nasiha"ların, İtilaf devletlerine karşı direniş yapılmamasını, sükunette boyun eğmekten başka çıkar yol olmadığı görüşünü savunmaları ordu mensuplarının direnme güçlerini kırmıştır.

Subayların büyük çoğunluğu ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında çaresizlik içinde İstanbul'da toplanırken çok azı Batı Anadolu'da Yunan istilasına karşı direnişi örgütlemek için kişisel faaliyetlerde bulunma yolunu seçmiştir.

Türk Deniz Kuvvetlerinin hemen hemen tamamı İtilaf devletlerinin kontrolü altındadır. Sadece birkaç teknenin Karadeniz, Marmara ve Ege'de karakol görevi yapmasına müsaade edilerek, donanmanın işe yarayabilecek zırhlılarından Turgut Reis ve Hamidiye Haliç'e çekilmiş, Yavuz, İzmit'e götürülerek bir İngiliz destroyeri başında nöbetçi bırakılmıştır. Aydın Reis ve Preveze adlı gambotların savaşacak gücü olmadığından Trabzon ve Sinop'ta demirlemesine izin verilmiştir. Donanma

Cemiyetinin de kapatılmış olması, donanmanın Kurtuluş Savaşı'nda etkili bir rol oynayamayacağını açıkça göstermektedir.²¹⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndan çok kısa bir süre önce (1911'de) kurumuş ve harp içinde gelişmiş olan Türk Hava Kuvvetleri, Ateşkes Antlaşması imzalandığında 86 uçağa sahiptir. Filistin ile Suriye'den çekilebilen hava birlikleri Konya'da; Irak Cephesi'nden çekilenler Elazığ'da; Trakya ve Marmara bölgesindekiler de İstanbul Yeşilköy'de toplanmıştır.²¹⁷ Uçakların çoğu arızalı ve uçamaz durumdadır, uçabilenler de itilaf Devletlerinin kontrolünde olduğundan herhangi bir faaliyette bulunamamaktadır.

Elde kullanılmaya hazır askeri güç olmamakla beraber askeri, ekonomik ve sosyal güçlerin potansiyel değerleri mevcuttur. Potansiyel değerlerin hazırlanmasını ve gelişmesini sağlayacak uygun bir milli politikanın, aynı zamanda milli hedeflerin ve kesin hareket tarzlarının tespit edilmesi gerekmektedir.²¹⁸

İşte Mustafa Kemal, bu işi üstlenerek milli hedefi ve hareket tarzlarını tespit etmiş ve bunu Türk halkına kabul ettirmiştir. Milli hedef "Kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk devleti kurmaktır." Bu milli hedefe ulaşmak iki aşamalı olacaktır. İlk önce işgal kuvvetlerinin yurttan atılması gerekmektedir ve bunu gerçekleştirecek asıl güç ise "Askeri güç"tür. Bu amaçla Milli Mücadele'de bütün kaynaklar askeri gücü kuvvetlendirmek için harcanmıştır. İkinci aşamada ise, düşman işgalinden kurtulacak olan topraklar üzerinde yeni bir devleti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmak hedef alınmıştır. Her iki hedefin başarıya ulaşması tek bir güce millete bağlı olduğundan milli hedeflere ulaşmak için milli egemenliğin ve ordu-millet iş birliğinin sağlanması kaçınılmaz bir hal almıştır.

Türk İstiklal Savaşı'nda ordu-millet iş birliği, Mustafa Kemal Paşanın 9.ncu Ordu Kıtaaı Müfettişi olarak Samsun'a ayak basmasıyla (19 Mayıs 1919) başlar ve Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara'da

²¹⁶ KASALAK, Kadir, "Mondros Mütarekesi Öncesi Osmanlı Devleti'nin Durumu (1918 Yılı)", Askeri Tarih Bülteni, Şubat, 1998, Sayı: 44, s.69.

²¹⁷ AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat, Atatürk ve Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle, Enkur. Basımevi, Ankara, 1988, s.151.

²¹⁸ İLHAN, Suat, Harp Yönetimi ve Atatürk, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 1987, s.16.

açılması aşamalarından geçerek, Sakarya Muharebesi'nden önceki günlerde kabul edilen Başkomutanlık Kanunu ile doruğa ulaşır.

Ateşkes Anlaşması'nın uygulanış şeklinin Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik olduğunu gören Anadolu halkı, kendi bölgelerini kurtarmak amacıyla çeşitli dernekler kurmuşlar ve gönüllü halktan Kuvayı Milliye birlikleri oluşturmuşlardır.²¹⁹

Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan emrine verilen "3 ncü, 15 nci, 20 nci kolordular" ve komşu "2 nci Ordu Müfettişliği ve 13 ncü Kolordu" birlikleriyle irtibat sağlarken diğer taraftan da bu dernekler ve birliklerle temasa geçerek ordu-millet iş birliğini sağlamaya çalışmıştır. İsmet İnönü, Anadolu'da işgal kuvvetlerine karşı başlayan direnişleri bir elde toplayarak halkı mücadeleye sevk etmenin güçlüğünü hatıralarında şöyle anlatır;

"Bizi güç durumlara sokan husus muntazam bir ordu kurabilmek için halkla ordu arasındaki ruhi rabıta; (bağlantıyı) teşhiz edemeyişimizdir. Memleket on beş senedir harp musibetleri (felaketleri, sıkıntıları) içinde çok yorulmuş ve çok bezmiş. Cihan Harbi'nde askeri hareketler sebebiyle uzun yılların türlü suistimali halk üzerinde tedavisi mümkün olmayan yaralar açmış. Düşmana karşı memleketi savunmak istiyoruz. Bunun için halk varını yoğunu vermeye hazır. Fakat menzül hatlarından, harbin zaruri tedbirlerinden hiçbirini istemiyor. Bir ordu her şeyden evvel memleket halkının o orduyu istemesiyle kurulur. İşin esası budur. Halbuki öyle bir rabıta kalmamış, Kuvayı Milliye devam ederken de, askeri hareket devri başladıktan sonra da bu rabıta; kurabilmek için çok uğraşmışızdır."²²⁰

Mustafa Kemal, halkı Milli Mücadele'ye çekebilmek için bir taraftan Anadolu'nun her tarafında mitingler düzenleterek "milli heyecanı", "milli birliği" sağlamaya çalışırken diğer taraftan vatansever duygularla meydana getirilmiş olan milli cemiyetleri bir tek teşkilat içinde birleştirerek Türk milleti adına söz söylemeye yetkili bir teşekkül yaratmaya çalışmıştır.

²¹⁹ COŞKUN, Alev, Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu, İstanbul, 1997, s.s.59.

²²⁰ İNÖNÜ, İsmet, Hatıralar, C.I, Ankara, 1985, s.226.

Amasya Genelgesi (21-22 Haziran 1919), Erzurum Kongresi (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ve Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) ulusun sivil ve asker tüm gücünün toplanmasını sağlayan birer adımdır.²²¹ Kongreler sonunda oluşturulan Heyeti Temsiliyenin başkanlığına Mustafa Kemal Paşanın getirilmesi, Milli Mücadele boyunca ordu-millet iş birliğinin en iyi şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Bu amaçla Mustafa Kemal başkanlığında düzenlenen "Heyeti Temsiliyenin Milli Mücadele Planı" 9 Ocak 1920'de kolordulara gönderilmiştir.²²² Genelge incelendiğinde, kolorduların görev bölgeleri ve komuta kademesinin belirtildiği görülür. Böylece milli ordu teşkilatının ilk çekirdeği ortaya çıkarılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa daha sonra ise ordu ve bazı sivil kuruluşlara Ordu Teşkilatı Planı ismiyle gönderdiği genelgede; ordu kıtalarının milli kuvvetleri kendi emrine alıp, hareketi yönetip uygulamasının sevk ve idarede başarılı olunmak için gerekli olduğunu açıklanmıştır. Yine bu genelgede Kuvayı Milliyenin askeri birlikler içinde nasıl teşkilatlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin her bucak merkezi bir bölük, her ilçe merkezi (il veya liwa merkezleri dahil) bir tabur teşkil edecektir. Ayrıca, cami ve öğretmenleri olan her köy ve mahallenin birer piyade takımı oluşturması, bunlara köy öğretmenleri ile imam ve müezzinlerin komutanlık yapması istenmektedir.

Böylece ülkenin savunması yurdun en uca köşelerini içine alacak şekilde bir askeri teşkilatlanmayla bireye kadar inmiş, her bölgedeki milli kuvvetler bölgelerindeki komutanlar ve diğer subayların emir ve komutası altında faaliyette bulunmak zorunda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşanın düşüncesi Samsun'a çıkmasından itibaren yerine getirmek istediği güç birliğini sağlamak ve bunu bir siyasi otoriteye bağlamak olduğuna göre bu genelge ile kurtuluş mücadelesi tek bir kişiye veya herhangi bir gruba dayandırmamıştır. Güç birliğini oluşturmada milli birlik ve beraberliğin önemini Mustafa Kemal Paşa, 27 Ocak 1923'te İzmir Hükümet Konağı'nda yaptığı konuşmasında şöyle açıklamaktadır;

"Bir milletin muvaffakiyeti demek, mutlaka milli gücün bir istikamette toplanmasıyla, teşekkül etmesiyle mümkündür. Binaenaleyh, bilelim ki elde ettiğimiz

²²¹ GÖZE, Ayfer, İnkılap Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri, İstanbul, 1985, s.25-26.

²²² Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Gnkur. ATASE Bşk.lığı: Yayını, C.ii, K.2, Ankara, 1965, s.137-143.

başarı, milletin gücünü birleştirmesinden, iş birliği yapmasından ileri gelmiştir. Eğer aynı başarıyı ve zaferi gelecekte de elde etmek istiyorsak aynı esasa istinat edelim ve aynı suretle yürüyelim."²²³

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin kazanılmasında milletin önemini ve ordusuyla iş birliğini şu sözleriyle belirtmektedir;

"Asıl olan iç cephe'dir. Bu cephe bütün memleketin, bütün milletin vücuda getirdiği cephe'dir. Zahiri cephe, doğrudan doğruya ordunun düşman karşısındaki silahlı cephesidir. Bu cephe sarsılabilir, değişebilir, yenilenebilir. Fakat bu hal hiçbir vakit bir memleketi mahvedemez. Mühim olan, memleketi temelinden yıkan, milleti esir ettiren iç cephenin düşmesidir."²²⁴

Mustafa Kemal, Milli Mücadele'de ilk önce iç cepheye önem vererek milli birlik ve beraberliği ortak milli iradeyle sağlamıştır.²²⁵

Türk halkının milli isteğinin hukuksal dayanağı ise tam olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla ortaya konulmuştur. TBMM çok zor şartlar altında fakat demokratik olarak yapılan bir seçim sonucunda meydana getirilmiştir. Halkın sosyal yapısını göz önünde bulundurduğumuzda ilk mecliste hemen her kesimden üyenin mevcut olduğunu görürüz. Üyelerin meslek gruplarına göre dağılımı; millet-ordu iş birliğini yansıtmaları bakımından önem taşır. Örneğin ilk mecliste bürokrat 41, serbest meslek mensubu 46, tarım, ticaret kesiminden 31, din adamı 17 ve asker kökenli 51 üye bulunmaktaydı. Meslek gurupları bakımından çeşitlilik arz eden meclis tek bir program etrafında toplanmıştır ki, o da memleketi işgal edenlere karşı savaşıydı. TBMM milletin tek ve gerçek temsilcisi olarak, millet adına egemenlik hakkını kullanmaya başlamış ve Milli Mücadele'nin en zor günlerinde bile tüm sivil ve askeri kararlar mecliste alınmıştır. Askeri kararların bile mecliste alınmasına büyük özen gösteren Mustafa Kemal Paşa, milli iradeye daima saygılı olmuş, devlet ve milletin geleceğine

²²³ Atatürk'ün Söylerv ve Demeçleri, C.1, s. 75-81.

²²⁴ ATATÜRK M. Kemal, Nutuk, s.433.

²²⁵ KILI, Suna, Atatürk Devrimi, Ankara, 1983, s.126-146.

milli iradenin etken ve hakim olduğunu, ordunun bu milli iradenin emrinde ve hizmetinde bulunduğunu çeşitli vesilelerle Mecliste vurgulamıştır.²²⁶

Fakat Mustafa Kemal Paşa, başarısızlıkla sonuçlanan Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri'nden sonra ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi sebebiyle ordunun maddi ve manevi gücünü artırmak ve en yüksek seviyeye ulaştırmak için üç ay müddetle Meclisin sahip olduğu yetkinin kendisine verilmesini istemek zorunda kalmıştır. 5 Ağustos 1921'de çıkarılan bir kanunla Meclis yetkilerini başkomutan sıfatıyla geçici olarak Mustafa Kemal'e devretmiştir. Başkomutanlık yetkisini almasının nedenini Nutuk'ta şöyle ifade etmektedir:

"Durum, Meclisin değerlendirdiği ve belirttiği gibi olağanüstü olduğuna göre, benim de alacağım kararların ve yapacağım işlerin olağanüstü olması gerekeceğine şüphe yoktu. Düşünce ve kararlarımı çabuk ve sert bir şekilde yürütmek ve uygulamak zarureti vardı. Hükümetten ve Meclisten izin istemekle doğacak gecikmelere durum elverişli olmayabilirdi. Bütün memleketi ve memleketin bütün kaynaklarını ilgilendiren emir ve tebliğlerim için, her işin ilgili bakanından ve Bakanlar Kurulundan olur ve izin almak, benim yapacağım başkomutanlıktan beklenen yararları sağlayamazdı. Onun için kayıtsız ve şartsız emir verebilmeliydim. Bunun için de Büyük Millet Meclisinin yetkisi benim kişiliğimde belirmeliydi. Bunu, başarı için zaruri görüyordum."²²⁷

Başkomutan seçilen Mustafa Kemal Paşa, millete ve orduya yayımladığı beyanname ile maneviyatı yükseltmiştir. Beyannamede, "Yunan ordusu yıpratıldı. Ordumuz asıl cevherinden bir şey kaybetmeyerek bugünkü durumu aldı. Düşman kaynaklarından uzaklaştığı haide karşımızdadır. Bu vazifeyi veren meclisin, milletin kesin iradesi, hareketimin mihrakını teşkil edecektir. Bu irade ile düşmanı ana yurdun haremi ismetinde boğarak kurtuluşa ve istiklaale kavuşacağız, bunun için de gereken her şey yapılacaktır. Tevfik Allah'tandır." demiştir.²²⁸

Mustafa Kemal Paşa, başkomutanlığı fiili olarak üzerine aldıktan sonra ordunun insan, taşıt, araç ve gereç bakımından kuvvetinin artırılması, yiyecek ve giyeceğin

²²⁶ ÖZBUDUN, Ergun, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Hukuki Niteliği", Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi (AAMD), C.1, Mart 1985, Sayı 2, s.475-505.

²²⁷ ATATÜRK, M. Kemal, Nutuk, s.415.

²²⁸ BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1973, s.223.

sağlanması için tedbirler almaya başlamıştır. Bu maksatla 7-8 Ağustos 1921'de "Tekalifi Milliye" emri adı altında on emir çıkarılmıştır. Bu emrin maddelerini incelediğimizde Türk milletinin vatan savunmasında can vermenin yanı sıra maddi olarak da üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirdiğini söyleyebiliriz.²²⁹ Ayrıca bu emir bir savaşın kazanılması için ne derece ufak şeylerin bile göz önünde tutulması gerektiğini bize gösteren bir belgedir. Örneğin, her ailenin birer kat çamaşır, birer çorap ve çarık vermesi, taşıt sahiplerinin ayda bir defa olmak üzere yüz kilometrelik mesafeye parasız askeri nakliyat yapması, halkın elinde bulunan silâh ve cephanenin teslim edilmesi gibi.

Mustafa Kemal Paşa Tekalifi Milliye emirleri ile teori ve uygulaması gerçekleştirilen "topyekun harbi" ilk defa Milli Mücadele'de gerçekleştirmiş oluyordu. Çünkü ona göre harp ve muharebe demek "İki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün mevcudiyetleri ile ve bütün mamelekleriyle, bütün maddiyat ve maneviyatlarıyla yek diğeriyle karşı karşıya gelmesi ve birbiriyle vuruşması demektir. Bunun içindir ki bütün Türk milletini, cepheye bulunan ordu kadar duygu, düşünce ve hareket bakımından savaşa ilgilendirmeliydi. Millet efradı, yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyünde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan muharip gibi kendini görevli sayarak bütün varlığını yalnız mücadeleye verecektir. Bütün maddi ve manevi varlığını, vatan savunmasına vermekte ağır davranan ve titizlik göstermeyen milletler, savaş ve muharebeyi gerçekten göze almış ve inanmış sayılmazlar."²³⁰

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin başından sonuna kadar bir taraftan ordunun ihtiyaçlarını temin etmek için uğraşırken diğer taraftan ordu içinde bizzat muharebeye katılmış ve savaşı yönetmiştir. Ayrıca zaman zaman ordu ile ilgili yapılan çalışmaları meclise açıklamak zorunda kalmış ve meclisin bu konuda oluşturduğu komisyonlara başkanlık yapmıştır. Özellikle Sakarya Muharebesinden sonra aylar geçtiği halde, ordunun mevcut ihtiyaçlarının tamamlanamaması yüzünden taarruzun geciktirilmesi, Mecliste ordu aleyhine bir hareket yaratmış, ordunun taarruz kabiliyeti olmadığından, bağımsızlığın siyasi tedbirlerle sağlanması yönünde çalışmalar yapılması görüşü ağır basmaya başlamıştır. Bu görüşler karşısında Mustafa Kemal, Meclisten ordunun duygu ve düşünceleri üzerinde ümitsizlik yaratacak açık tartışmalardan

²²⁹ KAYIRAN, Mehmet; "Tekalifi Milliye Emirleri", AAMD, C.V, Temmuz 1989, Sayı 15, s.642-665.

²³⁰ ATATÜRK, a.g.e., s.420.

vazgeçilmesini rica etmiş ve bütün milletin o gün için tek görevinin topraklarımız üzerinde bulunan düşmanı süngüyle kovmak olduğunu belirterek, bu sağlanamadığı takdirde diplomasi alanında ümide kapılmanın doğru olmayacağını söylemiştir.²³¹ Ordunun varlık ve kuvvetini paraya göre ayarlama görüşünde olanlara, "para vardır veya yoktur; ister olsun ister olmasın ordu vardır ve olacaktır" demiştir. Teklifi Milliye emirleri nedeniyle "başkomutan millete angarya yaptırıyor" diyenlere ise ihtiyaç ve tehlikenin her şeyi meşru göstereceğini, ordunun ihtiyaçları, millete angarya yaptırmayı gerektiriyorsa, bunun yapılacağını ve en doğru kanunun bu olduğunu söylemiştir.²³²

Mustafa Kemal'in, Mecliste olumsuz ve karamsar rol oynayanlara karşı sert çıkmasındaki gerçek, Türkiye'nin düşünen kafalarını yepyeni bir imanla donatmak, bütün millete manevi bir güç vermektir. Milleti temsil eden Meclisin milli isteği ortaya koymakta ve bunun gereklerini inanarak uygulamakta göstereceği kararlılık, düşmana iç cephenin sağlamlığını, güçlülüğünü gösterir ki bu da zaferin kazanılması için gerekli olan dayanışma ve birliğin varlığını belirtir.²³³

Mustafa Kemal, Nutuk'ta belirttiği savaş vasıtalarından ikisini de Kurtuluş Savaşı'nda sağlamıştır. "Birincisi, milletin varlığı ve istiklali için gönlünde, vicdanında belirilmiş, gelişmiş olan istek ve emellerin sağlam temellere dayanması; ikincisi ise milleti temsil eden meclisin milli isteği ortaya koymakta ve bunu gereklerini inanarak uygulamakta göstereceği kararlılık ki bunlar sağlandıktan sonra yapılacak tek bir şey kalıyordu. O da milletin silahlı evlatlarından ibaret olan ve düşman karşısında toplanmış bulunan ordumuzu taarruz gücüne erdirmektir."

İlk aşamada düşmanların beklediği bitkinlik, ümitsizlik ve teslimiyet ruhu yerine Türk milletinde direnme ruhu yaratan Mustafa Kemal Paşa, ikinci aşamada da kesin sonuçlu bir taarruza geçerek düşmanı Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar hattında yerleştiği mevzilerden atmak ve yok etmek amacına yönelik olarak ordunun silah, araç ve gereç eksikliklerinin giderilmesi yönünde faaliyetlere başlamıştır. Bunun için Teklifi Milliye emirlerinin uygulanmasına özen gösterilirken dış ülkelerden (Rusya,

²³¹ ATATÜRK, a.g.e., s.442.

²³² ATATÜRK, a.g.e., s.446.

²³³ ATATÜRK, a.g.e., s.433.

Fransa ve İtalya) maddi destek sağlama çabalarına girişilmiştir. Türk ordusunun Yunan ordusu seviyesine getirilmesi için elindeki mevcudun 100.000 tüfeğe, 1020 hafif makineli tüfeğe, 315 ağır makineli tüfeğe ve 352 topa çıkarılması gerekmektedir.

Ordunun silah noksanları çeşitli yollardan tedarik edilmiştir. Doğuda 15 nci Kolordunun Ermenilere karşı yaptığı savaşın sona ermesiyle bu cephedeki silah ve cephane Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır. Yine aynı şekilde Fransızlarla anlaşma yapılırca Güney Cephesi'ndeki silah ve kuvvetler de yine Batı Cephesi'ne gönderilmiştir. Rusya'dan ve Avrupa devletlerinden satın alma veya hibe yolu ile önemli sayıda silah alınmıştır. İstanbul'da bulunan ve çoğu İtilaf Devletlerinin kontrolü altında olan silah depolarından kaçırılan silahlarla, Anadolu'da yeniden kurulan silah yapım evleri ile ordunun silah ihtiyacı karşılanmıştır.

Ordunun silah ve cephane bakımından takviyesi yapılırken, bu silahları kullanacak olan askerin eğitiminin ve moralinin yüksek tutulması yönünde de faaliyetlerde bulunulmuştur. Çünkü, harpte orduya zaferi temin edecek en büyük kuvvet, silahın yanında manevi kuvvettir.

Orduyu savaşa hazırlayan ve onda savaşma isteği uyandıranlar, komuta kademesi yani subaylardır. Bu nedenle, subaylar arasında görülecek bir moral bozukluğu veya bozgun alametleri ordudaki askere de sirayet edeceğinden Milli Mücadele'de subayların seçimi esnasında büyük bir dikkat gösterilmiştir. Subay ihtiyacının çok olduğu bir dönemde, Anadolu'da vazife almak isteyen her subay orduya kabul edilmeyerek, yalnız orduya yararlı olabilecek, kararlı, cesur, fedakar özelliktekilere görev verilmiştir. Hatta İstanbul'daki gizli gruplar vasıtasıyla, Anadolu hareketinde faydalı olabilecek bazı subaylar bizzat Anadolu'ya çağırılmış ve bu subaylar bu grupların vasıtasıyla İstanbul'dan gizlice kaçırılmıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya geçecek olan subaylara yol parası verildiği gibi ailelerine de yardım yapılmıştır.²³⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi, yayımladığı çeşitli yazılar ve beyannameler ile Milli Mücadele boyunca meclisin ordunun yanında olduğunu Türk halkına göstermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin, orduya moral vermek için Sakarya Muharebesi'nin en

²³⁴ ATASE Arşivi; K. 653, D. 1, F.13

şiddetli anında ve savaşın seyrinin kötüye gittiği hatta savaşın Ankara'ya kadar ulaşması olasılığının Mustafa Kemal Paşa tarafından meclise bildirilmesine rağmen gönderdiği "ordunun zafer kazanacağına dair" inançlarını yansıtan yazısı psikolojik harbin en güzel örneğini teşkil eder.²³⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Adnan imzası ile Başkomutan Mustafa Kemal Paşaya gönderilen yazının Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşanın emriyle bütün ordu mensuplarına duyurulması sağlanmıştır. Yazının içeriği şöyledir;

"Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkomutan Paşa Hazretlerine;

Bugünkü toplantıda Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu oy birliği ile aşağıdaki maddelerin yüksek kişiliğinize ulaştırılmasını karar altına almıştır;

1. Yüksek Meclis, erat, subaylar ve komuta heyeti hakkında her zamandan çok memnurluk ve güven ile duyulanmıştır.

2. Meclisin, Allah'ın lütfuna, peygamberimizin büyüklüğüne dayanarak savaşmakta bulunan ordunun mutiaka başarı kazanacağından kuşkusu yoktur.

3. Meclisin, adına hareket ettiği ulus adına, ordunun erinden en büyük komutanına kadar hepsine selam.

4. İyi dileklerini sunar ve bildirir, Genel Kurulun yürekten duygularını açıklamakla kıvanç duyduğumu arz eyierim efendim."²³⁶

Birliklerde, askeri savaşın gerekliliğine inandırmak, onda mücadele azmi oluşturmak amacıyla birlik personelinin katkılarıyla oluşturulan tiyatro grupları ile vatan, millet, istiklal gibi düşünceleri içeren temsiller verilmiştir. Bu maksatla birliklere her cuma günü askere müsamere tertip etmeleri emredilmiştir.²³⁷ Sinemanın yaygın olmadığı bir dönemde, görseî yönden kişileri etkilemenin bir yönü olarak kabul edebileceğimiz tiyatroların mücadelede yaygın olarak kullanılması çok ilginçtir. Yapılan

²³⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Yıl: 31 Ağustos 1981, Sayı: 80, Belge No:1762.

²³⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Yıl: 31 Ağustos 1981, Sayı: 80, Belge No:243.

²³⁷ ATASE Arşivi; K. 478, D. 15,

bu çalışmalarla, düşmana karşı başlatılan mücadelenin önemi ve kutsallığının askere anlatılması sağlanmıştır. Asker, harbin kendi maddi ve manevi menfaatini çok yakından alakadar ettiğini kavrayarak harbin zaferle bitirilmesi lazım geldiğini anlamıştır. Bu inançla savaşın en müşkül zamanlarında bile düşmanın yaptığı sinsi propagandalara kanmayarak, harbin dehşet ve şiddeti arttıkça değişmeyen inancı, güveni ve sebatkarlığı ile mücadeleye devam etmiştir.

Türk ordusunun Yunan kuvvetlerine karşı üstün tarafı, her türlü hesap ve tahminlerin dışında mütalaa edebileceğimiz bu moral gücü, azim ve iradesidir. Çünkü Mustafa Kemal'e göre savaş; savaşan taraflar arasında, madde ile moralden oluşan değerlerin çarpışmasıdır. Bu nedenle, yönetilecek insanların kalplerini kazanmak, onlarda görev bilincini oluşturmak, onun Milli Mücadele boyunca önem verdiği hususlardan birini teşkil etmiştir ve bu yönde eğitim verilmesi için çalışmalarda bulunduğu gibi her fırsatta yaptığı konuşmalarda veya yayımlattığı yazı ve beyannamelerde ordu mensuplarını, Türk milletini övücü sözler sarf etmiş, onlara olan güvenini vurgulayarak halkta bir "var olma bilinci" oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşanın Sakarya Muharebesi'nden sonra orduya yayımladığı mesajında bunu açıkça görebiliriz.²³⁸ Mustafa Kemal mesajında ordunun gösterdiği cesaret ve başarıyı takdir ettikten sonra "Bu milletin evlatlarının fedakarlıkları, kahramanlıkları için bir ölçü bulunamaz. Erlerimiz hakkında yeni bir şey anlatmak isterim. Kahraman Türk eri, Anadolu muharebelerinin anlamını kavramış ve yeni bir mefkure ile muharebe etmiştir."²³⁹ diyerek erlerde oluşturulan "var olma bilinci"ni ve vatan kavramını vurgulamıştır.

Bu amaç doğrultusunda, cephe birliklerinin çeşitli sınıflarının birlikte çalışmalarını sağlamayı hedef alan çok iyi planlanmış zincirleme eğitim programları çerçevesinde, gece, gündüz ve hatta zaman zaman günlerce süren tifoikat ve manevralarla ordunun savaş ve moral gücü artırılmıştır.²⁴⁰ Yine askere vatan, millet kavramlarını aşılamak için akşam yoklamalarında ve merasimlerinde "Padişahım çok yaşa!" yerine "Ulu Türkiye çok yaşa!", "Milletim çok yaşa!" dedirtilmiştir.²⁴¹ Mustafa

²³⁸ ATASE Arşivi; K. 46, D. 6, F.14.

²³⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi; Gnkur.ATASE Bşk.lığı Yayını, C.III/6, Ankara, 1971,s.476.

²⁴⁰ TSK Tarihi, TBMM Dönemi; Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, Ankara, 1984, s.279.

²⁴¹ ATASE Arş., K. 1158, D. 44., F.11.

Kemal Paşa, savaş bittikten sonra TBMM kürsüsünden yaptığı bir konuşmada, Milli Mücadele süresince Türk ordusundaki gelişmelerle ilgili çalışmaları dile getirirken eğitim konusundaki etkinliği şöyle özetlemiştir;

"Ordunun, Birinci Dünya Harbi'nin verdiği deneyler ve ortaya çıkardığı sonuçlara göre en iyi biçimde eğitimi için, gerek Birinci Dünya Harbi sırasında gerekse savaştan sonra uzmanlar tarafından yayımlanan en yararlı askeri dergiler ve broşürler getirtilerek Türkçe ye çevrilmiş, bastırılmış, çoğaltılmış ve binlercesi orduya dağıtılmıştır. Bundan başka, çeşitli sınıflar için kurslar açılmak suretiyle ordunun eğitiminin yüksek bir düzeye çıkarılmasına çalışılmıştır ve daima çalışılacaktır."²⁴²

Türk ordusunun Büyük Taarruz'dan önceki eğitiminin seviyesini Mustafa Kemal ile birlikte taarruzdan önce cepheyi teftişe birlikte giden Rus elçisi Aralof anılarında şöyle yazmaktadır: "Altı piyade, üç süvari tümenini ziyaret ettik. Yeni ordunun kuruluşunun yıl dönümü törenlerinde bulunduk. İki ordunun ve iki kolordunun karargahlarını ziyaret ettik. Askeri birliklerden edindiğimiz izlenimler iyi idi. Bu, düzenli, disiplinli, çok iyi organize edilmiş, büyük inisiyatif sahibi, strateji ve taktik konularda yaratıcı anlayışı olan bir ordu idi. Ne var ki ordunun giyim ve kuşamı, özellikle kunduraları pek kötü idi."²⁴³

Sakarya Savaşı'ndan sonra da ordunun giyim kuşam yönünden çok kötü bir durumda olduğunu 1 nci Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa, Batı Cephesi'ne verdiği 19 Ekim 1921 tarihli raporunda bahsetmektedir; "8 nci Tümenin bütün birliklerini teftiş ettim. Askeri elbiseli %5 ere tesadüf edebildim. Köyü kıyafetliler vücutlarını koruyacak bir halde oisalar yine şükredeceğim. Fakat yarıdan fazlasının giyecekleri yırtık, mevsimin şiddetiyle karşı karşıya bırakılmışlar. Kaput %5 oranında olduğu gibi, don, gömlek, pamuklu çorap gibilerinin bol olması lazım gelirken bunlar dahi yar yarıya yoktur. Onda dokuz oranında matara, arka çantası, ekmek torbası, beylik, karavana, ekmek sacı yoktur."²⁴⁴

²⁴² Cumhuriyet'in 50 nci Yıl Dönümünde Türk Silâhı Kuvvetleri, MSB Yayını, Ankara, 1980, s.32.

²⁴³ ARALOF, S.İ., Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatırası, İstanbul, 1967, s.84.

²⁴⁴ Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler, (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923); Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayını, C.VII, Ankara, 1975, s.460.

Tüm bu yokluğa rağmen orduda savaşma azim ve kararlılığı hep en üst seviyede tutulmuş ve bunun için gereken tüm çalışmalar yapılmıştır.

4. Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Döneminde Propaganda Uygulamaları

Atatürk'ün toplumu yönlendirme konusundaki dehası elbette ki onun bilgisi, zekası ve kararlılığının yanında ileriye yönelik son derece sağlıklı değerlendirmeler yapabilme becerisinde yatıyordu. Yaşanan bir çok olayı, önceden planladığı ve bir senaryo gibi ortaya koyduğu şüphesizdi. Bu yönde, Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra Cumhuriyet Döneminde bir çok çarpıcı örneğe rastlayabiliyoruz. Kişilere ve özellikle de topluma mesaj verilecek ortamlarda, Atatürk'ün fırsatları çok iyi değerlendirdiğini ve uygun mesajları hedef kitleye ulaştırdığını görüyoruz. Bu da yaşanan benzer örneklerin tesadüf eseri olmadığını Atatürk tarafından hazırlandığını doğrulamaktadır. Ancak, sürpriz gelişmeler karşısında da zekasıyla çok çabuk ve etkili tepkiler verdiği de vakidir.

Atatürk, gelecekte yapacaklarını anlık düşlerin üzerine inşa etmemiştir. Bir stratejisi ve hesap adamı titizliğiyle, bir taraftan dünyanın akıp gittiği istikameti değerlendirmiş, diğer taraftan asrın bütün felaketlerine maruz kalmış olan Türk ulusunun yetenek, beklenti, ihtiyaç ve direncini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeler Atatürk'ün bilgi birikimi, üstün zeka ve öngörüsüyle Türk ulusunun geleceğini şekillendirecek olan hedef planları oluşturmuştur. Bağımsızlık Savaşı ve devrimler bu planın ana hedefleridir.

Aşağıdaki bu düşünceleri destekler mahiyette yaşanmış örneklerle yer verilmiştir:

Atatürk, Millî Mücadele hareketine başlamak üzere, daha kongrelerin düzenlendiği sıralarda ileride yapacağı devrimleri de kafasında tasarıyordu. O, bu devrimleri önceleri gizli tutmuştu. Mazhar Müfit (Kansu) bunu şöyle nakleder;

"O, hatıra defterime ve günü gününe her olayı not edişime hem memnun olur hem de bazen şaka yapmaktan kendisini alıkoymazdı.

- Hafızalarımız zayıfladığı zaman Mazhar Müfit'in defteri çok işimize yarayacak

derdi. Defteri getirdiğimi görünce, sigarasını birkaç nefes üst üste çektikten sonra;

- Amma bu defterin bu yaprağını kimseye göstermeyeceksin. Sonuna kadar gizli kalacak. Bir ben, bir Süreyya, bir de sen bileceksin, dedi. Şartım bu. Süreyya da ben de;

- Buna emin olabilirsiniz paşam... dedik.

Paşa bundan sonra;

- Öyle ise önce tarih koy!... dedi.

Koydum; 7- 8 Temmuz 1919. Sabaha karşı. Tarihi sayfanın üzerine yazdığımı görünce;

- Pekala... yaz, diyerek devam etti.
- Zaferden sonra hükümet şekli Cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce de bir sorunuz nedeniyle söylemiştim. Bu bir.

İki; Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken yapılacaktır.

Üç; Tesettür (örtünme) kalkacaktır.

Dört; Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir.

Bu anda gayri ihtiyari kalem elimden düştü. Yüzüne baktım. O da benim yüzüme baktı. Bu, gözlerin bir takılıştı birbirine çok şey anlatan konuşuşuydu. Paşa ile zaman zaman senli benli konuşmaktan çekinmezdim.

- Neden durakladın? Deyince;
- Darıma ama paşam, sizin de hayalperest taraflarınız var, dedim.

Gülerek;

- Bunu zaman gösterir. Sen yaz, dedi. Yazmaya devam ettim.
- Beş; Latin harfleri kabul edilecek.
- Paşam yeter... yeter... dedim ve biraz da hayal ile uğraşmaktan

bıkmış bir insan edası ile;

- Cumhuriyet'in ilanını başaralım da gerisi yeter, diyerek defterimi kapadım ve koltuğumun altına sıkıştırdım. İnanmayan bir adam tavrı ile;

- Paşam sabah oldu. Siz oturmaya devam edeceksiniz, hoşça kalın

diyerek yanından ayrıldım. Gerçekten de gün ağarmıştı. Süreyya da benimle beraber odadan çıktı. Fakat burada ve bu anda olayların beni nasıl yanıltıp ve M. Kemal'i doğruladığını daha doğrusu Mustafa Kemal'in beni nasıl bir cümle ile mahcup ettiğini itiraf etmeliyim.

Çankaya'da akşam yemeklerinde birkaç defa;

- Bu Mazhar Müfit yok mu?... Kendisine Erzurum'da tesettür kalkacak, şapka giyilecek, Latin harfleri kabul edilecek dediğim ve bunları not etmesini söylediğim zaman defterini koltuğunun altına almış ve bana hayaiperest olduğumu söylemişti." dedi.²⁴⁵

Atatürk'ün, Hatay'ın Anavatanı katılması sürecinde uyguladığı psikolojik hareket ve politika ise bakınız nasıldı;

Hentüz o dönemlerde kavram olarak ortaya çıkmamışsa da Atatürk, Hatay'ı kaybetmemek için psikolojik hareketi çok başarılı olarak gerçekleştirmiştir. 14-16 Aralık 1936'da Fransa ile Hatay'ın özerklik statüsü talebi görüşülürken, "bölgede planlı bir şekilde sokak gösterileri yapılır, Türklerle Fransız polisi arasında kanlı çatışmalar olur. Bu sırada Fransız istihbarat teşkilatı da boş durmayıp Hoybun vasıtasıyla Kürt ve Ermenileri kışkırtma ve yeni Türk Cumhuriyetini zayıflatma yönündeki psikolojik hareketini sürdürüyordu. Altyapı hazırlandıktan sonra 3 Temmuz 1938 günü imzalanan bir askeri anlaşma ile Sancak'ta ülke bütünlüğünün ve siyasi statünün ortaklaşa korunması, Fransız kuvvetlerine eşit sayıda Türk askerinin (2500 kişilik birlik) Sancağa girmesi ve orada göreve alması kararlaştırıldı.

Fransa'nın Ankara ile anlaşmaya yöneimesinin arkasında Sancak yüzünden çıkacak bir savaşın Atatürk ile Hitler'in anlaşmasına yol açma ihtimali idi. Aiman radyoları ve propaganda mekanizması uzlaşmaya varılncaya kadar Fransa'nın Sancak'taki tutumunu sert bir dille yermişler, Hatay anavatanı katılınca Suriye tarafına geçmişlerdir. Türk kuvvetleri 5 Temmuz 1938'de Hatay'a girdi. Seçimler yapıldı, Millet Meclisi seçildi. 2 Eylül 1938'de toplanan Millet Meclisi "Hatay Devletinin

²⁴⁵ERENDİL, Muzaffer, İğinc Olaylar Ve Anekdotları Atatürk, Ankara, 1983, s.29-30.

kurulduğunu" ilan etti ve bir yıl sonra, 29 Haziran 1939'da Anavatan'a katılma kararını aldı.²⁴⁶

Hatay örneği bize gösteriyor ki, psikolojik hareket, propaganda gibi araçlar bir ülkeye toprak kazandırabilecek ya da kaybettirebilecek kadar önemlidir. Eğer Atatürk'ün Türkiye'si, Hatay'ın kaderini belirleyen süreçte oturup izlemeyi tercih etseydi, hatta Türk basınının önemli bir kesiminin, Türkiye sermayesinin, yabancı telkinleri ile Hatay'ın Türk toprağı olmaması için propaganda yapmasına izin verseydi Hatay bugün Türk toprağı olabilir miydi?

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet dönemindeki devrimlerin uygulanmasındaki hassasiyeti ve bu yönde topluma istediğı mesajı iletme şekli yine son derece dikkat çekicidir;

"Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük dil devrimine giriştiğı yıllarda, O, her gittiğı yerde akademik toplantılar düzenlemekte, öz Türkçe'ye doğru hızla yürümek için her türlü olanaktan yararlanma yollarını aramaktadır. Florya Köşkü'nde böyle bir toplantının yapıldığı bir gecedir. İstanbul Valisi bulunan Muhittin Üstündağ, bilim üstünlüğüne inandığı Osman Ergin'den söz ederek, çok ilginç bir inceleme yapmış olduğunu açıklar. Atatürk çok memnun olarak;

- Çağırılım buraya! der.

Buyruğı üzerine Florya Köşkü'nden hareket eden bir motor, Osman Ergin'i getirmek üzere Büyükaada'ya doğru yola çıkar. Motorun hareketinden önce Muhittin Üstündağ, yolladığı haberde,

- Son hazırladığı 'tarım' konulu makalelerini de getirsin! der.

Cumhurbaşkanı'na Osman Ergin'in gelişi bildirilir, derhal salona alınır. Atatürk'ün

²⁴⁶ÖZÖNDER, M. Cihat, Atatürk'ün Uyguladığı Psikolojik Hareket Tarzı ve Günümüzde Savaş Sosyolojisine Duyulan İhtiyaç, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2003.

gözlerinde neşeli pırıltılar yanıp sönmektedir. Ergin, yanında getirdiği makalesini okumaya başlar. Büyük bir ilgiyle dinleyen Atatürk, takdirini saklamayıp, arada sırada, bir sözcük, bir buluş hakkında bizzat açıklama yaparak Osman Ergin'in yerinde bulduğu düşünceceilerini alkışlar.

Makalenin okunması bittiği zaman, herkes memnundur. Osman Ergin derin bir nefes aldıktan sonra okuduğu makalesini katlayıp cebine koymak üzere dir. Birden bir olay, hiç beklenmedik bir olay... Atatürk'ün kaşları çatılmış, az önceki tatlı sesi, çelik gibi sertleşmiş olarak seslenir;

- Ver bakalım Osman Bey şu makale müsveddelerini!

Makalenin yazılı olduğu kağıtlarını Ergin Atatürk'e uzatır. Atatürk'ün kalın kaşları çatılmış, açık alını kırışıklarla dolmuştur.

-Siz, Bay Osman Ergin, benim bu ülkede bir harf devrimi yaptığımı bilmiyor musunuz?

Bu soru, derin susuşun sırrını çözümlemişti. Gerçekten özlü, büyük bir çalışma ve emeğin sonucu hazırlanmış, birçok bilim adamlarına ve profesöriye nasip olmayan takdirleri kazanmış bulunan bu makalenin en büyük, affedilmez hatası, Arap Harfleri'yle yazılmış olması idi. Olayın bundan sonraki durumunu Osman Ergin Şöyle anlatır;

"Büyük Önder, benim bu ülkede bir harf devrimi yaptığımı bilmiyor musunuz? dediği vakit, beynimden vurulmuşu dönmüştüm. Gözlerim kararmış, kulaklarım uğuldamaya başlamıştı. Davanın tümüyle yitirilmiş olduğunu anlıyor ve buradan nasıl ayrılabilceğimi düşünüyordum. Bu toplantıda bir suçlu idim. Atatürk'ün devrimlerine cephe alan bir suçlu ve bu suçum en yakın dostlarım tarafından bile kabul ediliyordu. O kadar ki, beni savunmaya bile kimse cesaret edemiyordu. Bir zat beni nezaketle dışarı davet etti. Yerimden güçlükle kalkarak yürüdüm. Kapının önünde bulunan güvenlik görevlileri beni gene saygıyla selamladılar, iskeletin yanına geldik. Motora boş bir çuval gibi dönmüştüm. Derin, derin nefes alıyor ve birkaç dakika içinde geçen olayı ka-

famda toplamaya çalışıyordum. Bir ara geldiğimiz görevli yaklaşıarak;

- Gazi Paşa gelecek, onun için biraz bekleyeceğiz dedi. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Bir aralık bir ayak sesi duydum. Başım o yöne dönmüştü. Bana doğru gelen Atatürk'tü. Kısa kollu bir gömlek giymişti ve ağır adımlarla bana doğru geliyordu, motorun yanında durdu ve elini bana uzattı. Sert, fakat tatlı, müşfik bir sesle;

- Osman Bey, sizi biraz kırdım dedi.

Cevap verememiştim. Elimi sıkıyordu, gönlü alıyordu, sözlerini şöyle sürdürdü;

- Böyle yapmaya zorunluydum. Yazınız beni cidden memnun etti, çok çalışmışsınız, çok güzel buluşlarınız var. Yalnız bilmelisiniz ki, ulusumuz için yaptığımız devrimleri, her türü engeli yıkarak yaşatmaya zorunluyuz. Bu devrimin esaslarını uygulamakla yükümlü olan kimseler de bunu böylece bilmelidirler. Bundan dolayı, içerideki olay, daha fazla onlara, orada hazır bulunanlara bir ders olsun diye yapılmıştır. Senin kişiliğine karşı istemeyerek yapılan bu davranışı hoş görmem gerekir!"²⁴⁷

"Atatürk İzmir'in kurtuluşunda halkın coşkun gösterilen arasında kalacağı evin önüne gelip de kapının önüne serilmiş bayrağı görünce durdu. Bu, ipekten kocaman bir Yunan bayrağı idi. Üzerine basılarak geçilecek bir yol halısı gibi serilmişti. Kapıdaki kalabalık haik yalvarıyordu;

- Buyurunuz, geçiniz. Bizim öcümüzü alınız! Yunan kralı, bu evden içeri, bizim bayrağımıza basarak girmişti. Siz lütfedin. Bu karşılıkla o lekeyi silin! Burası sizin şehrinizdir. Bu ev sizin evinizdir. Bu hak sizindir.

Atatürk, o yerde serili bayrağın önünde, bulunduğu noktada kaldı. Çevresindekilere tatlılıkla baktı;

- O geçmişse hata etmiş. Bir ulusun bağımsızlık simgesi olan bayrak çiğnenmez. Ben onun yanlışını tekrar edemem.

Bayrağı yerden kaldırttı, bembeyaz mermerlere basarak içeri girdi."

²⁴⁷ BAYKAL, Adnan Nur, Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları, Sistem Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 90-93.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeci ulusların haksız saldırısına uğrayan Türk ulusunun önderi Atatürk, savaş meydanlarında hiç hak etmeyenler karşısında bile sevgi ve hoşgörü duygusundan ayrılmamıştır. O, Türk ulusunun onurunu yok sayan işgalcilerin yöntemleriyle hareket etmemiş, davranışlarıyla ulusların onurunun kutsallığını ortaya koymuştur.

“30 Ağustos 1922 günü sabahı Başkumandan Mustafa Kemal cephede dolaşırken binlerce insan ve hayvan cesedi karşısında duygulanmış ve şunları söylemişti;

- Bu korkunç manzara bütün insanlığı utandırabilir. Ama bu, meşru bir vatan savunmasının doğal sonucudur. Fakat Türkler başka milletlerin vatanlarına aynı şeyi yapmayacaklardır. Bizi buna zorladılar.

Yerde yatan bir Yunan bayrağını görünce de;

- Bunu yerden kaldırınız, bayrak, bir milletin bağımsızlık sembolüdür. Düşmanın da olsa saygı gerekir, dedi.”

Muzaffer

Kılıç²⁴⁹

Bu İki olay da , Atatürk'ün ulusların onuru hususundaki duyarlılığını yansıtmaları açısından önemlidir.

Türk ulusu, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ardi arkası kesilmeyen savaşlar sonucunda tükenme noktasına gelip yaşlılardan, duliardan, sakatlardan ve yetimlerden ibaret kalmıştı. İçeride ve dışarıda herkesin bitti dediği bu ulus özgürlüğünün söz konusu olduğu Bağımsızlık Savaşı'nda bitkinliğine, tükenmişliğine ve yoksulluğuna bakmaksızın yedi düvelin ateş daigalarına bedenini siper ederek vatanını kurtarmasını bilmiştir. Bu başarısıyla da tüm tutsak uluslara özgürlük sembolü olmuştur.

²⁴⁸ÖNEN, M.Ali, Atatürk'ü Anlamak, İstanbul, 1981, s.106.

²⁴⁹YILDIRIM, Hüseyin, Atatürk'ü Anlamak, Ankara, 1998, s.54.

Özgürlüğün olmadığı yerde ölüm ve yok oluş vardır. Bütün gelişmelerin anası özgürlüktür." diyen Atatürk, sahip olduğu özgürlük duygusunu ulusundan almıştı. Özgürlükleri için ölümü göze alabilen ulusların asla tutsak edilemeyeceğine inandığından, Bağımsızlık Savaşı'nın en kritik anlarında bile zaferin kazanılacağına olan inancını yitirmemiştir. Türk ulusunun sonsuza kadar özgür ve bağımsız yaşayacağını düşünmekteydi.

"Milli Mücadeleden sonraki günlerde Müslüman memleketlerden birinde (Mısır'da) bağımsızlık davası için çalışan liderlerden biri, Mustafa Kemal'i görmeye gelmişti. Kendisine;

- Bizim hareketin de başına geçmek istemez misiniz? diye sordu.

Olabilecek bir şey değildi, ama, insan yoklamalarını pek seven Mustafa Kemal;

- Yarım milyonunuz bu uğurda ötür mü? diye sordu. Adamcağız yüzüne baka kaldı:

- Fakat Paşa Hazretleri yarım milyonun ölmesine ne lüzum var? Başımızda siz olacaksınız ya... dedi.

- Benimle olmaz, beyefendi hazretleri yalnız benimle olmaz. Ne zaman halkınızın yarım milyonu ölmeye karar verirse o vakit gelip beni ararsınız."²⁵⁰

Bu anekdot Atatürk'ün Türk ulusundaki özgürlük tutkusuna olan güvenini yansıtmayı açısından son derece çarpıcıdır.

Atatürk uluslar arası barışın korunmasına büyük önem verir ve komşularımızla dostluk ilişkisi kurulmasına özen gösterirdi. Fakat saldırgan bir tutum içerisinde olan ve topraklarımız üzerinde hak iddia edenlere karşı da onların anlayabilecekleri dilde yanıt vermekte tereddüt etmemiş, toprak bütünlüğümüz ve bağımsızlığımız için savaşmaktan asla kaçınmayacağını göstermiştir. Aşağıdaki anekdot da buna güzel bir örnektir;

²⁵⁰ ATAY, F. Rifki, Çankaya, İstanbul, 1969, s. 318.

Mussolini'nin Akdeniz ilierimize göz diktiği sıralardaydı. İtalyan elçisi, Atatürk'e Mussolini'nin bazı isteklerini söylemişti. Atatürk bu sözleri bir süre dinledikten sonra;

- Birkaç dakika sonra konuşalım,diyerek başka odaya geçti. Döndüğü zaman asker elbisesi üzerindeydi.

- Şimdi istediğiniz gibi konuşabilirsiniz sayın elçi dedi.

Rasim Özden²⁵¹

Karşısında kim olursa olsun, milleti ve devletin haysiyet ve itibarını alakadar eden mevzularda seremoniyi aşarak hakikatleri ders verir gibi konuşmak yiğitliği Atatürk'le devlet literatürüne girmiştir.

” 4 Ekim 1933'de Doimabahçe Sarayı'nda, İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı II. Aleksandr ile Kraliçe Mary'yi kabul etmiş, aynı akşam şereflerine ziyafet vermişti. Baş başa kaldıkları anda Yugoslav Kralı;

- Size bir hakikati anlatmak isterim. 1919'da İngilizler, Ege sahillerinizin işgali için Yunanlılardan evvel bana müracaat ettiler. Çok cazip teklifler de yaptılar. Fakat ben reddettim. Ekselansınızı tanıdıktan sonra bu kararımın doğruluğunu bir daha anladım. dedi. Yugoslav Kralı cümlesini tamamlayıp cevap bekler gibi tavır alınca, Atatürk ayağa kalktı, bunun üzerine kral da kalkmıştı. Ona bir iki adım attı ve dudaklarında kendisine çok yakışan anlamlı tebessümü ile elini uzattı;

- Geçmiş olsun majeste... dedi. Çünkü Mustafa Kemal'in, kendisine İstanbul Rumları şivesi ile Kostî dediği Yunan Kralı Konstantin, ordusu denize döktüldükten sonra taç ve tahtını kaybetmişti.”²⁵²

²⁵¹ YÜCEBAŞ, Hilmi, Atatürk'ün Nükteleleri-Fıkraları-Hatıraları, İstanbul, 1983, s. 60.

²⁵² KUTAY, Cemal, Atatürk Olmasaydı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2003, s.53.

SONUÇ

Türk Milletinin M. Kemal Atatürk'ün önderliğinde giriştiği Milli Mücadele mahiyeti itibarıyla dünyada, benzerlerinden çok farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. "Topyekun Savaş" diye adlandırılan bu mücadelede en önemli faktör şüphesiz ki zafere kesinkes inanmış Türk insanının azim ve kararlılığıdır.

Mücadelede, insan faktörünün en temel argüman olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnsanların zafere ve başarıya inandırılması ise, psikolojik etkenlerin çok iyi analiz edilerek, hedef kitlenin hassasiyetlerinin doğru şekilde tespit edilmesi ve bu konuların tahrik edilerek uygun şekilde yönlendirilmesiyle mümkün olmaktadır.

Milli Mücadelenin başlangıcında fiziksel ve psikolojik koşullar son derece olumsuz bir mahiyettedir. Halkın ve İstanbul Hükümetinin, çözüm olarak düşünebildikleri alternatifler, tamamen bir direniş hareketinden uzak, teslimiyete dayalı hareket tarzlarıdır. Hatta o şartlarda, mücadeleye girişmek tümünden memleketin mahvıyla sonuçlanacak bir maceradan ileriye gidemeyecektir inancı yaygındır. En doğrusu, işgalcilerle iyi geçinerek durumun daha da kötüleşmesini engellemektir. Tartışmalar teslimiyetin kime olunacağı üzerinde yoğunlaşmaktadır; Amerika ya da İngiltere.

Böyle bir ortamda tekrar mücadeleyi savunmak, buna halkı ikna etmek, düzenli ordularla düşmanı yenerek bağımsızlığı kazanmak sadece cesaretle açıklanamayacak kadar büyük bir oğudur.

Mustafa Kemal'in dehası ve Türk halkının kararlılığıyla bu büyük mücadele kazanılmıştır. Fiziki güçlerin yanında insanı temel alan ve insanların maneviyatını etkilemek, dolayısıyla onları istenilen istikamete yönlendirmek maksatlı çok yönlü bir propaganda faaliyeti de mücadele süresince devam etmiştir.

İşgalciler, gerek zor kullanarak ve azınlıklar marifetiyle şaiyalar yayarak halkın maneviyatını yıkmaya ve ülkeyi teslim almaya yönelik, yoğun çalışmalar içine girmişlerdir.

M. Kemal hem işgalcilerin, hem de İstanbul Hükümeti'nin propagandalarına karşı, Türk halkının savaşma azmini ayakta tutmak için büyük mücadele vermiştir. Aynı zamanda düşmana yönelik de, bir karşı propaganda faaliyeti yürütülmüştür. Savaşın ilerleyen döneminde özellikle Yunan askerlerindeki firarlarda bunun etkisi büyüktür.

Milli Mücadele'nin tarafsız dünya kamuoyuna duyurulması için yoğun bir çabayı da görüyoruz.

Mücadele sürecinde, tarafların düşmanı manevi olarak etkilemek maksadıyla sürekli olarak uyguladıkları propaganda yöntemleri de savaşın en önemli taraflarından birisi olmuştur. Milletin zafere olan inancını her türlü karşı propagandaya rağmen diri tutabilme başarısını gösteren Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin önderlerinin bir anlamda psikolojik savaşı da kazandıklarını söylemek abartı olmayacaktır.

Bu çalışmada, propagandanın, tarafların faaliyetleri açısından örneklerin incelenmesi yapılırken, özellikle dünya kamuoyunda Milli Mücadele'nin yansımaları ve tarafsız ülke halkları üzerinde bu propagandaların etkilerinin ne olduğu konusuna öncelik verilmemiştir. Bu yönde yapılacak bilimsei bir araştırmanın faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ADIVAR, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1962.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat, *Atatürk ve Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1988.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, TTK.Basımevi, Ankara, 1988.

ALP, Tekin, *Kemalizm*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936.

APAK, Rahmi, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1942.

ARALOF, S.İ., *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatırası*, Serender Yayınevi, İstanbul, 1967.

ARISOY, Sunullah, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize, Söylevleri, Konuşmaları, Söyleşileri, Anıları, Genelgeleri, Yazışmaları*. (1903-1938), Cilt: I Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), Ankara, Yıl: 31 Ağustos, 1981.

ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı) Arşivi.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1985, C.I.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf, ve Beyannameleri, Ankara, 1964.

ATATÜRK, M.K., *Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, C.I.

ATAY, Falih Rıfkı, *Atatürk'ün Hatıraları*, Bilge Yayınevi, Ankara, 1965.

ATAY, F. Rıfkı, *Çankaya*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

ATEŞ, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, İBÜ Yayınları, İstanbul, 2001.

AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1987.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam, Mustafa Kemal (1881 - 1919)*, 2 C.I-II., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.

BAYKAL, Adnan Nur, Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları, Sistem Yayıncılık , İstanbul, 2002.

BAYAR, Celal, Atatürk'ten Hatıralar, Sistem Yayınları, İstanbul, 1955.

BAYAR, Celal, Ben de Yazdım, Sistem Yayınları İstanbul, 1987, C. 6.

BAYKARA, Tuncer, Milli Mücadele, Arba Yay. Ankara, 1985.

BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1983.

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, İstanbul, 1987, Sayı:27.

BİSCHAFF, Norbert Von, Ankara-Türkiye'deki Yeni Oluşun Bir İzahı (Çeviren: Burhan Belge), Ankara, 1936, S. 211.

BORAK, Sadi, ATATÜRK Gençlik ve Hürriyet , Kaynak Yayınları , İstanbul, 1998.

BROWN,J.A.C., Beyin Yıkama,Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1973.

COŞKUN, Alev, Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu, Alfa Yay. İstanbul, 1997.

ÇINGAY, İbrahim, Anadolu Ajansı 50. Yılı Özel Bülten, 6 Nisan 1970.

DURU, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Sistem Yay. İstanbul, 1978.

ENER, Kasım, Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı,ÇÜ Yay., İstanbul, 1963.

ERENDİL, Muzaffer, İlginç Olaylar ve Anektodlarla Atatürk, TTK yay. Ankara, 1983.

EROĞLU, Hazma, Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınları , Ankara, 1990.

Genei Kurmay Harp Tarihi Dergisi, Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Ankara, 1962.

Genei Kurmay. ATASE Bşk.lığı Yayını, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Dönemi, C.IV, K.I, Ankara, 1985.

GERÇEKER, Mustafa Fehmi, Karacabey'den Ankara'ya, TTK Basımevi, Ankara, 1982.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, Milli Mücadele Başlarken, C. I, Ankara, 1959.

GÖZE, Ayfer, İnkılap Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri, Bilgi Yay., İstanbul, 1985.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, Osmanlıların Son Padişahı Vahididdin Mütareke Gayyasında, Savaş Yay, İstanbul, 1969.

HTVD(Harp Tarihi Vesikaları Dergisi), C.10., Sayı: 35.

İLHAN, Suat, Harp Yönetimi ve Atatürk, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 1987.

İNAL, İbnülemin M.Kemal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1940.

İNÖNÜ, İsmet, Hatıralar, C.I, Remzi Kitabevi, Ankara, 1985.

İslam Ansiklopedisi, Atatürk, Güz 10, s. 730.

KAFKAS, Mehmet, Milli Mücadele’de Öncüler I, Nil Yayınları, İzmir, 1991.

KALEMCİ, Ali, Anadolu Ajansı Nasıl Kuruldu?, Kitap Belieten, Yıl: 1, Sayı: 2, Aralık 1960.

KARABEKİR, Kazım, İstiklâl Harbimiz, Türkiye Yayınevi İstanbul, 1988.

KASALAK, Kadir, “Mondros Mütarekesi Öncesi Osmanlı Devleti’nin Durumu (1918 Yılı)”, Askeri Tarih Bülteni, Şubat 1998, Sayı 44.

KAYIRAN, Mehmet; “Teklifi Milliye Emirleri”, AAMD, C.V, Temmuz 1989, Sayı 15.

KİLİ, Suna, Atatürk Devrimi, İnkılap Yay., Ankara, 1983.

KINROSS, Lord, Atatürk-Bir Milletın Doğuşu, Çev. Necdet Sander, 14. Baskı, Altın Kitaplar, İstanbul, 2003.

KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi (1918 – 1938), Kaynak Yay. Ankara, 1973.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu’da İtalyan işgal Metodu”, Askeri Tarih Bülteni, sayı: 27, Ankara, 1989.

KURAN, Bedevi, İnkılap Tarikimiz ve Jön Türkler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1945, s. 366-368.

KUTAY, Cemal, Atatürk Olmasaydı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2003.

LEWIS, Bernard, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev. Metin Kırıtlı, 8. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2000.

MERAY, Şeha, Halk Efkârı ve Yoklaması, S.B.F. Dergisi, 1954 C. IX, Sayı: 3.

NADİ, (ABALIOĞLU), Yunus, Ankara’nın İlk Günleri, Sei Yayınları, Dördüncü Kitap, İstanbul, 1955.

NADİ, (ABALIOĞLU) Yunus, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyanlar, İstanbul, 1955.

NADİ, (ABALIOĞLU) Yunus, Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul, 1978.

OSKAY, Ü., Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, A.Ü.Siy.Bilg.Fak.Yayınları, No, 281, Ankara, 1973.

ÖNEN, M. Ali, Atatürk'ü Anlamak, Kostoş Yay., İstanbul, 1981.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, "Milli Mücadele Döneminde Propaganda Hizmetlerinin Örgütlenmesi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Mart 1987, Sayı:2.

ÖZBUDUN, Ergun, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Hukukî Niteliği", Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi (AAMD), C.1,Mart 1985,Sayı 2.

ÖZÖNDER M. Cihat, Atatürk'ün Uyguladığı Psikolojik Harekat Tarzı ve Günümüzde Savaş Sosyolojisine Duyulan İhtiyaç, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2003.

Piskolojik Harekat Teknik ve Yöntemleri, Enkur.Basımevi, Ankara, 2002.

SAKALLI, Bayram, Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1988.

SELEK, Sebahattin, Milli Mücadele, Kostoş Yay., İstanbul, 1982, C.2.

SEZER, Duygu, Kamuoyu ve Dış Politika, Bilgi Yay. Ankara, 1972.

SMİTH, M.L. ,Anadolu Üzerindeki Göz, (Çev. H.İnai), Hürriyet Yay., İstanbul, 1978.

SONYEL, R. Salahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Kostoş Yay., Ankara, 1972.

ŞİMŞİR, Bülal, İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Akba Yay., İstanbul, 1972.

QUALTER, H.Terence , Propaganda ve Psikolojik Harp , Waterloo Üniversitesi , 1973 .

TANÖR, Bülent, Kurtuluş Kuruluş, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul,2 2002.

TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973, 4 C.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.I.

TEKELİ, Safa, Atatürk ve Anadolu Ajansı, AA Yayınları, Ankara, 2005.

TEKİN, Emrullah, Gizli Harp İstihbarat ,Kamer Yayınları , İstanbul, 1998.

TOPUZ, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1952

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 2. Kitap*, Bilgi yayınevi, Ankara, 1992

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, TDK yayınevi, Ankara, 2004.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, Remzi Kitabevi, Ankara, 1984.

TZU Sun, *Savaş Sanatı*, (Çev. Sibel ÖZBUDUN) Anahtar kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.

ULUĞ, N. Hakkı, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:32, S.13.

YILDIRIM, Hüseyin, *Atatürk’ü Anlamak*, Bilgi Yay., Ankara, 1998.

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Atatürk’ün Nükteleleri-Fıkraları-Hatıraları*, Akba Yay., İstanbul, 1983.

İnternet Kaynakları

www.a.a.com.tr.

www.ataturk.turkiye.org/syibeige.htm.

www.geocities.com/medyanaliz/basintarihi/tarihce_gazeteler.htm.

www.kho.edu.tr/atasayfa

www.atam.gov.tr.

www.turkishnews.com/ataturk/

EKLER

EK-1

**ANADOLU'DA, YUNAN EMELLERİNE HİZMET ETMEK İÇİN, KONYA' DA
KURULMUŞ OLAN "RUM MECLİSİ" ÜYELERİ (s.32)**

Reis-i evvel (I. Başkan)	Metropoliid Agef Birukapiros,
Reis-i sani (II. başkan)	Mühendis Rizo
Reis-i evvel vekili:	Doktor İpokrat
Reis-i sani vekili:	Doktor Yorgi Sakaludu
Aza (üye):	Sirefeyacuoğlu (Banka sahibi)
Aza (üye):	Elyasoğlu Stefan (Tüccar)
Aza (üye):	Elyasoğlu Bursaş (Tüccar)
Aza (üye):	Boos Aleksiyaris (Tüccar)
Aza (üye):	Terkenli Yavuli (Tüccar)
Aza (üye):	Saatgi Şova (Tüccar)
Aza (üye):	Nikola Zitoncuanı (Tüccar)
Aza (üye):	Vasil Lukizis (Tüccar)
Aza (üye):	Ananayabozubusos (Fabrikada katip)

Kâtip: Alekxis bisurbiziz (Mektep katibi)

Sandık emini: Nikola Hafubuteris (Tüccar)¹

¹ ATASE Arşivi, K. 683, D. 126A, F. 21-1.

EK-2

**WILSON'UN GELECEKTEKİ BARIŞ KOŞULLARI HAKKINDA KONGREYE
"14" MADDELIK BİLDİRİSİ. (8 Ocak 1918) (s.40)**

1. Madde: Tam bir açıklık içinde varılmış barış anlaşmalarından sonra hiçbir özel uluslararası anlaşmaya gidilmemeli ve diplomatik etkinlik, her zaman içtenlikle ve kamuoyunun gözü önünde yürütülmelidir.
2. Madde: Denizlerin, ulusların sözleşmeler gereğince bütünüyle ya da kısmen kapatılabilmesi dışında, savaşta ve barışta karasuları dışındaki bütün denizlerde mutlak seyrüsefer serbestliği sağlanmalıdır.
3. Madde: Barışı onaylayan ve korumak için anlaşılan ülkeler arasındaki bütün ekonomik engeller, olabildiğince kaldırılmalı ve ticaretin, eşitlik temelinde yürütülmesi sağlanmalıdır.
4. Madde: Her ülkede silah gücünün, iç güvenliği sağlamaya yetecek en düşük düzeye indirilmesi için yeterli güvenceler karşılıklı verilmelidir.
5. Madde: Sömürgelerin bütün talepleri serbest, açık görüşlü ve tümüyle tarafsız bir yaklaşımla ele alınmalı; bu tür egemenlik sorunlarının çözümünde, ilgili halkların çıkarları ile egemenliği tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşınması ilkesine, kesinlikle uyulmalıdır.
6. Madde: Rus Çarlığı'na ait bütün topraklardan yabancı askerler çekilmeli, Rusya'yı ilgilendiren bütün sorunlar, kendi siyasal gelişimini ve ulusal politikalarını bağımsızca belirlemesine olanak verecek biçimde dünyanın öbür uluslarının en uygun ve özgür işbirliği ile çözülmeli; Rusya'nın kendi belirleyeceği kurumsal yapıyla özgür uluslar topluluğuna içtenlikle kabul edilmesi hatta gereksinim duyabileceği ya da isteyebileceği her türlü yardımın yapılması sağlanmalıdır.

Gelecek birkaç ay içinde öbür ulusların Rusya'ya karşı tutumları, iyi niyetlerinin, Rusya'nın gereksinimlerinin kendi çıkarlarından farklılığını kavrayıp kavramadıklarının ve bencilikten uzak, akıllı bir yaklaşımla onun sorunlarına yakınlık duyup duymadıklarının kesin göstergesi olacaktır.

7. Madde: Yabancı askerler Belçika'dan çekilmeli ve bu ülke, hiçbir kısıtlama olmaksızın bütün öbür ulusların sahip olduğu egemenlik haklarına yeniden kavuşmalıdır. Bunun gerçekleşmesi, ulusların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek amacıyla koydukları kurallara duydukları güvenin yeniden sağlanmasında en önemli rolü oynayacaktır. Bu düzeltme yapılmadan, uluslararası hukukun yapısı ve geçerliliği örselenmiş kalacaktır.

8. Madde: Bütün Fransız toprakları özgürlüğüne kavuşmalı ve işgal edilen kesimler geri verilmelidir. 1871'de Alsace-Lorraine konusunda Fransa'ya Prusya tarafından yapılan ve yaklaşık elii yıldır dünyada istikrarlı bir barışın kurulmasını önleyen haksızlık, herkesin çıkarlarına uygun olan barışın yeniden sağlanabilmesi için düzeitilmelidir.

9. Madde: İtalya'nın sınırları, açıkça belirlenmiş ulusal sınırlar temelinde yeniden çizilmelidir.

10. Madde: Avusturya-Macaristan halklarının, uluslararasındaki yeri korunmalı ve güvence altına alınmalı, bu halklara özerk gelişme tanınmalıdır.

11. Madde: Yabancı askerler Romanya, Sırbistan ve Karadağ'dan çekilmeli, işgal edilen topraklar geri verilmelidir. Sırbistan'a denize serbest ve güvenli çıkış sağlanmalıdır. Çeşitli Balkan devletleri arasındaki ilişkiler, tarihsel bağılık ve ulusal sınırlar temelinde, dostça görüşmeler yoluyla yürütülmelidir. Balkan devletlerinin siyasai ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğüne ilişkin uluslararası güvenceler, anlaşmada yer almalıdır.

12. Madde: Bugünkü Osmanlı devletindeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Osmanlı yönetimindeki öbür uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliği ile özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakkale boğazı, uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır.

13. Madde: Polonyalıların yaşadığı tartışmasız olan toprakları içine alacak bağımsız bir Polonya devleti kurulmalı, bu devletin denize serbest ve güvenli çıkışı sağlanmalı, siyasal ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü de uluslararası sözleşmeyle güvence altına alınmalıdır.

14. Madde: Büyük küçük bütün devletlerin siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda karşılıklı güvence vermek üzere özel sözleşmelerle bütün ulusları içine alan bir birlik oluşturulmalıdır.²

² AnaBritannica, C.17., s. 108.

EK-3

ŞEYHÜLİSLAM DÜRRİZADE ABDULLAH EFENDİ'NİN FETVASI (s.46)

(Tamamı beş fetvadan oluşan Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin Fetva-sı bugünkü dille şöyledir.)

"Dünya düzeninin sebebi olan ve kıyamet gününe kadar Ulu Tanrı'nın daim eyeyeceği İslam Halifesi Hazretleri'nin veliliği altında bulunan İslam memleketlerinde bazı kötü kimseler anlaşarak ve birleşerek ve kendilerine elebaşılar seçerek Padişah'ın sadık uyruklarını hile ve yalanlarla aldatmakta, yoldan çıkartmaktadırlar. Padişahın yüksek buyrukları olmaksızın asker toplamaktadırlar. Görünüşte askeri beslemek ve donatmak bahaneleriyle, gerçekte ise mal toplamak sevdasıyla, şeriata uymayan ve yüksek emirlere aykırı bir takım haksız ödemeler ve vergiler koymakta ve çeşitli baskı ve işkencelerle halkın mal ve eşyalarını zorla almakta ve yağmalamaktadırlar. Böylece insanlara zulmetmekte, suçlamakta ve Padişahın ülkesinin bazı köy ve şehirlerine saldırmak suretiyle, tahrip ve yerle bir etmektedirler. Padişahın sadık tebaasından, nice suçsuz insanları öldürmekte ve kan döktürmektedirler. Padişah tarafından atanmış bazı dini, askeri ve sivil memurları istedikleri gibi memuriyetten çıkarmakta ve kendi yandaşlarını atamaktadırlar. Hilafet merkezi ile Padişah ülkesi arasındaki ulaştırmayı ve haberleşmeyi kesmekte ve devletin emirlerinin yapılmasına engel olmaktadır.

Böylece, hükümet merkezini tek başına bırakmak, Halifenin yüceliğini zedelemek ve zayıflatmak suretiyle yüksek Hilafet katına ihanet etmektedirler. Ayrıca Padişah'a itaatsizlik suretiyle devletin düzenini ve asayişini bozmak için düzme yayımlar ve yalan söylentiler yayarak halkı azdırmaya çalıştıkları da açık bir gerçektir. Bu işleri yapan yukarıda söylenmiş elebaşılar ve yardımcıları ile bunların peşlerine takılanların dağılmaları için çıkarılan yüksek emirlerden sonra bunlar, hala kötülüklerine inatla devam ettikleri takdirde işledikleri kötülüklerden memleketi temizlemek ve kulları fenalıklardan kurtarmak dince yapılması gerekli olup, Allah'ın "öldürünüz" emri gereğince öldürülmeleri şeriata uygun ve farz mıdır?." Beyan buyrula...

Cevap: Allah bilir ki olur (Dürrizade El-Seyid Abdullah).

Böylece Padişahın ülkesinde savaşma kabiliyeti bulunan Müslümanların adil Halifemiz Sultan Mehmet Vahdettin Han Hazretlerinin etrafında toplanarak savaşmak için yapacağı davet ve vereceği emre uymak suretiyle adı geçen asilerle çarpışmaları dince gerekir mi? Beyan Buyrula.

Cevap: Allah bilir ki gerekir (Dürrizade El-Seyid Abdullah).

Bu takdirde, Halife Hazretleri tarafından sözü edilen asilerle savaşmak üzere görevlendirilen askerler, çarpışmazlar ve kaçarlarsa büyük kötülük yapmış ve suç işlemiş olacaklarından dünyada şiddetle cezayı, ahirette de çok acı azabı hak ederler mi? Beyan Buyrula.

Cevap: Allah bilir, ederler (Dürrizade El-Seyid Abdullah).

Bu takdirde, Halife askerlerinden asileri öldürenler gazi, asilerin öldürdükleri şehit sayılırlar mı? Beyan Buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, sayılırlar (Dürrizade El-Seyid Abdullah).

Bu takdirde, Padişah'ın asilerle savaşmak için verdiği emre itaat etmeyen Müslümanlar, günahkar ve suçlu sayılıp şeriat yargılarına göre cezalandırılmayı hak ederler mi? Beyan buyrula.

Cevap: Allah bilir ki, ederler (Dürrizade El-Seyid Abdullah)." ³.

³ AYBARS, Ergün, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İzmir, 1987, C.I, s. 369-370.

EK-4

**KUVAYİMİLLİYE ÖNDERLERİNİN İDAM CEZASINA
ÇARPTIRILDIKLARINA İLİŞKİN PADİŞAH BUYRUĞU (s.51)**

Dosya Tasnifi
Harbiye-Divan-ı Harb
Dosya No: 70
HARBİYE NEZARETİ
Adliye-i Askeriye Dairesi
Şube:
Adet: 705

Mehmed Vanidüddin

Kuvayimilliyeye adı altında çıkarttıkları fitne ve fesat, Anayasaya aykırı olarak halktan zorla para toplamak, asker almak, bunun aksine hareket edenlere işkence ve eziyet ederek şehirleri yakıp yıkmaya kalkışmak suretiyle iç güvenliği bozanların tertipçisi ve teşvikçisi oldukları iddiasıyla haklarında dava açılan Üçüncü Ordu Müfettişliğinden alınarak askerlik mesleğinden çıkartılmış bulunan Selanikli Mustafa Kemal Efendi, eski Yirmi yedinci Fırka Kumandanı Miralaylıktan emekli İstanbullu Kara Vasıf Bey, eski Yirminci Kolordu Kumandanı Miriiva Salıvacaklı Fuat Paşa ile eski Vashington elçisi ve Ankara Milletvekili Midillili Alfred Rüstem ve Sıhhiye eski Müdürü İstanbullu Doktor Adnan Beyle, Üniversite Batı Edebiyatı eski öğretmeni İstanbullu Halide Edip Hanımın, ayrıntıları 11 Mayıs 1920 tarihli ve 20 numaralı karar tutanağında yazılı olduğu üzere, Mülkiye Ceza Kanununun 45. maddesinin 1. fıkrası delaletiyle 55. maddesinin 4. fıkrası ve 56. maddesi uyarınca, sahip oldukları askeri ve mülki rütbe ve nişanlarla, her türlü resmi unvanlarının kaldırılmasına ve idamlarına, halen firarda bulunmaları dolayısıyla kanun hükümleri gereğince mallarının haczedilerek, usulüne göre idare ettirilmesine dair İstanbul Bir Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından gıyaben verilen hüküm ve karar, eie geçirildiklerinde tekrar yargılanmak üzere tasdik edilmiştir. Bu Padişah Buyruğunu yürütmeye Harbiye Nazırı görevlidir.

24 Mayıs 1920⁴

Sadrızam ve Harbiye Nazırı Vekili
Damat Ferit

⁴ Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921), Ankara, 1982.

EK-5

**ANKARA MÜFTÜSÜ MEHMET RİFAT EFENDİ VE DİĞER ULEMA
TARAFINDAN ONAYLANAN ANKARA FETVASI (s.55)**

"Dünyanın nizamının sebebi olan İslam Halifesi Hazretlerinin halifelik makamı ve saltanat yeri olan İstanbul, müminlerin emirinin (Padişahın) rızasına aykırı olarak Müslümanların düşmanı olan düşman devletler tarafından fiilen işgal edilerek, İslâm askerleri silahlarından uzaklaştırılıp, bazıları haksız olarak şehit edilmiş, Halifelik merkezini koruyan bütün istinkamlar, kaleler, savaş aletleri zapt edilmiş ve resmi işleri yürüten ve İslam Ordusunu donatmakla görevli Bab-ı Ali'ye (Başbakanlık) ve Harbiye Nezaretine el konmuştur. Bu suretle Halife, milletin gerçek menfaatleri uğrunda tedbir almaktan fiilen men edilmiştir. Sıkıyönetim ilan edilip harp divanları kurulmuş, İngiliz kanunları uygulanarak kararlar verilmek suretiyle Halife'nin yargı hakkına müdahale edilmiştir.

Yine Halife'nin rızası olmadığı halde, Osmanlı toprakları olan İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa taraflarına düşmanlar saldırıp oradakileri Müslüman olmayan uyruklarımızla el ele vererek İslamları toptan yok etmeye, mallarını yağmalamaya ve kadınlarına tecavüze, Müslüman halkın bütün kutsal inançlarına hakarete kalkışmışlardır.

Anlatılan şekilde hakarete ve esirliğe uğrayan Halifelerini kurtarmak için, ellerinden geleni yapmaları bütün Müslümanlara farz olur mu?

Cevap: Tanrı (Aliah) en iyi bilir ki, olur.

Bu suretle, Halifeliğin meşru hakkını elinden alanlardan kurtulmak ve fiilen saldırıya uğrayan vatan topraklarını düşmandan temizlemek için uğraşan ve çalışan İslam halkı Şeriatça Tanrı (Aliah) yolundan ayrılmış olurlar mı?

Cevap: Tanrı (Allah) en iyi bilir ki, olmazlar.

Halifeiğin gasbedilen haklarını geri almak için düşmanlara karşı açılan mücadelede ölenler "Şehit", kalanlar "gazi" olurlar mı?

Cevap: Tanrı (Allah) en iyi bilir ki, olurlar.

Bu suretle din uğrunda savaşan ve görevini yapan halka karşı düşman tarafını iltizam ederek İslamlar arasında silah kullananlar ve adam öldürenler şeriat bakımından en büyük günahı işlemiş ve fesatçılık işlemiş olurlar mı?

Cevap: Tanrı (Allah) en iyi bilir ki, olurlar.

Bu suretle aslında istemediği halde düşman devletlerinin zoru ve kandırması ile, olaylara ve gerçeğe uymayarak çıkarılan fetvalar, Müslümanlar için şeriatça dinlenir mi ve ona uyulur mu?

Cevap: Tanrı (Allah) en iyi bilir ki, uyulmaz"⁵

⁵ SELEK,Sebahattin, Millî Mücadele, İstanbul, 1982, C.2, s. 768-769.

EK-6

**ULUSAL MECLİS'İN AÇILIŞI İLE İLGİLİ TÜM SİVİL VE ASKER
YÖNETİCİLERE GÖNDERİLEN GENELGE (s.59)**

“ 1. Tanrının yardımıyla nisanın yirmi üçüncü günü, cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2. Yurdun bağımsızlığı yüce halifelik ve padişahlığın kurtarılması gibi en önemli ve ölüm dirimle ilgili görevleri yapacak olan bu Büyük Millet Meclisinin açılış gününü cumaya getirmekle o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle birlikte, kutlu Hacı Bayram Camisinde cuma namazı kılınarak Kuran'ın ve namazın nurlarından ışık alınacak ve güç kazanılacaktır. Namazdan sonra, peygamberimizin kutlu sakalı ve kutsal sancak alınarak Meclisin toplanacağı özel yere gidilecektir. Toplantı yerine girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. İşbu törende, camiden başlayarak, Meclise değin, Kolordu Komutanlığınca askeri birliklerle özel tören düzeni alınacaktır.

3. Açılış gününün kutsallığını belirtmek için il merkezinde, Vali Beyefendi Hazretlerinin düzenleyeceği üzere, hatim indirilmeye ve Buhari okunmaya şimdiden başlanacak ve hatmin son bölümieri, uğur için Cuma günü namazdan sonra Meclisin toplantı yer önünde okunup bitirilecektir.

4. Kutsal ve yaralı yurdumuzun her köşesinde, yukarda belirtildiği gibi şimdiden hatim indirilmeye ve Buhari okunmaya başlanacak; Cuma günü ezandan önce minarelerde saia verilecek; hutbe okunurken halifemiz ve padişahımız efendimiz hazretlerinin kutlu adı anıldığı sırada kendisinin, ülkesinin ve bütün uyruklarının bir an önce kurtulmaları ve mutiuluğa ermeleri için ayrıca dua edilecek; cuma namazı kılındıktan sonra da hatim tamamlanarak yüce halifelik ve padişahlığın ve bütün yurt parçalarının kurtarılması amacıyla yapılan ulusal çalışmaların önemini ve kutsallığını ve her yurttaşın, kendi vekillerinden meydana gelmiş olan Büyük Millet Meclisince verilecek yurt ödevlerini yapmak zorunda olduğunu anlatan dinsel öğütler verilecektir. Daha sonra, halife ve

padişahımızın, din ve devletimizin, yurdumuzun ve ulusumuzun kurtuluşu, esenliği ve bağımsızlığı için dua edilecektir. Bu dinsel ve yurtsal tören yapıldıktan ve camilerden çıkıldıktan sonra, Osmanlı ülkesinin her yerinde, hükümet konağına gidilerek, Meclisin açılışından dolayı resmi kutlamalarda bulunulacaktır. Her yerde cuma namazından önce, uygun görülecek biçimde mevlit okunacaktır.

5. İşbu bildirimin hemen yayılması için her araca başvurulacak ve tez elden en sapa köylere, en küçük askeri birliklere, yurttaki bütün örgütlere ve kurumlara ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca büyük kağıtlara yazılarak her yere asılacak ve olanak varsa bastırılıp çoğaltılarak parasız dağıtılacaktır.

6. Ulu Tanrıdan tam başarıya ulaştırmasını yakarınız.

Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal⁶

⁶ TURAN Şerafettin, Türk Devrim Tarihi, 2. Kitap, Bilgi, Ankara 1992, S.130.

EK-7

ATATÜRKÜN O DÖNEMİN GAZETE VE DERGİLERİNDE YAYIMLANAN
KARİKATÜRLERİ (s.79)

Güleryüz, 21.09.1922, S. 75, s. 4.

Mustafa Kemal Paşa- Çorbacı* bir nefeslik canın kaldı!
(piponun tüttünü Yunanistan Kralı Konstantin)

*Çorbacı: Kral Konstantin'e takılan isimlerden biri.⁷

⁷ ŞEN, İsmail, Asiden Gaziye Karikatürlerde Atatürk, Sarnıç Yayınları, İstanbul, 2003, s.36.

Göleryüz, 17.8.1922 S.70, Kapak.

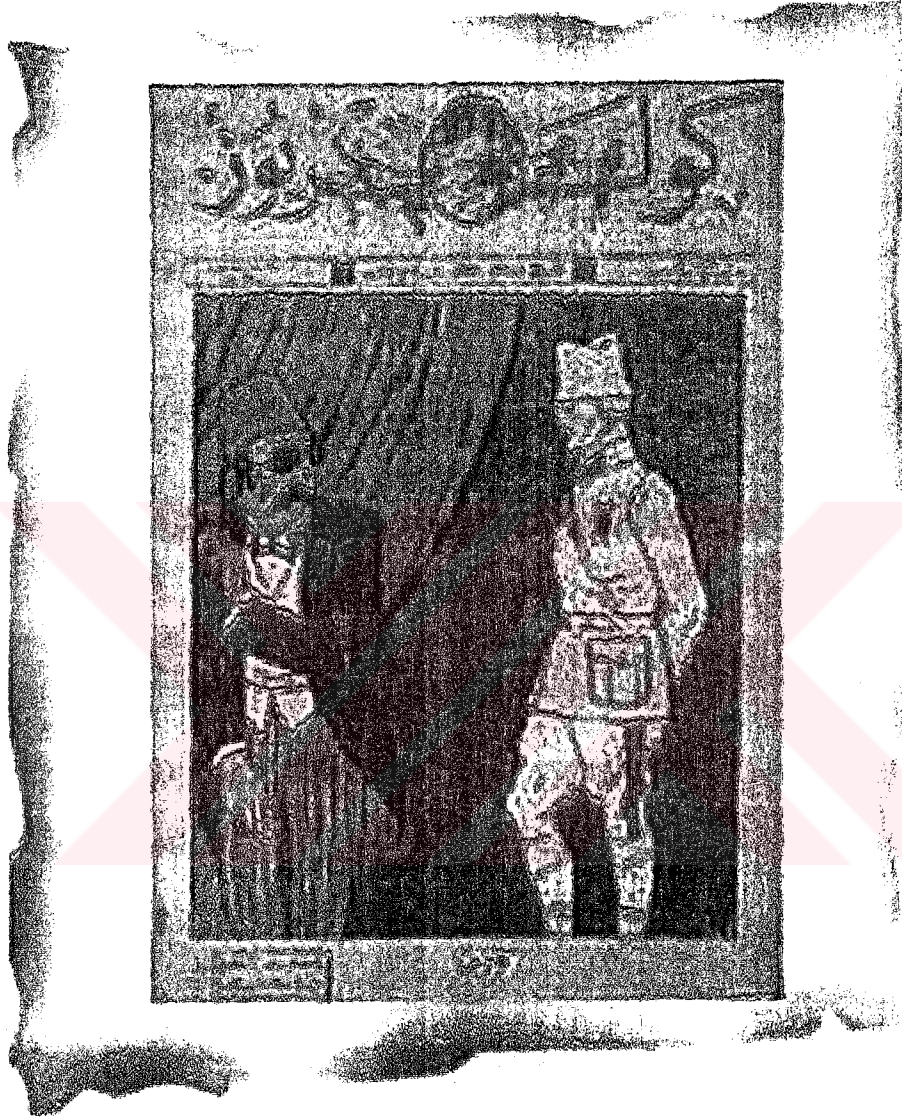

“Bıçağı böyle sizin ensenizde bilerim.
Ondan sonra ulu Hak’tan şanlı zafer dilerim.
Ordumuzun karşısında tam bu hale geldiniz.
Pek yakında topunuzu haritadan silerim.”

Açıklama ; Büyük taarruz yakında başlayacaktır. M. Kemal, Kral Konstantin’ i yatırmış bıçağı boynuna dayamıştır.⁸

⁸ ŞEN, a.g.e., s.38.

Gülyüz, 16.11.1922, S.82, Kapak.

Kabus
(Damat Ferit'in kabusu)⁹

⁹ ŞEN, a.g.e., s.46.

Güleryüz, 5.5.1922, S.1, Kapak.

Nabzında bir insan vuran kanınla, bu ziya görmeyen ufka yükseldin.
Bilmem ki semadan yüksek alınıla, Güneşin doğduğu yerden mi geldin.

Açıklama: Milli mücadele'yi sürekli destekleyen Güleryüz'ün ilk sayısının kapağı. Bu karikatür de aynı dönemdeki birçok karikatür gibi, 1 Nisan'da kazanılan II. İnönü Savaşı'nın etkisiyle çizilmiş.¹⁰

¹⁰ ŞEN, a.g.e., s.55.

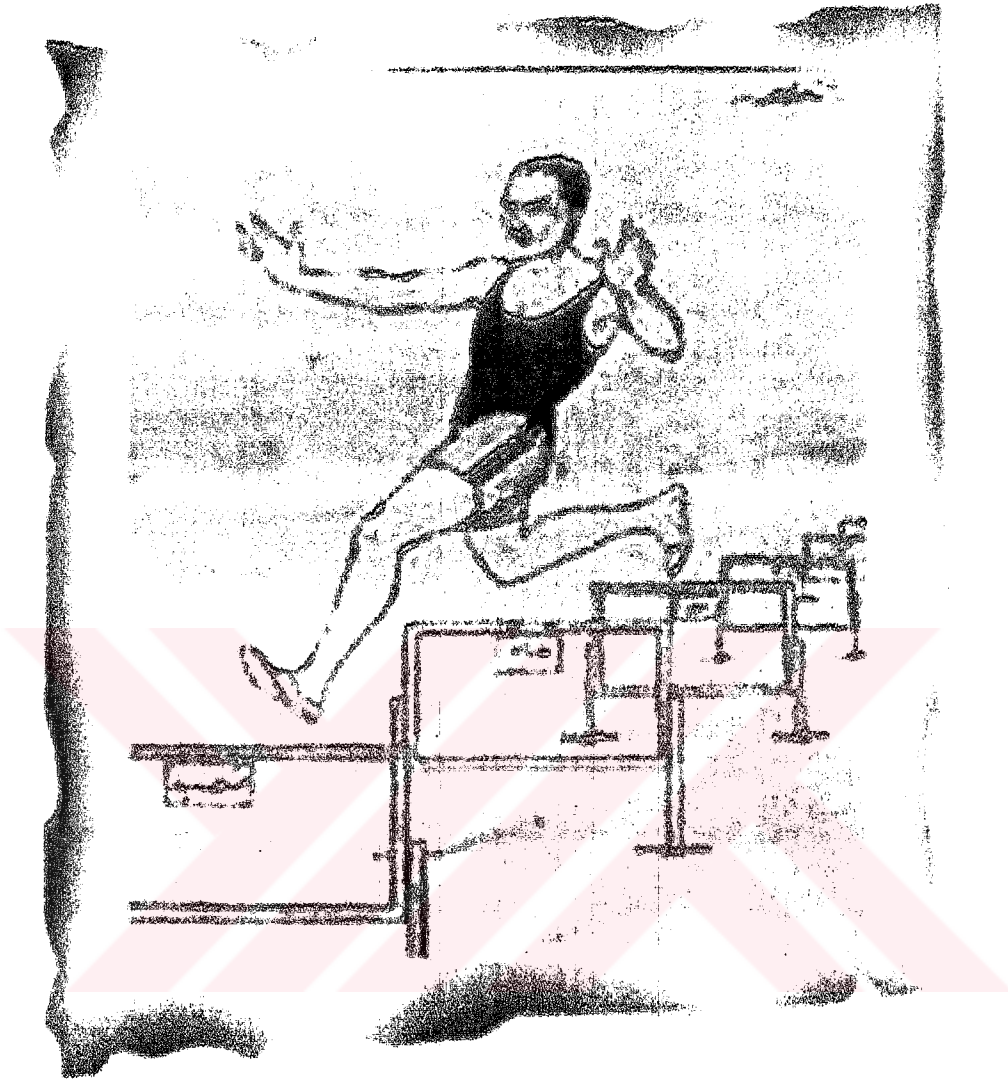
Akbaba, 18.1.1923, S.13, s.1.

“Zafer Abidesi”¹¹

¹¹ ŞEN, a.g.e., s.62.

Zümrüdüanka, 6.3.1924, S. 121, s.1.

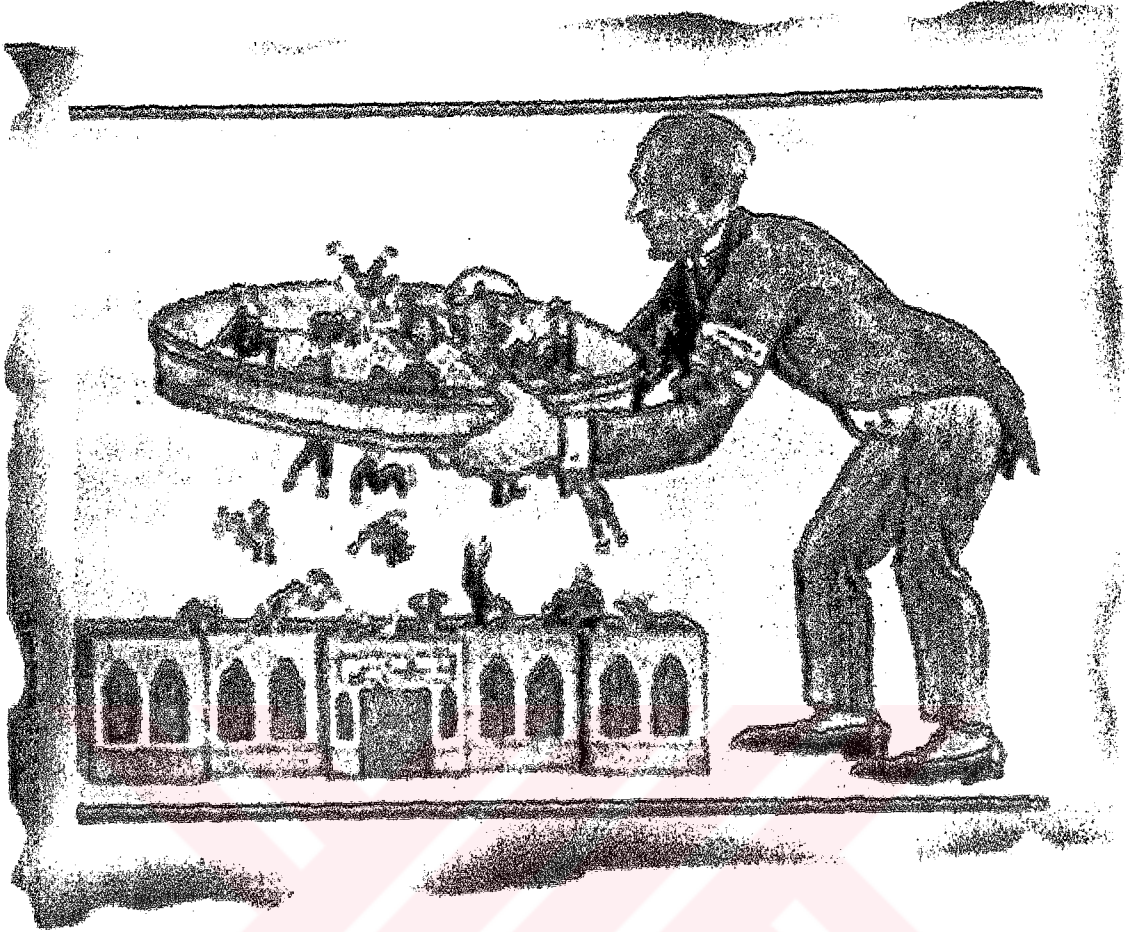

Necat Safhaları Son hamie
(Engellerde; "Saltanat, Hanedan, Taassup")¹²

Açıklama: 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924'te birbirinden önemli üç kanunu kabul etmişti: Şerîye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin ilgasına dair kanun , Tevhid-i Tedrisat Kanun, Hilafetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmanini'nin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun.

¹² ŞEN, a.g.e., s.73.

Akbaba, 5.9.1927, S.494, s.1.

Yeni İntihabat Dolayısıyla

-İnce elemeli ki içinde çer çöp kalmasın!....
(Binada "Millet Meclisi", kol bandında "Haik fırkası")¹³

Açıklama : 28 Ağustos'ta İstanbul'da toplanan Bakanlar Kurulu, Mustafa Kemal Paşa başkanlığında seçim işlerini görüşmüştü. Mustafa Kemal, ertesi gün, milletvekili seçimi münasebetiyle Cumhuriyet Halk Fırkası Programındaki esasları açıklayan bir seçim beyannamesi ve milletvekillerinin uyacağı esaslar hakkında bir genelge yayınlamıştı: "Cumhuriyet Halk partisi'ne mensup milletvekillerinin, milletvekili sıfatını özel iktisadi hayatları için değerden düşürmemelerine Parti Genel Başkanlığı da özel dikkat gösterecektir."

¹³ ŞEN, a.g.e., s.87.

EK-8

**MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE FRANSIZ BASININDA YAYIMLANAN
KARİKATÜRLERİ (s.70)**

La Depeche de Toulouse, 14 Eylül 1922, s.1.

YUNAN STRATEJİSİ

Tripotas - Haşmetmeap, Türkler bizi denize sürüyor, hangi yolu takip edeceğiz?
Konstantin - Tez bana bir deniz dibi haritası getirin.¹⁴

¹⁴ AKYÜZ, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, TTK. Basımevi, Ankara 1988.,Beige 18.

La Depeche de Toulouse, 2 Ekim 1921, s.1.

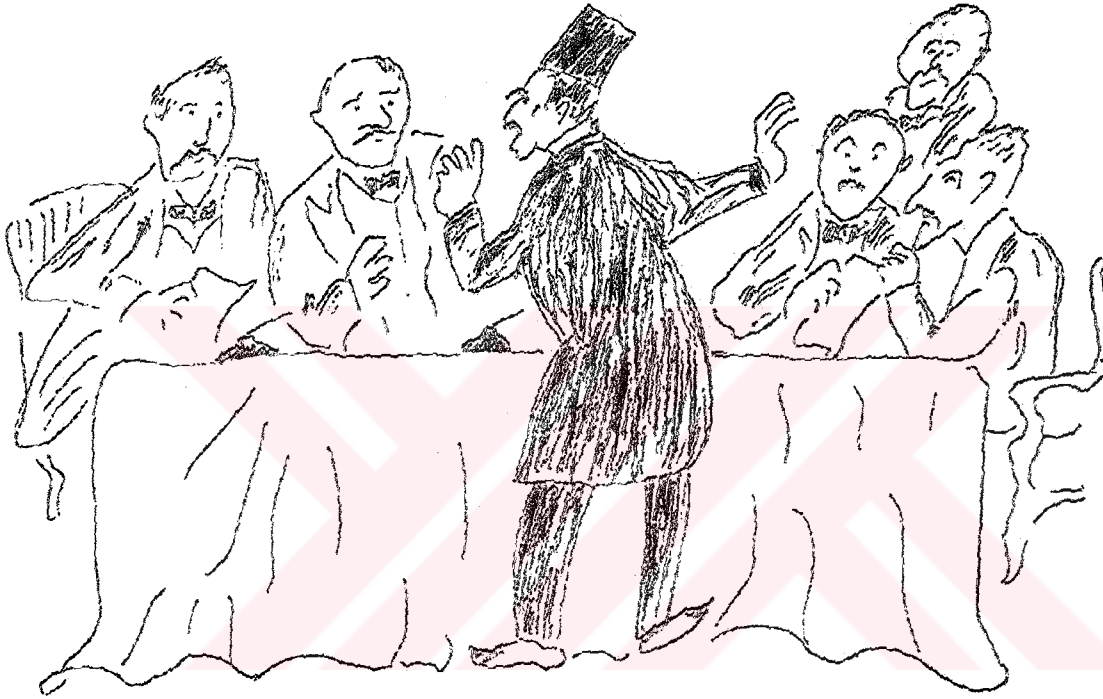

YUNAN ZAFERİ

Tino (Konstantin) - Görevim bitti. Türkün tam olarak bulunduğu yeri keşfetmek istiyordum.¹⁵

¹⁵ AKYÜZ, a.g.e., Belge 15.

La Croix, 29 Kasım 1922, s. 1.

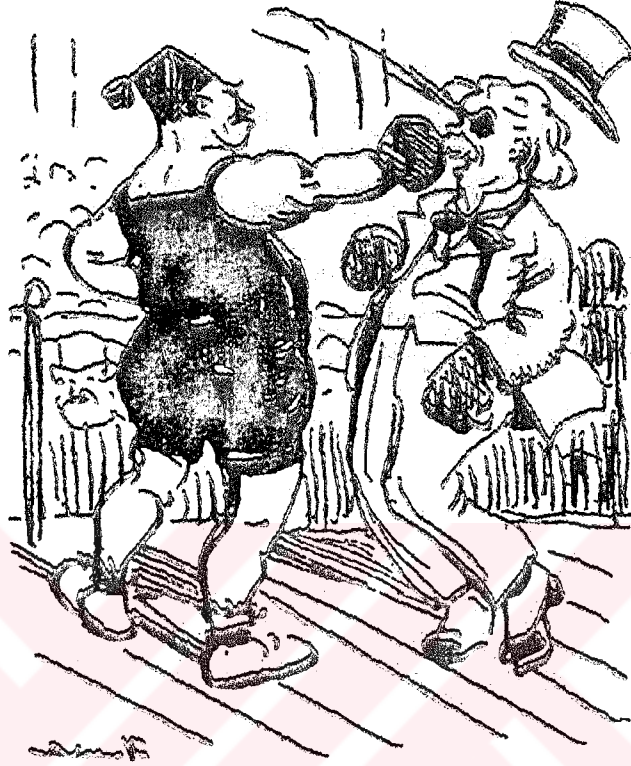

LOZAN KONFERANSI

Türk - Müsaade edin, müsaade edin, zaferimizin ürünlerinin elimizden alınmasını istemem... biz Fransızlar değiliz!¹⁶

¹⁶ AKYÜZ a.g.e., Beige 23.

La Croix, 15-16 ekim 1922, s. 1.

"TÜRK GİBİ KUVVETLİ"

Lloyd George, "Türk gibi kuvvetli" hakikatinin doğruluğunu nihayet anladı.¹⁷

¹⁷ AKYÜZ, a.g.e., Beige 20.

EK-9

FRANSIZ BASININDA TÜRKİYE LEHİNE YAZILAR YAZAN PIERRE LOTİ
(s.70)

Pierre Loti (İstanbul, 1904) ¹⁸

“Eğer yıllardır, satılmışların veya aptalların hakaret ve tehdit yağmuruna maruz kalmama rağmen Türk halkını canla başla savunmayı bir ödev saymışsam, bu, ne dediğimi bildiğim içindir.”

.....

“Türkler bütün Doğu'nun en sağlıklı, en dürüst ve en hoşgörülü unsurudur.”

¹⁸ AKYÜZ a.g.e., Belge 2.

EK-10

FRANSIZ BASININDA TÜRKİYE LEHİNE YAZILAR YAZAN
CLAUDE FARRERE (s.71)

Claude Farrere 1922¹⁹

“Türk, Avrupa ile, hele Amerika ile hiç bir zaman konuşamadı ve konuşmasını bilemedi; düşmanları ona veryansın iftira attılar. İyi bilgi alamayan kişilerin nazarında, böylece, neden onlar çoğu kez haklı ve Türk haksız görünmesin?”

¹⁹ AKYÜZ a.g.e.,Belge.3.